

№2 2017 (88)

Видається з жовтня 1999 року
Реєстраційне свідоцтво:
серія **КВ № 16592-5064 ПР**
від 30 квітня 2010 року.
ISSN 1562-529X
Передплатний індекс: 22863

ЗАСНОВНИКИ:

Харківський національний
університет радіоелектроніки

Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди

ВИДАВЕЦЬ
ПФ «Колегіум»

РЕДАКЦІЯ
І. Ф. ПРОКОПЕНКО,
головний редактор
О. П. КОТУХ,
відповідальний редактор

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ
Україна, 61166, Харків,
просп. Науки, 14. ХНУРЕ

тел. / факс. (057) 70-20-830
E-mail: newcollegium.journal@gmail.com

Затверджено вченою радою
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
протокол № 51 від 26.06.2017

**Журнал внесено до переліку
спеціальних видань ВАК України
з педагогічних наук**

**Видається за сприяння
Ради ректорів вищих навчальних
закладів Харківської області
та Харківського університетського
консорціуму,
за підтримки Департаменту науки
і освіти Харківської обласної
державної адміністрації**

НОВИЙ Колегіум

НАУКОВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ
ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

РЕДАКЦІЙНА РАДА

О. А. АНДРУЩЕНКО, доктор філологічних наук, професор
В. І. АСТАХОВА, доктор історичних наук, професор
А. В. БАБІЧЕВ, заступник голови — керівник апарату Харківської
обласної державної адміністрації
В. С. БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік
НАН України, член-кореспондент НАПН України
Л. О. БЕЛОВА, доктор соціологічних наук, професор
В. М. ГРИНЬОВА, доктор педагогічних наук, професор
В. Я. ДАНИЛЕНКО, доктор мистецтвознавства, професор, академік
Національної академії мистецтв України
М. Б. ЄВТУХ, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України
С. Т. ЗОЛОТУХІНА, доктор педагогічних наук, професор
О. М. ІОНОВА, доктор педагогічних наук, професор
О. Е. КОВАЛЕНКО, доктор педагогічних наук, професор
В. М. ЛІСОВИЙ, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент
Національної медичної академії України
О. В. НАНКА, кандидат технічних наук, доцент, академік Української на-
ціональної академії наук екологічних технологій
С. В. ПАНЧЕНКО, доктор технічних наук, професор
В. С. ПОНОМАРЕНКО, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
Г. Ф. ПОНОМАРЬОВА, доктор педагогічних наук, професор, академік
Міжнародної академії наук педагогічної освіти
І. Ф. ПРОКОПЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, академік
НАПН України
В. П. САДКОВИЙ, доктор наук з державного управління, професор
О. Л. СИДОРЕНКО, доктор соціологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України
В. В. СЕМЕНЕЦЬ, доктор технічних наук, професор
Є. І. СОКОЛ, доктор технічних наук, професор
В. В. СОКУРЕНКО, доктор юридичних наук, доцент
В. Я. ТАЦІЙ, доктор юридичних наук, професор, академік НАН України
А. М. ТУРЕНКО, доктор технічних наук, професор, академік
Транспортної академії України
О. І. ЧЕРЕВКО, доктор технічних наук, професор
В. П. ЧЕРНИХ, доктор фармацевтичних наук, доктор хімічних наук,
професор, академік НАН України
Ю. М. ШКОДОВСЬКИЙ, доктор архітектури, професор

ЗМІСТ

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

НООСФЕРНА ПАРАДИГМА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ

Перша науково-практична конференція,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
15 березня 2017 р.

<i>В. Корженко</i> Філософські засади «суспільства інтелекту»: до теорії ноосфери Володимира Вернадського	4
<i>Г. Курмишев, В. Тур</i> Концепція ноосферної освіти	9
<i>В. Єлагін</i> Ноосферна парадигма соціальної і гуманітарної політики держави	13
<i>В. Солових</i> Сталий розвиток в концепції ноосферної парадигми	16
<i>Л. Хашиєва</i> Ціннісні виміри «ноосферної парадигми»	18
<i>О. Жадан</i> Ноосферна економіка як основа регіонального розвитку	21
<i>Ю. Боковикова</i> Розвиток у поглядах В.І. Вернадського: міркування за науковими доробками	24
<i>С. Гайдученко</i> Організаційна культура публічного управління як ноосферний напрям розвитку України	27
<i>К. Козлов</i> Нове публічне врядування та спільне вироблення суспільних благ	30

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

<i>В. Дикань, І. Назаренко</i> Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту — одна з десятки кращих економічних кафедр в Україні	33
<i>Р. Левкіна, В. Цуканов, А. Левкін</i> Кредитно-модульна система вищої освіти як інструмент формування компетенцій у студентів	40
<i>Р. Алексеєнко, Л. Рисована</i> Методи та правила організації інтерактивних технологій для формування професійних умінь у майбутніх лікарів	43
<i>Ю. Таймасов, О. Зуб, А. Турчинов</i> Підготовка військовослужбовців до застосування здоров'язберезувальних технологій у процесі професійної підготовки	47
<i>О. Компанієць</i> Система неформальної освіти в державі Ізраїль	54

МЕТОДОЛОГІЯ ОСВІТИ

<i>О. Букреева, І. Рыбалко</i> Активизация деятельности студентов заочной формы обучения в дистанционном курсе «Основы сертификации автомобилей»	58
<i>О. Бешенцева</i> Значення навчально-методичних комплексів для навчання іноземних студентів	65

ЛІТОПИС

<i>О. Мокроменко</i> Реформи елементарної освіти у Великій Британії у другій третині XIX ст.	70
--	----

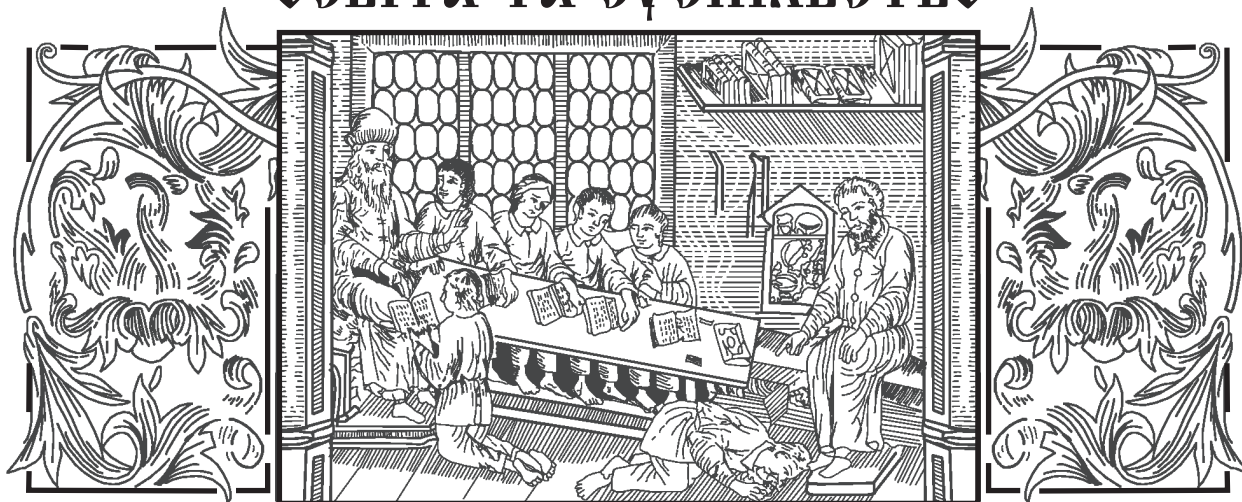
ІНФОРМАЦІЯ

Анотації	75
--------------------	----

Мова видання — українська, російська, англійська.
Художник обкладинки *О. Дербілова*.
Виконавець комп'ютерної верстки *В. Тарасенко*.
При використанні матеріалів журналу посилання на «НК»
обов'язкове.
Точка зору редакції може не співпадати з точкою зору авторів.
Підп. до друку 29.06.2017. Формат 84×108/8. Папір офсетний.
Друк на ризографії. Умов. друк. арк. 6,7. Облік.-вид. арк. 7,2.
Тираж 300 прим. Зам. № 69. Ціна договірна.
Частина тиражу розповсюджується безкоштовно.

Адреса редакції: Україна, 61166, Харків, просп. Науки, 14,
Харківський національний університет радіоелектроніки.
Тел. (057) 702-08-30. E-mail: newcollegium@mail.ru.
Оригінал-макет підготовлено і тираж надруковано в ПФ
«Колегіум», 61093, Харків, вул. Іллінська, 57/121, тел.
(057) 703-53-74. Свідоцтво про держреєстрацію: серія КВ
№ 16592-5064ПР від 23.04.2010.

© Харківський національний університет
радіоелектроніки, 2017.
© «Новий Колегіум», 2017.

НООСФЕРНА ПАРАДИГМА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ

Перша науково-практична конференція,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
15 березня 2017 р., Харків

Проведення такого роду науково-комунікативного заходу на часі, оскільки в останні роки спостерігається підвищення наукового інтересу до творчості академіка В.І. Вернадського та теорії ноосфери (сфери розуму), запропонованої ним та його французькими колегами у 20-ті роки ХХ ст. Святкування у 2013 р. 150-ї річниці з дня народження видатного вченого значною мірою стимулювало цей процес. В ключовій доповіді професора В.В. Корженка були представлені ноосферні ідеї В.І. Вернадського, висловлено гіпотезу щодо основної риси суспільства ХХІ ст. як суспільства «культ інтелекту», визначено окремі віхи, що стосуються методологічного значення теорії про біо- та ноосферу В.І. Вернадського як «культу розуму» для нового державного менеджменту.

У роботі конференції взяли участь понад 60 представників наукових шкіл України. Унікальність заходу виявляєть-

ся в тому, що свої доробки презентували представники трьох міжнародних громадських структур, які опікуються ідеями і є послідовниками вчень В.І. Вернадського. Це громадська організація «Міжнародний ноосферний центр Вернадського» (президент проф. Г.В. Курмишев), громадська організація «Метагалактичний центр Харкова» (керівник С.Є. Панченко) та громадська організація «Всесвітнє ноосферно-онтологічне товариство ім. В.І. Вернадського» (виконавчий директор проф. О.Д. Сердюк).

Поєднання таких наукових шкіл продемонструвало багатогранність підходів до застосування вчень про ноосферу та дало поштовх для нових ідей. Підтвердженням цього стали резонансні наукові доповіді як представників громадських організацій, так і вчених Інституту: «Методологія ноосферного управління», «Ноосферна парадигма функціонування

людської життєдіяльності», «Менеджмент у контексті ноосферних ідей», «Самодостатність територіальних громад: ноосферні інтенції», «Перспективи ноосферної освіти» та ін.

На думку професора Г.В. Курмишева, ноосферний діалог в аспекті управлін-

ня — передумова стабільного розвитку держави, нації, всього людства та людської цивілізації в цілому. Ноосферне публічне управління, будучи синтезом науки і мистецтва, знання і досвіду, філософії та етики, представляє собою науковий об'єкт для дослідження сучасного соціуму.

УДК 35 [502.31:13]

Філософські засади «суспільства інтелекту»: до теорії ноосфери Володимира Вернадського

Володимир Корженко,

доктор філософських наук, професор,

Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

Володимир Іванович Вернадський (12.03.1863 — 06.01.1945) — один із небагатьох учених-універсалів ХХ століття. Він був філософом і природознавцем, одним із засновників біогеохімії і радіогеології, творцем вчень про біосферу і ноосферу, ініціатором і першим президентом Української Академії наук (1918).

Заслужують на увагу вже відомі сторінки із його біографії. Рід Вернадських має українські корені. Предок вченого Верна (литовський шляхтич) під час Визвольної війни 1648–1654 рр. перейшов на бік козацьких військ Богдана Хмельницького. Дід Василь отримав дворянство й нове дворянське прізвище — Вернадський.

Народився В. Вернадський у Санкт-Петербурзі в сім'ї професора політичної економії і статистики Івана Васильовича Вернадського. Його батько (уродженець м. Києва) свого часу закінчив Київський університет і багато років викладав у ньому. Після народження Володимира батьки переїхали до Харкова, де й пройшло його дитинство (в 1873–1876 рр. навчався в першій чоловічій гімназії міста Харко-

ва). У 1885 р. закінчив фізико-математичний факультет Петербурзького університету. Великий вплив на його розвиток мав батько, який дуже ретельно і послідовно займався вихованням і освітою свого сина. Саме він прищепив Володимирі інтерес і любов до українського народу, його історії та культури. Отже, життя Вернадського назавжди було пов'язане з Україною. Саме в полтавських Шишаках, на думку фахівців, виникають ідеї, що стосуються його вчення про живу речовину і біосферу.

У 1888–1890 рр. Вернадський перебуває у закордонному відрядженні (Італія, Німеччина, Франція, Англія, Швейцарія). Він працює в хімічних і кристалографічних лабораторіях, здійснює геологічні експедиції, знайомиться з новітньою науковою і філософською літературою, бере участь в Лондонському геологічному конгресі, стає членом-кореспондентом Британської асоціації наук. Після захисту докторської дисертації в 1897 році отримує вчене звання професора.

Подальший життєвий шлях вченого складається так: 1918 р. — робота над створенням Української Академії наук,

людської життєдіяльності», «Менеджмент у контексті ноосферних ідей», «Самодостатність територіальних громад: ноосферні інтенції», «Перспективи ноосферної освіти» та ін.

На думку професора Г.В. Курмишева, ноосферний діалог в аспекті управлін-

ня — передумова стабільного розвитку держави, нації, всього людства та людської цивілізації в цілому. Ноосферне публічне управління, будучи синтезом науки і мистецтва, знання і досвіду, філософії та етики, представляє собою науковий об'єкт для дослідження сучасного соціуму.

УДК 35 [502.31:13]

Філософські засади «суспільства інтелекту»: до теорії ноосфери Володимира Вернадського

Володимир Корженко,

доктор філософських наук, професор,

Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

Володимир Іванович Вернадський (12.03.1863 — 06.01.1945) — один із небагатьох учених-універсалів ХХ століття. Він був філософом і природознавцем, одним із засновників біогеохімії і радіогеології, творцем вчень про біосферу і ноосферу, ініціатором і першим президентом Української Академії наук (1918).

Заслужують на увагу вже відомі сторінки із його біографії. Рід Вернадських має українські корені. Предок вченого Верна (литовський шляхтич) під час Визвольної війни 1648–1654 рр. перейшов на бік козацьких військ Богдана Хмельницького. Дід Василь отримав дворянство й нове дворянське прізвище — Вернадський.

Народився В. Вернадський у Санкт-Петербурзі в сім'ї професора політичної економії і статистики Івана Васильовича Вернадського. Його батько (уродженець м. Києва) свого часу закінчив Київський університет і багато років викладав у ньому. Після народження Володимира батьки переїхали до Харкова, де й пройшло його дитинство (в 1873–1876 рр. навчався в першій чоловічій гімназії міста Харко-

ва). У 1885 р. закінчив фізико-математичний факультет Петербурзького університету. Великий вплив на його розвиток мав батько, який дуже ретельно і послідовно займався вихованням і освітою свого сина. Саме він прищепив Володимирі інтерес і любов до українського народу, його історії та культури. Отже, життя Вернадського назавжди було пов'язане з Україною. Саме в полтавських Шишаках, на думку фахівців, виникають ідеї, що стосуються його вчення про живу речовину і біосферу.

У 1888–1890 рр. Вернадський перебуває у закордонному відрядженні (Італія, Німеччина, Франція, Англія, Швейцарія). Він працює в хімічних і кристалографічних лабораторіях, здійснює геологічні експедиції, знайомиться з новітньою науковою і філософською літературою, бере участь в Лондонському геологічному конгресі, стає членом-кореспондентом Британської асоціації наук. Після захисту докторської дисертації в 1897 році отримує вчене звання професора.

Подальший життєвий шлях вченого складається так: 1918 р. — робота над створенням Української Академії наук,

1920 р. — обирається ректором Таврійського університету, 1921 р. — повертається до Петрограда, отримує призначення директора Радієвого інституту, 1922–1926 рр. — відрядження до Франції на запрошення Сорбони для читання лекцій з геохімії. З поверненням до Ленінграда організовує відділ живої речовини при АН СРСР, створює Комісію з вивчення важкої води і головує в ній, працюючи над проблемою «життя в космосі».

З 1926 по 1935 рр. Вернадський видає ряд монографій: «Нариси з геохімії» (1924), «Біосфера» (1926), «Біогеохімічні нариси. 1922 — 1932». У 1935 р. переїжджає в Москву, працює над проблемою «життя в космосі». У 1944 р. видає свою останню працю «Декілька слів про ноосферу».

Вважається, що поняття «ноосфера» вперше вводить у науковий обіг у кінці 1920-х рр. професор математики Сорбони, представник католицького модернізму Едуард Леруа (1870–1954) для характеристики «мислячої» оболонки, яка формується людською свідомістю. До цієї ідеї, як зазначає Леруа, він дійшов спільно зі своїм другом — геологом і палеонтологом-еволюціоністом, католицьким філософом П'єром Тейяром де Шарденом (1881–1955). Проте не слід забувати, що окремі положення в теорії Леруа і Шардена ґрунтуються на ідеях, запропонованих у лекціях з геохімії, які в 1922 — 1923 рр. читав в Сорбоні Володимир Іванович Вернадський.

В основі ж теорії ноосфери Леруа лежать уявлення давньогрецького філософа-платоніка Плотіна (205 — 270) про еманатії Єдиного (першосутності, що не пізнається й ототожнюється з *Благом*) в *Розум* і світову *Душу*, з подальшою трансформацією останніх знову в *Єдине*. Отже, еволюційна модель Едуарда Леруа і Тейяра де Шардена повторює основні положення неоплатонізму. При цьому виникнення Всесвіту, поява і розвиток життя на Землі описується ними в термінах сучасної науки, але принципова схема концепції відповідає принципам неоплатоніків. Так, людина у Плотіна прагне вийти за

межі Душі в сферу Розуму, щоб потім, через екстаз, долучитися до Єдиного. Згідно Тейяру де Шардену, людина також прагне перейти в сферу розуму і розчинитися в Богові.

Едуард Леруа створив еволюційну концепцію, в якій спробував узгодити католицькі догмати з фактами, накопиченими палеонтологією і антропологією, з новітніми відкриттями в біології. Виходячи з бергсонівської ідеї (Анрі Бергсон) життєвого пориву, він розглядає еволюцію як творче становлення, у витоках якого лежить духовна сила, діюча думка.

З появою людини еволюція природи і життя набуває якісно нового характеру, оскільки саме людина, що наділена свідомістю і розумом, стає умовою і знаряддям подальшого поступального розвитку всієї природи, і тим самим відбувається *перехід від біосфери до ноосфери, сфери розуму*.

Володимир Вернадський розглядає історію виникнення в земній корі важливих мінералів, визначає хімічний склад і фізико-хімічні умови утворення багатьох мінеральних видів, все життя він працює над вирішенням окремих проблем радіогеології. Його безперебільшення можна вважати творцем нового наукового напрямку, який пізніше переріс у самостійну науку — біохімію. У першій половині ХХ ст. В. Вернадський створив *учення про ноосферу*, в основу якого поклав ідею про гармонійне входження людини та її господарчої діяльності у біогенний колообіг речовини.

Ноосфера (грец. νόος — розум і σφαίρα — шар) — сфера розуму; сфера взаємодії суспільства і природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним чинником розвитку загалом.

Теорії про біо- та ноосферу В. Вернадського ґрунтуються на дисиметричності, несхожості та неповторності усього живого, тлумаченні «простору — часу» у зв'язку із «вічністю життя». Вічністю є безперервність і нескінченність, причому вічність представлена замкненою сама на себе нескінченністю.

В зв'язку з цим, стає можливим інший порядок, інший рівень буття, *життя без часу і простору* — духовне життя (розум поза простором і часом — *ноосфера*). Світ ідей, інформації як сфера діяння людини отримує власне самостійне буття, пов'язане з певними часоподібними властивостями. В такій якості *розум* і називається ним «космічною силою», отримує космічний природний смисл.

Для доказу *єдності і цілісності* світу, не випадковості життя і його космічності Вернадський вводить поняття «*живої речовини*». Він добре розуміє суперечність буття своєї «живої речовини», адже жива речовина, з *одного боку*, становить невід'ємну частину земної кори і виступає творчим агентом, що змінює останню. З *другого боку*, — вона абсолютно відмінна від неживого, між живим і неживим повністю відсутні поступові переходи.

Взаємодія живої і неживої речовини здійснюється в безперервному круговороті хімічних елементів, біогенній течії атомів, викликаній живою речовиною.

Теорії про біо- та ноосферу В. Вернадського як «культ розуму» надають певних методологічних імпульсів для нового державного менеджменту. Зокрема, *окремий живий організм* як індивід В. Вернадський вважає автономним природним тілом, що виявляє себе в біосфері власним особливим *світом*. Він наділений здатністю відстоювати свою відособленість від решти природи, хоч його існування є можливим тільки завдяки безперервному стійкому синтезуванню себе з енергії і речовини навколишнього середовища. Саме *діяльністю* індивід вносить в середовище необхідний порядок (за умов бездіяльнісного індивіду ні порядок, ні система природи були б неможливими), він своєю *активністю* змушує систему в безперервній біогенній течії атомів підтримувати стійкість, динамічну рівновагу.

Отже, *свобода* є субстанційною особливістю діяльнісної індивідуальності, яка, здійснюючи біологічний обмін речовиною, створює і особливий тип взаємодії, названий Вернадським *біосферою*.

Що стосується *людства* в цілому, то воно може сприйматися, як певна автономізуюча цілісність у біосфері. Людство як життя є планетарним явищем, тобто єдність історії та еволюції є необхідною. Подібно до того, як жива речовина, взаємодіючи з неживою, створює *біосферу*, так і людство, взаємодіючи з біосферою, створює *ноосферу*, спричиняє біосферу до нової організації.

Слід зазначити, що модель «Нового державного менеджменту» (*New Public Management*) набуває популярності, впровадження в практику й поширення у цивілізованому світі в 80-ті роки ХХ ст. й стосується управління соціальним розвитком завдяки дотриманню правил і стандартів *корпоративного менеджменту*. В даному випадку *державне управління* трактується як *Policy*, тобто дія, що спрямована на досягнення конкретного *результату*. Державне управління, яке зорієнтоване на результат, досягало певної мети, проте, воно не враховувало більш широкого контексту *Politics* щодо розробки та реалізації вагомих управлінських рішень.

На рубежі останнього десятиріччя ХХ ст. (90-ті роки) на зміну зазначеній моделі («Нового державного менеджменту») у західній політико-управлінській науці приходить *модель Good Governance* (англ. *governance* — управління; влада; керування).

Good Governance (сучасні переклади з англ.) — належне, відповідальне, справедливе, ефективне управління. *Базова ідея Good Governance* — розвиток суспільства (держави) є цілеспрямованою політико-управлінською діяльністю, що здійснюється за допомогою самого народу (*By the people*).

Державне управління, з точки зору Нового державного менеджменту, — це особливий вид діяльності органів державної влади (суб'єкт управління) з метою:

- досягнення загальних цілей певної соціальної системи щодо якості життя громадян (об'єкта управління);

- погодженості інтересів між окремими сегментами соціальної системи (об'єкт управління);

- підтримка цілісності та стійкості соціальної системи (об'єкта управління);
- забезпечення оптимального функціонування і пропорційного розвитку соціальної системи тощо.

Основними вимогами концепції GOVERNANCE вважається наступне:

- наявність (створення) конституційного ладу;
- реальне впровадження сучасних технологій демократичних виборів;
- дійсна людиномірність управлінських рішень;
- відкритість, прозорість, відповідальність, передбачуваність, дієвість, ефективність влади (основні принципи Європейського адміністративного простору);
- стабільність і зрозумілість законів, що приймаються парламентами;
- незалежність судів;
- якісні управлінські й соціальні послуги;
- відсутність корупції;
- громадська участь в управлінні територіями тощо.

Таким чином, з'являється нова риса суспільства ХХІ ст. — *«культ інтелекту»*, що набуває значення головної у сучасному цивілізованому світі. Її характерними особливостями можна вважати:

- якість життя;
- наукоємне виробництво;
- домінування інновацій в усіх сферах суспільного буття;
- конкурентоспроможна освіта;
- якісна охорона здоров'я;
- свободна людина у суспільстві добробуту;
- домінування механізмів публічного управління;
- розвинуті механізми підтримки сталого розвитку внутрішнього ринку держави тощо.

У цілому, основні етапи і найсуттєвіші парадигмально-ціннісні орієнтири пізнання та суспільного поступу, на наш погляд, мають такий вигляд:

- культ *«живого споглядання»*, опора на *«критичне мислення»*, визнання людини політичною істотою та *«мірою усіх ре-*

чей» (античне суспільство);

- *«культ Віри»*, схоластика, широке використання силогістики, страждуща земна людина — засіб задоволення не своїх та своїх потреб (епоха середньовіччя);

– *«культ Розуму»*, виникнення науки у сучасному її розумінні, становлення науки як продуктивної сили суспільства, людина як мета творення усього земного і ніколи як засіб (Новий час, епоха Просвітництва);

- *«бунт проти Розуму»*, свободна людина у своїй екзистенції, але самотня, сповнена песимізму (друга пол. ХІХ — третя чверть ХХ ст.);

– *«культ Інтелекту»*, наукоємне виробництво, інновації, конкурентоздатна освіта, свободна людина у суспільстві добробуту [2].

Отже, сьогодні відкриваються нові грані геніальних ідей В. Вернадського, що послугують джерелом для нового (адекватного) розуміння природи і суспільства. Його творча думка не завжди є зрозумілою для сучасних дослідників, проте це не привід відмовлятися від подальших наукових розвідок творчої спадщини вченого зі світовим ім'ям.

Сьогодні *«включення інтелекту»* вимагає будь-яка сфера людської діяльності. Зокрема, якщо звернутися до економіки, то не слід забувати, що багато чого в економіці є таким, що призводить до зловживання в управлінні економікою, а саме:

- *«таємничим»* від її власної природи (вартість, додаткова вартість тощо)

– багато чого є свідомо прихованим (доходи, їх джерела, банківські рахунки та ін.)

Взагалі економіка є занадто версійною, а її предмет *«невловимим»*, що не завжди дозволяє проникати в її таїни [1].

Найближчою до теорії ноосфери щодо економіки є, на наш погляд, сучасна економічна теорія інституціоналізму. Відтак, особливого значення для українського трансформаційного суспільства набувають суттєві зауваження сучасних теоретиків інституціоналізму. *По-перше*, йдеться про таке:

– формування в країні ринкового середовища, створення умов для конкуренції має набагато більше значення, ніж динамічне здійснення приватизації;

– в процесі переходу від одного способу виробництва (так званого соціалістичного) до нового, докорінно відмінного (ринкового) критерій економічної ефективності, що ґрунтується на ідеї дотримання *максимального прибутку*, не може бути переважаючим.

По-друге, одним із основних принципів інституціональної теорії, що стосується сучасного управління державою, можна вважати наступне:

- конкуренція — скрізь, де можливо;
- державне управління — скрізь, де є необхідним.

По-третє, потребує глибокого переосмислення процес історичного розвитку «управління державою» та основних засад «державної влади» (рисунок).

Серед головних передумов для реалізації в державі механізмів «публічного адміністрування» можна вважати таке: *по-перше*, реальне впровадження в управлінні державою загальних принципів сучасного європейського адміністративного простору:

- відкритість влади;
- прозорість влади і політики;
- ефективність державного управління;
- забезпечення ідеї самоцінності людини в управлінській діяльності тощо.

По-друге, використання в якості орієнтирів соціально-економічних трансформацій ідей, що стосуються європейської політики регіоналізму:

– *регіони* мають стати невід’ємною складовою демократії, децентралізації і самовизначення шляхом залучення людей до усвідомлення своєї спільності та розширення можливостей їх участі у громадському житті;

– *різноманіття регіонів* щодо історичних, культурних, соціальних та географічних умов має стати *невичерпним багатством*, що може слугувати загальному розвитку суспільства;

– регіони здатні взяти на себе *відповідальність за розвиток* тих галузей, де в них є перевага серед інших: зайнятість населення, захист навколишнього природного середовища, наука, туризм, окремі галузі економіки тощо.

В. Вернадський створив учення про ноосферу, смисл і значення якого полягає в тому, що з появою людини еволюція природи і життя набуває якісно нового характеру. Саме людина, що наділена свідомістю і розумом, стає умовою і порядком подальшого поступального розвитку природи загалом і тим самим відбувається перехід від біосфери до ноосфери, сфери розуму. Такий перехід неможливо пояснити з точки зору діалектико-матеріалістичного світогляду з його основним питанням філософії. Отже, науковцям ще доведеться переосмислювати В. Вернадського, який не все міг сказати в свій час з відомих причин.

Література

1. *Базидевич, В.Д.* Метафізика економіки / В.Д. Базидевич, В.В. Ільїн. — К. : Знання, 2007. — 718 с.

2. *Корженко, В. В.* Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко // Державне будівництво : електронне видання. — Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. — № 1. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Концепція ноосферної освіти

Геннадій Курмишев,

доктор педагогічних наук, професор, президент,

Валентина Тур,

методист,

Громадська організація

«Міжнародний ноосферний центр Вернадського»

Тільки за умови пізнання Загальних Законів світу та втілення їх з дитинства в розум і серце людей можна сподіватись на збереження біосфери Землі, здатної до життя людини.

Б.О. Астаф'єв

З кінця 90-х років ХХ століття кожна освічена людина, до якої б сфери діяльності вона не належала, починає вживати нові для всіх слова «ноосфера», «ноосферне мислення», «ноосферна освіта». Який зміст вкладено в ці наукові поняття? Слово «ноосфера» вперше пролунало в Колеж де Франс в Парижі на лекціях з філософії математика Едуарда Леруа в 1928 році. Одночасно це слово звучить з вуст філософа і палеонтолога П'єра Тейяра де Шардена.

Інноваційне розкриття і розвиток цього поняття належить нашому співвітчизнику, українському вченому зі світовим іменем — Вернадському Володимирі Івановичу (1863 – 1944). Сучасне значення цього поняття: ноосфера — (від грецького *noos* — ум, розум) — новий еволюційний стан біосфери, гармонійно об'єднаний зі сферою людини (антропосферою) на базі духовно-розумного розуміння генетичної єдності світу і його Загальних Законів.

На сучасному етапі людина розуміє ноосферу як сферу різноманітних можливостей душі та можливості розуму творити за Загальними Законами Всесвіту.

Творчий розум людини породжує, за висловом В.І. Вернадського, новий за якістю, раніше не відомий людству розвиток.

Вчення стверджує, що саме думка людини є геостворюючою силою, яка змінює планету Земля [4].

На сучасному етапі розвитку науки вчені дійшли висновку, що тільки ноосферний сценарій розвитку майбутнього шляхом взаємодії Людини-Природи-Космосу є єдиним оптимістичним сценарієм з усіх, створених ученими всього світу на основі математичних розрахунків, соціального моделювання, наукового, геополітичного і космопланетарного прогнозування, тобто процес переходу людства до пізнання мудрості Природи, Космосу, його загальних Законів та обов'язкового підпорядкування їм особистого і соціального життя, діяльності, думки, творчості, віри, політики, ідеології, світогляду є невідворотнім, якщо людство бажає продовжити своє існування на планеті.

Система освіти також має бути оновлена і побудована на основі *природних правил структурно-функціонального порядку Світу, тобто Загальних Законів Світу*. Вдосконалення системи виховання і освіти буде здійснюватися за умови оволодіння також Загальними Законами планети Земля, людського суспільства, управління/пізнання/збаг-

нення, спеціальними законами освіти й законами психіки та здоров'я людини.

Нова ера комунікацій і систем всеєдності вимагає нової космопланетарної філософії генетичної єдності світу і людини. Це, у свою чергу, породжує методологію, що базується на Загальних Законах Світу. Ноосферна освіта здатна виховати людину з новими еволюційними якостями цілісного мислення, проектного інтелекту, космопланетарної свідомості, енергетичними, комунікативними можливостями [6].

Ці якості людини — вимога сьогодення, часу, і вони необхідні для еволюції планети. Без них людство не в змозі здійснити технологічний прорив і перехід суспільства на новий економічний, соціальний, моральний і культурний рівень розвитку.

На сучасному етапі розвитку суспільства ми спостерігаємо погіршення ситуації за моральними, духовними і загальнокультурними ознаками, що стало дзеркалом стану виховних і освітніх інститутів людства.

Сучасна криза освіти — вимогливий сигнал до реінжинірингу і трансформації педагогічного світогляду, філософії, методології освіти якості мислення, пізнання, збагнення, методів викладання, виховання, систем ідеалів цінностей й мети освіти, принципів і методів управління в освіті.

Суспільство може розбудуватися згідно Законам Природи тільки тоді, коли це зможе кожна окрема людина, що одержала ці знання і вміння в системі освіти.

Ноосферна освіта сьогодні дає відповіді на запитання, як саме це зробити і не тільки в загальнотеоретичному і методичному аспектах, а й на основі практики впровадження природовідповідного здоров'язберігаючого навчання вітчизняними науковцями і вчителями-новаторами [8].

Концепція ноосферної освіти в історії педагогіки створена на фундаменті Загальних Законів Світу, Загальних Законів людського суспільства, законів освіти, спеціальних законів психіки людини, законів здоров'язбереження і здоров'язвитку [7].

Концепція ноосферної освіти — це система науково-теоретичних, гносеологічних, методологічних, медико-психологічних і практичних поглядів на природу освіти і шляхи досягнення природовідповідного виховання підрастаючих поколінь.

Концепція відповідає на наступні питання часу:

1. Якими є науково-теоретичні, гносеологічні, методологічні основи освіти?

2. Як практично організувати педагогічний простір, щоб змінити необхідні умови й оптимальні технології у справді екологічному, гуманному освітньому процесі?

3. Як організувати життєздатну систему управління освітою в рамках програм наскрізного розвитку всіх ланок освітньо-виховного процесу (сім'я — дитячий садок — школа — вуз — додаткова підготовка населення)?

4. Як економічно організувати процес освіти?

5. Як уникнути авторитаризму і нерухомості системи освіти?

6. Як в існуючій системі підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів організувати навчальний процес так, щоб у короткий час дати поштовх до природної трансформації мислення, методології та світогляду кожного окремого педагога?

7. Як зорієнтувати людину в сучасному суспільстві?

8. Як зберегти й поліпшити фізичне, моральне, душевне й духовне здоров'я учня й учителя?

Концепція складається з п'яти частин:

- світоглядної;
- науково-теоретичної;
- гносеологічної;
- методологічної;
- практичної.

Ноосферний розвиток націлений на відновлення екологічної рівноваги на планеті і появу нової людини, відмінною рисою якої буде нова якість мислення — цілісне (гармонійно-двопівкульне) мислення, що відповідає Загальним Законам Світу.

Відповідаючи на виклик часу, ключовою ланкою ноосферного переходу є ноо-

сферна освіта, яка здатна сформувати цілісне мислення людини, яке, у свою чергу, здатне опанувати природозберігаючу методологію, спрямовану до ноосферного світогляду. Наслідком цих змін є ноосферний розвиток людини й суспільства.

Соціальна технологія ноосферної освіти — це складний природовідповідний процес передачі учневі знань, умінь і навичок на основі законів психіки людини за допомогою мотивації її індивідуальних мислеобразів і створення умов для реалізації вкладеної в них енергії.

Завданням системи ноосферної освіти є розвиток в учнів творчого мислення, адекватного природі мозку у відповідності до спеціальних законів психіки людини з метою самоактуалізації особистості і її самореалізації у всіх сферах буття, на індивідуальному, соціальному, планетарному всесвітньому рівнях, а також розкриття її найвищого потенціалу як інтегрованої суми всіх найвищих можливостей людини для виконання її індивідуального призначення на Землі [1].

Необхідним і достатнім в ноосферній освіті є принцип відповідностей вимогам Загальних Законів Світу, тобто *природовідповідність* або *біоадекватність*.

Науково-теоретичною базою ноосферної освіти є загальнонауковий і спеціальний науковий фундамент, який складає світоглядне ядро ноосферної освіти. Наукові докази єдності Світу як системи дав наш сучасник професор РАПН Б.О. Астаф'єв. Він довів теорію творення Світу Творцем, відкрив 50 Загальних законів, механізм, код і алгоритм Творення Світу [2].

Згідно з Теорією Генетичної Єдності Світу професора Б.О. Астаф'єва, *світ — це енергоінформаційна еволюціонуюча генетично єдина та ієрархічно організована мегасистема*. Людство і людина в цій мегасистемі — це мікросвіт, який повинен жити за Загальними Законами Світу і їм підкорятися [3].

Масловою Н.В., професором РАПН, доктором педагогічних наук, створені й опубліковані періодичні системи Загальних

Законів Світу (2005), Загальних законів людського суспільства (2006), Загальних законів пізнання/збагнення (2007), спеціальних законів освіти (2009) [5, 9,10].

Методологія ноосферної освіти — це вчення про педагогічні принципи, прийоми, підходи, методи на основі Загальних законів пізнання/збагнення і спеціальних законів освіти.

Вперше було порушено питання про абсолютну необхідність природовідповідної наукової методології освіти, її конгруентність Загальним Законам Світу.

Ключові позиції методології ноосферної освіти:

— ного переходу визначається: оволодінням механізмом цілісного мислення як ефективним інструментом свідомості і самосвідомості людини та пізнання світу. (Раніше завданням пізнання було одержання суми знань та інкультурація індивіда через профорієнтацію; оволодіння нормами культури суспільства). Під цілісним мисленням розуміється система мислення, що використовує методи логічного, інтуїтивно-образного мислення і їх сукупну взаємодію в навчанні, творчості, житті;

— у визначенні методології відбулася якісна трансформація — замість раніше прийнятого висловлення «логічна організація педагогічного процесу» з'явилося словосполучення «внутрішня організація педагогічного процесу». Це свідчить про визнання існування не тільки логічних методів педагогічної діяльності, але й інших методів, властивих біосоціальній природі людини;

— у визначенні предмета методології відбулася якісна трансформація. Суб'єкт пізнання ідентифікує себе в об'єкті пізнання, тобто людина вивчає себе в системі «Людина — Природа — Суспільство». Розділення «об'єкта — суб'єкта» пізнання — одна з методологічних причин сучасної цивілізаційної та освітньої кризи;

— критерієм науковості методології можна вважати ступінь відповідності закладених у ній прийомів роботи сучасною рівню розвитку науки про передачу і

переробку інформації людиною. Мається на увазі комплекс наук: фізика, фізіологія, нейрофізіологія, психологія. Сучасний рівень фізики хвилевих процесів у фізіології, нейрофізіології та психології дозволяє вжити термін «ритмодинамічна» до запропонованої методики.

Таким чином, актуальність інноваційного процесу ноосферної освіти є важливим етичним, економічним, стратегічним завданням на шляху подолання кризових явищ у світі. Концепція ноосферної освіти сприяє формуванню цілісного екологічного мислення учнів і студентів, викладачів, керівників системи освіти управлінського персоналу інших галузей на шляху збереження загальнолюдських цінностей життя на планеті Земля.

Література

1. Антоненко, Н.В., Ульянова, М.В. Педагогика ноосферного розвитку. — Москва : Экон-Информ, 2007. — 220 с.
2. Астафьев, Б.А. Всеобщий Закон Творения. — Москва : Ин-т холодинамики, 2004. — 144 с.
3. Астафьев Б.А. Теория генетического информационного единства Мира. — Москва, 2009. — 560 с.
4. Вернадский, В.И. Научная мысль как планетарное явление. — Москва : Наука, 1991.
5. Гончаренко, М.С., Маслова, Н.В., Куликова, М.Г. Ноосферное образование — ключ к здоровью. — Москва ; Харьков, 2011. — 124с.
6. Кузнєцова, А.Ф. Сучасна наука про призначення Періодичної системи Законів освіти // Теорія та практика ноосферної освіти в Україні : метод. посібник у 2-х кн. Кн. I. — Харків, 2012. — 316 с.
7. Курмишев, Г.В., Іонов, І.А. Вплив природо-відповідної освіти на здоров'я учнів // Ноосферна освіта в Україні : метод. посібник. — Харків, 2009. — 335 с.
8. Курмишев, Г.В. Ноосферна освіта: науковометодологічні основи і вітчизняна практика : метод. посібник / Г.В. Курмишев, Н.В. Маслова, М.С. Гончаренко, Т.В. Олійник, В.М. Гончаренко, В.М. Тур. — Харків, 2016. — 143 с.
9. Маслова, Н.В. Ноосферное образование : пособ. для учителей. — Симферополь : Долл, 2012. — 296 с.
10. Маслова, Н.В. Периодическая система законов образования. — Москва : Ин-т холодинамики, 2009. — 180 с.
11. Ноосферна освіта в Україні : метод. посібник ; за ред. Г.В. Курмишева і Т.В. Олійник. — Харків, 2009. — 335 с.

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Ноосферна парадигма соціальної і гуманітарної політики держави

Віктор Єлагін,

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри соціальної і гуманітарної політики,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України.

Ноосферна економіка і соціальна політика, що працюють на основі планетарного ресурсу — ноосфери, сьогодні стають підставою глобалізації інтеграційних корпоративних процесів.

В умовах наявних проблем із забезпечення сталого соціально-економічного інноваційного розвитку України виключно ноосферна економіка і соціальна політика в змозі виконувати функції системного інтелектуального імператива цивілізаційного прогресу.

Необхідно зауважити, що цивілізаційний розвиток держави знаходиться в сфері саме інтелектуальної, ноосферної економіки і соціальної політики. Країна, яка не здатна підготувати кадри найвищої кваліфікації, неминуче відстає в сферах техніки і технології. На наш погляд, тільки шлях розвитку ноосферної, інтелектуальної економіки і соціальної політики, який забезпечить подальший науково-технічний прогрес України на основі формування ноосферного світосприйняття, — є імперативом наукової системи XXI століття.

Класики економічної науки незмінно визнавали три джерела багатства нації, три види виробничих ресурсів: земля, праця і капітал. Однак у XIX–XX ст. західні економісти усе більше уваги приділяли проблемі накопичення капіталу, під яким, користуючись сучасною термінологією, мався на увазі лише напрацьований виробничий (фізичний) капітал —

запас машин, устаткування, сировини й споруджень, використовуваний для подальшого виробництва. Відповідно, тільки витрати на збільшення цього запасу й розглядалися як інвестиції, тоді як більша частина витрат, наприклад, на охорону навколишнього середовища або освіту, відносилася до категорії споживання й розглядалася як відрахування з потенційно можливого прибутку.

Зростаюче визнання важливості стійкого розвитку суспільства привело спочатку до спроб «озеленення» національної статистики, тобто обліку зміни природного капіталу при розрахунку показників ВВП і ВВП, а потім і до розробки методів обліку мінливої величини людського капіталу різних країн. Методи економічної оцінки природного й людського капіталів поки не можуть претендувати на точність, але вже зараз дозволяють поставити ряд важливих питань щодо закономірності зміни структури національного багатства країн світу в міру їх прогресивного розвитку й про практичний вимір стійкості або нестійкості економічного розвитку різних країн.

Згідно опублікованому в 1997 році дослідженню експертів Всесвітнього банку, вироблений (фізичний) капітал не тільки не єдина, але і не основна форма багатства більшості країн світу. Найважливішим компонентом національного багатства всіх країн виявляються так звані людські ре-

сурси, що включають цінність «сирої праці» і людського капіталу. Важливе місце в структурі національного багатства займає також природний капітал.

Проведені розрахунки підтверджують різне значення трьох компонентів в національному багатстві країн різного рівня розвитку. У найбільш розвинених країнах світу, що володіють найбільшим запасом людського капіталу, відносна роль людських ресурсів особливо велика, тоді як на долю природного капіталу припадає всього лише 2 — 5 % розміру їх національного багатства. В той же час в одному з бідних регіонів миру — в Західній Африці — значення природного капіталу у декілька разів перевищує значення природного капіталу Західної Європи, а значення людських ресурсів — одне з найнижчих в світі, не зважаючи на велику чисельність населення. Економісти визначають «капітал» як запас багатства, яке використовується для виробництва товарів і послуг. Найчастіше під капіталом мають на увазі верстати і технічне устаткування, а також промислові і торгові споруди. У сучасній термінології правильніше називати все це «виробленим (фізичним)» капіталом.

Виробництво товарів і послуг залежить від знань і навичок людей не менше, ніж від технічних засобів виробництва. Велике значення людського чинника в сучасному виробництві відбивається в характері розподілу доходів серед власників виробленого (фізичного) капіталу, з одного боку, і «власників» знань і навичок — з іншого. Так, в США в 1980-х років загальна сума доходів, отриманих від напрацьованого капіталу (дивіденди плюс нерозподілений прибуток корпорацій), була майже в 14 разів менше, ніж загальна сума доходу від знань і навичок у вигляді заробітної плати. Саме це привело економістів до думки про існування так званого «людського капіталу».

Пізніше, в основному вже в 1990-ті роки, популярною стала концепція нової стадії глобального економічного розвитку, що отримала назву «економіки знань». Ця концепція ґрунтується на визнанні

того факту, що країни, які найактивніше інвестують в створення, отримання в розповсюдження знань — шляхом розвитку освіти, науки і техніки, а також сучасних комп'ютерних систем обробки і передачі інформації, — як правило, розвиваються найуспішніше. Більш того, багато дослідників сьогодні переконані, що навіть бідні країни світу в принципі можуть добитися якісного стрибка в своєму розвитку, якщо зуміють правильно скористатися доступом до сучасних світових запасів знань.

«Природний капітал» — сукупність природних ресурсів, які використовуються або можуть використовуватися у виробництві товарів. Природний капітал включає запаси природного середовища, що дають потік коштовних товарів і послуг у майбутньому. Цей стійкий потік називається «природним доходом», а те, що його забезпечує, — «природним капіталом». Природний капітал може робити також «екологічні послуги».

Відповідно до оцінки Всесвітнього банку по 192 країнах головною з трьох складових національного багатства країн є «соціальний капітал», на який припадає 64 % проти 16 % фізичного капіталу (накопичених матеріально-речовинних фондів) та 20 % природного капіталу.

Проведені дослідження дають підставу стверджувати, що «соціальний капітал» може бути визначений як складова національного капіталу суспільства, інтегрований показник результату колективної дії окремих людей та соціальних груп, які внаслідок синергетичного ефекту взаємодії складних біосоціальних систем отримують певні соціально-економічні результати

$$K_{\text{соц}} = \sum_{\text{син}} K_{\text{люд}}$$

Як і багато складних суспільних явищ, людський капітал має велику кількість визначень, деякі з них наведені нижче.

Під «людським капіталом» звичайно розуміють наявний у людини запас здоров'я, знань, вмінь, навичок та мотивацій, які сприяють росту його продуктивності праці й впливають на зростання доходів (заробіток).

У другій половині ХХ століття в розвинених капіталістичних країнах особистість формально, юридично вільна; вимоги до її професійних навичок у всіх сферах істотно виросли, але загальна необхідність у здоров'ї, освіті, вихованні, культурі збереглася.

Що об'єктивно змінилося, щоб здоров'я, освіта, виховання, навчання людини перейшли в категорію економічну, а витрати на ці цілі — у сферу економічну?

Людський капітал характеризується наступними ознаками:

- пов'язаний з людиною, не відділений від людини, властивий тільки людині;
- наявний у людини запас;
- накопичений людиною запас;
- знання, вміння, навички й здатності людини;
- є складовою частиною людини.

У цьому твердженні головною є та обставина, що «людський капітал» — це приналежність людини, не існує без людини. Це дуже важлива обставина, що категорично відокремлює «запас здоров'я, знань, вмінь, навичок, мотивацій людини» від будь-яких «запасів», властивих іншим живим організмам, використовуваним людиною.

Відомо, що в соціальній, економічній сутності людини як суб'єкта доцільної людської економічної діяльності найважливішим фактором є відносини власності. Хто власник того запасу, що, відповідно до теорії «людського капіталу», сформований у результаті інвестицій, накопичений людиною, є в людини?

Відповідно до теорії «людського капіталу», згаданий «запас», що є людським капіталом, — сприяє росту продуктивності праці й ефективності виробництва, впливає на зростання доходів (заробітку), використовується в суспільному відтворенні. Але в цьому немає нічого, що суттєво відрізняє такий «запас» у ХХ столітті від будь-якого іншого етапу розвитку людства.

Теорія людського капіталу відбиває новий підхід до людини, її ролі в економіці, дає концепцію фінансування вкла-

день у людину. Шкільна освіта, що формує людину як громадянина, фінансується державою. Професійне навчання, що формує фахівця, здійснюється за рахунок власних фінансових ресурсів індивідів, тому що ці витрати компенсуються в майбутньому підвищеними доходами.

Проте економічна віддача від освіти не завжди однакова. Ось декілька чинників, що її знижують:

- якість освіти може бути низькою, бо знання і навички, придбані під час навчання, можуть не відповідати вимогам ринку. Це означає, що інвестиції в людський капітал були недостатньо ефективними, було створено менше людського капіталу, внаслідок чого суспільство і його окремі члени отримують нижчу віддачу;
- при низьких темпах економічного зростання в країні може спостерігатися недостатній попит на накопичений людський капітал. Тому людський капітал працівників (освіта і навички) виявляється незатребуваним і не отримує відповідної винагороди;
- у країнах з економікою централізованого планування, включаючи СРСР, різниця в заробітній платі працівників з вищим і нижчим рівнем освіти або професіоналізму нерідко навмисно зводилася до мінімуму на користь збереження відносної рівності доходів, хоча і в збиток інтересам стимулювання якісної праці. Лише в даний час, в процесі переходу країн колишнього СРСР до ринкової економіки, такого роду спотворення в структурі заробітної плати поступово відходять.

Таким чином, наведені аргументи дають можливість стверджувати, що «ноосферна парадигма» наукового мислення є запорукою сталого людського розвитку країни, яка базується на використанні людського інтелектуального ресурсу, що переважає інші види матеріальних ресурсів і має бути головним чинником при плануванні та реалізації соціально-гуманітарної політики держави.

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Сталий розвиток в концепції ноосферної парадигми

Віталій Солових,

доктор наук з державного управління, професор,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Єьогодні суспільство переживає важливий етап свого розвитку, коли актуальним стає вплив людства на формування та життєдіяльність майбутніх поколінь. Відомий науковець академік В.І. Вернадський свого часу відзначав, що у існуванні нашої планети важливе місце посідає життя, а сферу, що його утворює, він назвав біосферою. Проте, за його ж думкою, важливого значення набуває, з розвитком людства, ноосфера — сфера розуму; сфера взаємодії суспільства і природи, в межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку. Важливість цієї розумної людської діяльності виходить із здатності постійно розвиватися та удосконалюватися. У цьому розумінні розвиток має відбуватися з урахуванням майбутнього. Саме концепція сталого розвитку стала однією з провідних, починаючи з кінця минулого століття.

Термін «сталий розвиток» є офіційним українським відповідником англійського терміна «англ. *Sustainable development*», дослівний переклад якого з урахуванням контексту може бути «життєздатний розвиток», а за змістом — «самопідтримуючий розвиток», інколи цей термін тлумачать як всебічно збалансований розвиток. Сталий розвиток — загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх

поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

Комісія Брундтланд (*Brundtland Commission*) надала таке визначення сталого розвитку — це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби».

Взагалі, якщо казати про розвиток з точки зору ноосферної концепції, то його тип залежить від балансу інтересів, що породжуються в економічній, соціальній та екологічній сферах суспільного буття. Тут можливі декілька ситуацій.

Перша, коли досягнуто баланс між соціальною та економічною сферою. У цьому випадку інтереси і потреби більшості членів суспільства задовольняються повною мірою і такий розвиток може вважатися справедливим, бо сприймається більшою частиною соціуму як такий, що створює умови для гідного існування. Але зазвичай такий вид розвитку призводить до занедбання навколишнього середовища і з протягом часу — до вичерпання природних ресурсів, що притаманне для людства в епоху індустріалізації.

Друга, коли досягається баланс між соціальною та екологічною сферами. Це так званий зносний тип розвитку, тому що він зберігає ресурси та навколишнє середовище. Проте він не забезпечує вироблення достатньої кількості ресурсів, необхідних для життєдіяльності суспільства.

Третя ситуація, коли досягається баланс між економічною та екологічною сферою. Мова йде про стійкий розвиток, коли економічна сфера знаходиться у постійному розвитку, а довкілля зберігається. Більшість ресурсів, що виробляє економіка, йдуть не на споживання, а на розвиток самої економіки та збереження навколишнього середовища.

І остання ситуація, коли досягається баланс між економічною, екологічною і соціальною сферами суспільного життя. Мова йде про життєздатний (сталій) розвиток. Бо ресурси, що виробляються економічною сферою, не шкодять довкіллю, а рівномірно розподіляються для розвитку економічної сфери та задоволення потреб соціальною сферою.

Важливого значення для забезпечення сталого розвитку набуває соціальний капітал. Соціальний капітал — це сукупність відносин, які призводять до дій, пов'язаних з очікуванням того, що інші соціальні актори виконуватимуть свої зобов'язання без застосування штрафних санкцій (концепція Фукуями) [1]. Це одночасна концентрація очікувань і зобов'язань, що узагальнюється як поняття «довіра». Через соціальний капітал порядок в суспільстві досягається через довіру не тільки до окремої людини, але і до публічних інтересів. Важливим у цьому контексті є формування певних відносин між людьми, які визначаються формуванням соціальних груп з відповідним ставленням до інших.

Так, можна говорити, що у соціальному середовищі формуються два типи соціальних груп, а саме: «групи Пунтама» та «групи Олсона» [2].

«Групи Пунтама» — це такі спільноти, цілями яких є: досягнення соціальної вигоди, співпраця і координація, збільшення

потужності «прозорості». «Групи Олсона» (концепція людини економічної) мають свої власні цілі. Вони створюють і розподіляють вигоди виключно серед членів власного клубу.

«Політичне та економічне життя в Україні демонструє домінування «груп Олсона», що обумовлено низкою причин:

1) в країнах з низьким рівнем життя більшість населення прагне до задоволення елементарних потреб. Тому приєднання до груп Олсона є звичайним не тільки в бізнесі, але і в соціальній, і політичній активності громадян;

2) очікування «сильної влади» у поєднанні з недовірою до держави і її інституцій викликає небажання приватних осіб приєднуватися до груп Пунтама;

3) бажання отримати вигоди від своєї діяльності «сьогодні» стимулює приєднання до груп Олсона, бо результативність від діяльності груп Пунтама має відстрочений ефект.

Створення соціальних, економічних та політичних передумов збільшення кількості груп Пунтама з метою формування моделей поведінки, спрямованих на отримання не особистої вигоди, а суспільних переваг, має стати основою для публічної політики та базисом для забезпечення сталого розвитку в Україні через ноосферну концепцію.

Література

1. Coleman, J. S., 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital // *The American Journal of Sociology*, Vol. 94, 95-120.
2. Putnam, R., 1993. *Making Democracy Work: Civic Tradition in Modern Italy*. — Princeton. Princeton University Press.

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Ціннісні виміри «ноосферної парадигми»

Любов Хашієва,

кандидат наук з державного управління, докторант,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Гіпотеза щодо переходу біосфери у стан ноосфери, висловлена свого часу В.І. Вернадським, хоча й не отримала підтримки у сучасників, останнім часом набула широкого розповсюдження та навіть перетворилась на певний «тренд». У науковому дискурсі все більш широкого вжитку набувають поняття «ноосферної парадигми», «ноосферної освіти», «ноосферного управління» тощо, що, з одного боку, свідчить про суттєві трансформації суспільної свідомості (сучасним індивідам, поєднаним «всесвітнім павутинням», значно простіше сприймати ідеї єдності не лише «живої матерії», але й «наукової думки як планетного» або навіть «космічного явища»), а з іншого, — загрожує спрощенням самого поняття «ноосфери» у його традиційному тлумаченні.

Як зазначає сам В.І. Вернадський у статті «Деякі слова про ноосферу» [2, с. 470 — 482], відповідний термін було введено французьким математиком та філософом Е. Ле Руа разом з його другом Тейяром де Шарденом після їх детального знайомства з вченням Вернадського про біосферу під час його лекцій у Парижі в 1923 р. [2, с. 480]. При цьому Ле Руа визначав ноосферу як сучасну стадію, що її геологічно переживає біосфера [3].

Наголошуючи на геологічному звучанні відповідного поняття, Вернадський зазначає, «ноосфера — це нове геологічне явище на нашій планеті. У ній вперше людина стає найпотужнішою геологічною

силою. Вона може й повинна перебудувати своїм трудом та думкою сферу свого життя, докорінно перебудувати порівняно з тим, що було раніше <...> Перед ним (людством), перед його думкою та трудом постає питання щодо перебудови біосфери в інтересах вільно мислячого людства як єдиного цілого» [2, с. 480].

Перетворююча можливість людського розуму тим більша, оскільки питома вага людства відносно решти «живої матерії» непомірно мала. Вернадський ілюструє це твердження яскравим образом, запропонованим економістом Л. Бретано, який прорахував, що якщо кожна людина, яка живе на землі займе один квадратний метр і якщо при цьому поставити всіх людей поряд, вони не займуть навіть усієї площі маленького Боденського озера на кордоні Баварії та Швейцарії. Отже, все людство, взяте разом, представляє мізерну масу від загального обсягу живої речовини планети. «Його (людства) могутність пов'язана не з матерією, — пише у цьому зв'язку Вернадський. — А з його мозком, з його розумом та спрямованим цим розумом трудом» [2, с. 479].

Слід, однак, наголосити, що Вернадський наділяє такою перетворюючою можливістю не стільки розум людини, скільки певний її стан у формі наукового пізнання, який на порядок збільшує можливості людини та робить її діяльність пріоритетною порівняно з геологічними змінами. З точки зору Вернадського, ро-

зум існував десятки тисяч років, а розум у формі наукового пізнання заявив про себе лише з моменту становлення науки, «біосфера <...>, опрацьована науковою думкою Homo sapiens, переходить у свій новий стан — ноосферу» [2, с. 258]. Наукове життя стає потужним геологічним фактором. Створюючи нову техніку, наука допомагає суспільному виробництву. А виробництво, техніка й технологія безпосередньо та владно змінюють природу. Неявно й невідразу наука збагачує людство, роблячи його більш знаючим та вправним. Відбувається постійний процес накопичення знання, посилюється світло суспільного розуму, як «ліхтаря Діогена», укріплюється спадковість мислячого «очерету» (термінологія Б. Паскаля). Все це складові ядра ноосфери, коли розум заявляє про себе як космічний феномен, як фактор освоєння та перетворення світу. Людина змінює обличчя Землі. Поверхня планети перетворюється на міста та окультурені ґрунти. Змінюючи характер хімічних процесів та хімічних продуктів, людина здійснює діяльність космічного масштабу. Біосфера перетворюється на ноосферу. І цей процес, перш за все, забезпечується науковим пізнанням та практикою науково обґрунтованого виробництва.

актично Вернадський пропонує вихід із тогочасної кризи розвитку цивілізації (науки, політики, культури у цілому) на основі ідей позитивізму. Перед нами спроба побудувати певну «соціальну» геологію, щось на кшталт «соціальної фізики» О. Конта, одного з засновників позитивізму. Будучи сином своєї епохи, В. Вернадський намагається втілити у життя ідеали Просвітництва, що, природно, сполучало в його гіпотезі «ноосфери» всі вади та недоліки, притаманні «проекту Модерн» у цілому. Філософія Просвітництва, поряд з граничним антропологічним оптимізмом та вірою у можливість науки не лише як сили, перетворюючої дійсність, але й як засобу досягнення людського щастя, створила образ ідеального науковця — творця,

охопленого жагою пізнання, що стоїть над законами та мораллю, оскільки саме наукове знання знаходиться поза мораллю. Завдання науки збирати та систематизувати факти, а не пояснювати причинно-наслідкові зв'язки в їх різноманітності: це справа релігії, яка здатна пояснити, що завгодно посиланнями на божественне, та філософії, яка шукає причини явищ, що об'єктивно сприймаються наукою, у світі сутностей, які неможливо об'єктивно сприйняти ні органами чуття, ні за допомогою технічних приладів. Отже, наука — імморальна, морально-етичні оцінки стоять поза наукою. Так само й ноосфера Вернадського є морально нейтральною, бо дивно вимагати моральності від знеособленої геологічної сили.

ідмовившись від багажу християнської етики, філософія Просвітництва адаптувала, тим не менш, притаманний християнству надприродний статус людини, заперечення її тваринної (читай природної) сутності й примат духовного (раціонального) начала, замінивши віру в Бога, на таку ж безмежну віру в Науку. Тому недивно, що соціально-політичні ідеали Просвітництва втілювалися також в образі ідеального правителя, що стоїть над законами та мораллю (макіавеллізм), опікуючись міркуваннями «інтересів держави», важливішими за будь-які етичні питання, а декілька століть потому уможливили появу теорії раціональної бюрократії Макса Вебера. Відтак дві принципово важливі сфери суспільного буття: політика та наука постали поза межами моралі, «виштовхнувши» останню у виміри індивідуального людського буття за межі колективної (планетної, ноосферної тощо) свідомості. А слідування морально-етичним настановам фактично стає результатом персонального (читай раціонального) вибору кожного окремого індивіда.

XX століття стає свідком виникнення й розквіту абсолютно нового — технократичного типу цивілізації, в основу якого покладено віру в науку та технологію як панацею, що здатна вирішити будь-які,

навіть найгостріші, суспільні виклики. Основними плодами такої цивілізації стають, з одного боку, найвеличніші наукові та технологічні досягнення: розщеплення атому, підкорення космосу, створення глобальних комунікаційних мереж, що перетворили людство на «глобальне село», а з іншого — найкривавіші за всю історію людства війни, варварське винищення природи, забруднення планети, екологічна криза, нові невиліковні захворювання, голод, бідність. Технократична цивілізація породила й особливий вид *раціонального суспільства*, орієнтованого на споживацькі цінності та культуру, практично позбавленого будь-яких сталих етичних основ.

Дуже образно цю думку висловив один з найвідоміших письменників ХХ ст. Рей Бредбері, який написав: «... найвизначніша проблема нашого часу: людина та її дивовижні знаряддя, людина та її механічні діти, людина та її роботи, які не розуміють моралі, що приводить саму людину — дивно і незбагнено — до аморальності» [1, с. 178].

Отже, основним завданням сьогоденішнього постмодерного суспільства, що створило глобальні технології, побудувало глобальну економіку, виношує плани організації глобального (всесвітнього) уряду та пропагує переваги глобальної уніфікованої культури, вбачається формування глобальної системи цінностей та моральних принципів, що стануть основою глобальної етики — етики відповідальності, однак не такої, коли всі є відповідальними за все, а отже, ніхто не несе жодної відповідальності, а такої, коли кожен відповідає за все, оскільки

усвідомлює, що результати його дій, у кінцевому рахунку, можуть мати глобальні наслідки.

Формулюючи свого часу гіпотезу ноосфери, В.І. Вернадський вірив не лише у могутність розуму, але й розумну волю людей. «У геологічній історії біосфери перед людиною відкривається величне майбутнє, якщо вона зрозуміє це й не буде використовувати свій розум і свою працю на самознищення» — писав видатний вчений [2, с. 479].

Прийшов час доводити це на практиці. На часі глобальне утвердження споконвічних, більш важливих, аніж будь-які інтереси держави, прав людини, і зародження релятивістського, гуманістичного ставлення до науки, техніки, індустрії і демократії. Це нове ставлення повинне виражатися в усвідомленні наукою своєї відповідальності за дотримання основних етичних норм; співвідношення технічних досягнень з ідеалами людини й людськості; розвитку природоохоронної, екологічної промисловості; побудові соціальної демократії, спроможної поєднати принципи свободи й справедливості.

Література

1. Бредбері, Р. Дзен в искусстве написания книг / Рэй Бредбері. — Эксмо, 2014. — 192 с.
2. Вернадский, В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. — М. : Айрис-прес, 2004 — 576 с.
3. Le Roy, E. L'exigence idealiste et le fait d'evolution / E. Le Roy. — Paris, 1927. — P. 196.

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Ноосферна економіка як основа регіонального розвитку

Олександр Жадан,

доктор наук з державного управління, професор,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Згідно із вченням про ноосферу, вирішення проблем суспільного відтворення можливе лише на основі розуміння того, що людина включена не тільки в соціально-економічний, соціокультурний, науково-технічний, суспільно-історичний, а й у еволюційний — генетичний планетарний (глобальний) ноосферний процес. Чим повніше розвинуті розумові здібності, інтелект, культура, духовні якості індивідуума, тим відповідальніше і креативніше він ставиться до справи, тим глибше і системніше передбачає віддалені наслідки своїх дій на природу і суспільство, тим більш складні завдання щодо поліпшення своєї життєдіяльності він ставить і може вирішувати.

Незаперечна і зростаюча значущість інтелектуальної діяльності, особливо її ядра — сфери Розуму (ноосфери) як невичерпного і інтенсивно відтворюваного планетарного (національно-інтернаціонального) ресурсу інтелектуальної діяльності і рушійної сили сталого соціально-економічного розвитку, обумовлює необхідність використання в системі понятійного апарату суспільного відтворення спеціального терміна “ноосферна економіка”. Її розуміння об’єктивно впливає з тієї ролі і значущості ноосфери в цивілізаційному процесі, суть яких розкривається у забезпеченні відтворювальної гармонізації макросистеми Природа — Людина — Су-

спільство і збереженні її для майбутніх поколінь.

Цілком погоджуючись з провідним білоруським вченим в цій галузі П.Г. Нікітенко, ноосферну економіку слід розглядати як розумний природо- і людино-зберігаючий спосіб суспільного відтворення природи, людини, товарів, робіт і послуг на основі вдосконалення системи корпоративних інноваційних планетарних виробничих відносин і переважно постіндустріальних виробничих сил у відповідності з критеріями ефективності: креативним розвитком особистості, максимальною зайнятістю працездатного населення країни і зростанням довголіття людей, збереженням природи для майбутніх поколінь, якісним ростом ВВП і його розумним розподілом між усіма членами суспільства [1].

Елементи ноосферної економіки функціонували в тій чи іншій мірі на всіх етапах розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Вона визначала рівень і темпи науково-технічного прогресу, динаміку економічного зростання і рівень цивілізації в цілому, пройшовши декілька етапів еволюційного розвитку, що характеризуються доіндустріальним, індустріальним і постіндустріальним способами суспільного відтворення.

Розум Людини на всіх етапах суспільного відтворення виступав у різних формах знання і втілювався як в інтелекті лю-

дини, її професіоналізмі (людський потенціал), так і у технологіях, технологічних укладах НТП. Планетарне накопичення Розуму Людини забезпечувало розвиток світових продуктивних сил, технологій і виробничих відносин, які змінювали способи національного суспільного відтворення, його цільові пріоритети і цінності.

Поряд з цим, однією з найбільш потужних тенденцій сучасності стали процеси глобальної регіоналізації, що розгорнулися всередині національних держав. Це, перш за все, пов'язано з посиленням своєрідності економічного або політичного розвитку тих чи інших територіальних спільнот всередині країни, їх прагненням до культурної незалежності [2]. В цьому сенсі регіоналізація, що супроводжується економічною та етнокультурною диференціацією, часто призводить до політичного дроблення, конфліктів і нестабільності всередині раніше цілісних державних утворень.

Процес формування нових регіонів супроводжується перебудовою їх відносин з державою, всередині якої вони виникли, й одночасно — зміною відносин з сусідніми територіями як всередині держави, так і за її межами.

Таким чином, сучасний глобальний регіоналізм в першу чергу можна кваліфікувати як початок історично нової, вищої фази розвитку глобальної економіки. У зв'язку з цим регіони починають більше залежати від глобальних процесів і впливів не лише в аспекті макроекономічної політики країн, але й від власної активності; нові можливості глобалізації дозволяють регіонам не тільки впливати на свій стан, але й “випереджати” розвиток своєї країни.

Отже, назріла необхідність формування нової світоглядної і економіко-теоретичної платформи регіонального розвитку, заснованої на принципах розумного розвитку, компромісу та взаємовигідної співпраці. Однак, незважаючи на очевидність і розуміння місця і ролі ноосфери в цивілізаційному соціально-економічному розвитку, напрацювання щодо її розвитку

залишаються поки за межами її свідомого включення у виробничі відносини, особливо це стосується регіонального рівня економіки. Тим часом, як сутнісне явище Розум, нагромаджуючись в різних формах знання — науці, освіті, інформації, технології, культурі, духовності, психології та ін., все більшою мірою ідентифікує себе як рушійну силу регіонального розвитку в якості вартісного активу ноосферної (інтелектуальної) вартості.

Характерною особливістю ноосферної економіки є безперервність освіти та зростання ролі знань в усіх сферах життєдіяльності. Це передбачає посилення уваги до розподільчих відносин в сфері накопичення знань і регіональних інноваційних систем, які виступають як виконавчі пристрої та структури використання планетарного розуму в економіці регіону.

Зміна підходів до регіонального розвитку вимагає нових критеріїв ефективності економіки, замість показників прибутку і розрахованих на їх основі рівнів рентабельності, окупності та т. ін. Новим критерієм повинен стати показник доходу — новоствореної вартості, з науковим, розумним розподілом за єдиними державними нормативами і принципами для всіх учасників виробництва: 33,3 % від доходу (ВВП) — це податок; 33,3 % — фонд оплати праці; 33,3 % — фонд розвитку (16 — 17 % — амортизація і 16 — 17 % — прибуток) [1]. Необхідно також змінити систему бухгалтерського і статистичного обліку, спростити оподаткування, знизити податкове навантаження, зробивши його рівним для всіх працездатних осіб. Виходячи з необхідності наповнити ноосферним змістом моделі регіонального розвитку, слід змінити бюджетну, амортизаційну політику і політику оплати праці, ціноутворення, облік складу і структури витрат виробництва, банківську, грошово-кредитну та інвестиційну політику — все це слід пов'язати з ринковою оцінкою доходу і ВВП. Таким чином, економіка повинна стати людино- і природомірною систе-

мою ринкового суспільного відтворення регіону.

На думку П.Г. Нікітенко, господарський механізм повинен забезпечувати трансформацію капіталу в категорію “фонди”, посилення конкурентоспроможності регіональних економік, що передбачає відмову від використання таких принципів, як опора тільки на власні сили, особливо в науці, повсюдне імпортозаміщення, досягнення позитивного сальдо як самоцілі будь-якою ціною, зокрема шляхом застосування тарифного протекціонізму.

Надалі через розробку ноосферного соціально-економічного механізму господарювання належить досягти підвищення моральності в суспільстві: він повинен бути таким, щоб природним чином знизилася рівні бюрократизму, соціального паразитизму, утриманства, економічного рейдерства, особливо інтелектуального. В основу цього механізму необхідно покласти престижність та суспільне визнання інтелекту високої моральності та продуктивної праці, створити умови для повної зайнятості працездатного населення з гідним рівнем оплати праці і адекватного пенсійного забезпечення.

Ноосферна господарча модель регіонального розвитку передбачає пріоритетне інтелектуальне нагромадження, що повинно знайти відображення в за-

конотворчості. Для цього, перш за все, необхідно подолати абсолютизацію речової залежності людей і фетишизацію прибутку, грошей, предметно-речового виду виробництва і нагромадження, коли люди перестають бути по-справжньому вільними суб'єктами і творцями суспільних відносин, а їх роль зведена до рівня виробничого ресурсу або електорату, коли людина служить лише матеріальному виробництву, пристосовуючи до нього саму себе і природу. Розвиток регіонів на засадах ноосферної економіки відкриває безмежні можливості економічного зростання, що не вступатиме у протиріччя із соціальними, культурними і національними запитамі людей.

Література

1. *Никитенко, П.Г.* Ноосферная экономика и социальная политика: стратегия инновационного развития / П.Г. Никитенко. — Мн., 2006. — 254 с.
2. *Реутов, В.С.* Глобальная регионализация как современный вектор развития глобальных экономических трансформаций [Електронний ресурс] / В.С.Реутов // Эффективная экономика. — № 11. — 2011. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Розвиток у поглядах В.І.Вернадського: міркування за науковими доробками

Юлія Боковикова,

кандидат наук з державного управління, доцент,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Виклики економічного, політичного, соціального середовища вимагають від держав та урядів пошуків ефективних механізмів реагування, інструментів, які б вирішували суспільні проблеми, визначення орієнтирів подальшого розвитку. Але перед тим як спрямовувати розвиток, напевно, слід з'ясувати базові речі: його розуміння, умови, взаємовідносини та роль суспільства щодо впливу на процес розвитку тощо. Питання, що є вкрай актуальними для України, турбували та були висвітлені у наукових доробках видатного філософа, вченого, геолога В.І.Вернадського.

Відповідно до міркувань та праць В.І.Вернадського, сучасна людина у ноосфері (сфері розуму) є тією потужною силою, що може та повинна своєю працею та думкою докорінно перебудувати буття у порівнянні з тим, що було раніше [1, с. 175–176]. Таким чином, фактично йде мова про сучасне розуміння дефініції «розвиток», що передбачає зміну якісного стану об'єкта розвитку — буття.

В.І. Вернадський розвивав ідею про те, що розумний початок (ноосфера — *авт.*), незважаючи на усі труднощі та протиріччя, реалізується у соціальному житті. Створення ноосфери у її повному прояві буде здійснено, рано чи пізно воно стане метою державної політики і соціального устрою [2, с. 92]. Відтак, завдання державної влади, суспільних інститутів полягає у

прискоренні та регулюванні процесу розвитку засобами, що є у їх розпорядженні.

Основним завданням держави вчений вбачає організацію наукової творчої роботи. При цьому організація розподілу багатств є завданням другорядним щодо організації їх інтенсивного та швидкого створення. Адже найбільш правильний та найбільш рівномірний розподіл не дасть нічого серйозного та міцного, якщо у достатній мірі немає того, що слід розподіляти: без науки його не створить ні труд, ні будь-яка форма організації життя [3, с. 401]. Ці думки є вкрай актуальними для сучасної України, яка декларує своє прагнення стати високорозвиненою європейською країною та одночасно скорочує бюджетне фінансування наукової, науково-технічної діяльності.

Геред актуальних думок вченого та філософа найбільш імпонує думка щодо необхідності інтенсивної перебудови людського мислення у руслі глобального перегляду взаємовідносин людини та природи, адже розвиток країни, регіону, населеного пункту неможливий без використання природних ресурсів.

Людство тісно пов'язане та взаємодіє з усіма формами життя на планеті, що включає різноманіття конкретних організмів, їх популяцій, екосистем, біосфери у цілому. Ця залежність та багатоплановість зв'язків та відносин людини з біологічними системами природи та за-

вдання прогресивного розвитку суспільства потребують адекватного за складністю комплексного підходу до використання ресурсів та умов, які забезпечуються живими речовинами біосфери.

Відтак питання збереження, ощадливого використання природних ресурсів, запобігання виникнення екологічних проблем мають стати першочерговими при розробці стратегій розвитку країни, регіону, громади. Адже більшість залучених у господарський обіг ресурсів є невідновлюваними, а їх сьогоденне хижацьке використання ставить під загрозу можливості розвитку майбутніх поколінь.

В концепції про ноосферу В.І. Вернадський виділяє одну з вирішальних умов існування сфери розуму — необхідність єдності людства, можливість реалізації якої розглядає через вирішення трьох проблем: формування суспільної етики та її зв'язку з індивідуальною, активізація у суспільному житті політичних партій, суспільних інститутів як конкретних засобів досягнення розумного державного устрою, цілеспрямоване створення потужних систем просвіти, освіти як факторів становлення єдиного освіченого народу, що забезпечує перехід до ноосфери.

Один з шляхів перетворення існуючого устрою В.І. Вернадський вбачає у створенні суспільного розуміння та суспільної етики. Кожне суспільство повинне мати ідеал свободи, на основі якого будується загальне благо. На наш погляд, реальною рисою свободи є гарантоване, а не формально зафіксоване, право людини на працю та гідну її оплату, що дає можливість реалізувати інші права (на навчання, відпочинок, соціальне забезпечення, охорону здоров'я тощо). Ідеалом свободи (загальним благом) відтак можна визначити наявність рівних можливостей у всіх без винятку членів суспільства.

За В.І. Вернадським, у першу чергу формується «суспільне розуміння» того, яким має бути людське життя, які заходи для цього необхідно здійснити і які будуть наслідки цих дій. Формування «суспільної

етики» починається у критичні моменти життя суспільства (кризи, війни), коли єдина ідея об'єднує народ. Україна сьогодні, за висловом доктора політичних наук, професора С. Телешуна, знаходиться в умовах, коли завжди слабких з'їдають, коли немає підтримки [6]. Тому національною ідеєю має стати сильна держава, що є економічно незалежною та політично незаангажованою.

Досягнення суспільної злагоди В.І. Вернадський бачить у особливій політичній організації суспільства. Він зазначає: «Політична організація народу є найбільш потужний засіб для того, щоб зробити назавжди неможливим повторення помилок та нещастя сьогодення» [5, с. 65].

Вчений вважає, що вірні рішення можуть бути вироблені тільки при врахуванні думки різноманітних партій та суспільних організацій, оскільки у поглядах кожної з них є доля істини. У політичній публіцистиці В.І. Вернадський формулює ідею про єдиний організований народ, пропонує практичні засоби, що полягають у проведенні розумної політичної роботи щодо змін суспільного життя, а партії та їх програми виступають як засіб досягнення основної мети.

Відповідно до цієї логіки, заборона існування та діяльності будь-якої політичної партії свідчить про трансформацію політичної організації суспільства з огляду на бачення її правлячими політичними силами.

Духовне оновлення особистості також визнається В.І. Вернадським найважливішим компонентом переходу до нового стану суспільства, що можливо через розвиток просвіти та освіти. Освіта розглядається ним як прояв розуму, інтернаціоналізація освіти — одна з умов формування спільного людства, що, у свою чергу, є передумовою створення ноосфери.

Роздуми філософа стосовно ідеї, що має пов'язувати всіх, лежать у площині розповсюдження у народі наукового світосприйняття, надання народу вірної

уяви про те, у якому стані він знаходиться у державі та чим він має бути, надати йому відомості, необхідні як у щоденних справах, так і у житті [4, с. 396]. На сьогодні таке світосприйняття має формуватись переважно через систему освітніх закладів, що навчає молодь, виховує прагнення до пізнання, підтримує її активну життєву позицію стосовно реалізації власних прав і свобод, стимулює подальший розвиток. Тому будь-які нормативно-правові акти органів державної влади, що звужують можливості отримання освіти молоддю, обмежують перспективи економічного, політичного, суспільного розвитку країни.

Зацікавлюють думки В.І. Вернадського стосовно співвідношення моралі та науки. Він негативно ставиться до державної моралі, вважає її тимчасовою, як і саму державну структуру. Він пише: «В існуючих умовах державний устрій та його мораль мають бути проникнуті науковою думкою та постійно підлягати її критичному аналізу». У сучасному тлумаченні, на наш погляд, ці ідеї мають розглядатися як аналіз діяльності влади та її контроль з боку громадянського суспільства.

Наукові думки В.І. Вернадського стосовно філософського соціального розуміння подальшого розвитку пройшли випробування часом та залишаються актуальними як точки відліку, що необхідні для

аналізу країнам, які намагаються досягти якісних змін у формуванні державної політики, житті свого народу, світосприйнятті сучасного та баченні перспектив майбутнього країни.

Література

1. *Биосфера и ноосфера* : сб. науч. работ В.И. Вернадского. — М. : ИД «Ноосфера», 2001. — С. 159–177.
2. *Вернадский, В.И.* Научная мысль как планетное явление. Философские мысли натуралиста / В.И.Вернадский. — М. : Наука, 1988. — С. 20–196.
3. *Вернадский, В.И.* Вопрос о естественных производительных силах России с XVIII по XX в. Труды по истории науки / В.И.Вернадский. — М. : Наука, 2002. — С. 393–402.
4. *Вернадский, В.И.* Из дневника... 21 мая 1884 г. Философские мысли натуралиста / В.И. Вернадский. — М. : Наука, 1988. — С. 396.
5. *Вернадский, В.И.* Русская жизнь и «внепартийные». Публицистические статьи / В.И. Вернадский. — М. : Наука, 1995. — С. 63–67.
6. *Телешун, С.* Україна в контексті зовнішніх викликів [Електронний ресурс] Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=QWFMOa_cwVM

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Організаційна культура публічного управління як ноосферний напрям розвитку України

Світлана Гайдученко,

кандидат наук з державного управління, доцент,
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова

Сучасний період розвитку людства відзначається появою теорій глобалізму та інформаціоналізму, зміною загальної парадигми управління, теорії організаційних та інформаційних систем. Вони знаходять своє відтворення у принципово нових організаційних формах з високим рівнем відкритості, гнучкості, адаптивності, превалюванням інформаційної підсистеми управління над адміністративною, що в сукупності обумовлює нове розуміння ролі та значення організаційної культури, особливо у сфері публічного управління. Глобалізаційні процеси у світі також значно прискорили науково-технічний розвиток людства, але при цьому його соціокультурний рівень значно відстає і не сприяє гармонійній взаємодії із природним середовищем, що несе загрозу існуванню людства. Очевидною стає необхідність формування нових людських якостей, таких як відповідальність за себе і навколишній світ, а також здібність оцінювати результати своїх дій.

Іншими словами, організаційна культура та її людський фактор актуалізують ноосферну парадигму публічного управління, безпосередньо впливаючи на його ефективність і опосередковано — на рівень масової культури суспільства як продукту його глобалізації та інформаціоналізації. “Відповідно до цього теорія та практика публічного управління потребують нових концептуальних підходів до організаційної культури публічного

управління і процесів її формування та розвитку, які сприятимуть вирішенню такої наукової проблеми в публічному управлінні, як відсутність системного забезпечення та реалізації потенціалу його організаційної культури” [2] у контексті ноосферної теорії.

У витоків ноосферної теорії стояв філософ українського походження В. І. Вернадський, який тлумачив ноосферу як “стан, в який переходить уся біосфера під впливом наукової думки і праці організованого людства” [1]. Ця теорія спрямована на революційний прорив у розвитку людської особистості через “наукову думку, працю та соціальну організацію людства як основні енергії, які перетворюють біосферу в ноосферу і забезпечують ноосферний розвиток. Серед основних передумов ноосферного розвитку Вернадський визначав такі: заселення планети людиною; вихід народних мас на арену світової історії; вибух наукової творчості; демократизацію соціального життя; участь держави в ноосферному будівництві” [3].

Отже, стає очевидним, що вирішення проблеми системного забезпечення та реалізації потенціалу організаційної культури публічного управління сприятиме забезпеченню відповідного соціокультурного рівня не тільки сфери публічного управління, а й масової культури суспільства. Це особливо актуально для України, оскільки її публічне управління є багаторівневим, багатоаспектним явищем та

системою, що включає в себе підсистеми державного і муніципального управління, бізнесові й суспільні інститути та інституції. Публічне управління призначене забезпечувати безпеку і стабільність існування українського суспільства як соціальної системи, цілісність її компонентів, координацію та узгодження взаємодії його суб'єктів і об'єктів, а його найвищою цінністю, згідно з Конституцією України, врешті-решт, має стати людина-громадянин. Як стверджував відомий італійський дослідник глобальних проблем і концепції сталого розвитку людства Ауреліо Печчеї, — “головне — це людська особистість, вона важливіша за будь-які справи чи ідеї, адже всі вони без людей нічого не вартують” [5, с. 310]

Існує науковий аналіз актуалізації організаційної культури в історичних практиках управлінської діяльності, який свідчить про те, що проблеми виживання, розвитку й адаптації організації в зовнішньому конкурентному середовищі, у нестабільних соціальних, економічних, політичних умовах і проблеми внутрішньої інтеграції, концентрації персоналу навколо цілей та цінностей організації в усі часи були першопричиною і рушійною силою формування та розвитку відповідної організаційної культури. Не є виключенням і сучасна ноосферна цивілізація. Для вирішення глобальних проблем і подальшого сталого розвитку України у архіскладних умовах сучасності необхідно змінити менталітет українців через наповнення його моральними імперативами, гуманітарними та загальнолюдськими цінностями, ноосферними освітніми технологіями та об'ємами тощо.

Є велике переконання в тому, що організаційна культура публічного управління як його підсистеми, яка притаманна усім суб'єктам публічного управління, здатна вплинути на менталітет не тільки українських посадовців-управлінців, а й пересічних громадян. Методологічно цей процес передбачає інституалізацію організаційної культури публічного управління на системних засадах як

одну із ключових передумов вирішення нагальних проблем модернізації державного управління і становлення публічного управління в Україні. Це сприятиме забезпеченню тісного взаємозв'язку між організаційною структурою, її інформаційно-комунікаційним забезпеченням і організаційною культурою, який надає майже необмежені можливості їх сукупному потенціалу та сприяє успішній діяльності. Крім цього, інституалізація організаційної культури публічного управління забезпечить процес державного формування ноосферної політико-управлінської еліти як достойного авангарду публічного управління, який бере на себе соціальну відповідальність і визначає глобальні та національні вектори соціально-економічного та культурного розвитку країни, а також гармонізує соціокультурні тенденції стабільності та змін у сфері публічного управління [2].

Цьому процесу, а також підвищенню рівня масової культури українців, має сприяти і ноосферна освіта, побудована на засадах теорії інформаціоналізму з її технологіями інформації та знання, а також на засадах ноосферної теорії стосовно формування у процесі навчання людини-особистості, а саме: гармонічної з природою та суспільством, духовної, творчої, здібної збільшувати запас міцності життя людства. При цьому “основною функцією освіти має стати передача в практику знань, методологій, методів, вироблених наукою та галузями практичної діяльності, і їх інкультурація (соціалізація)” [4]

У контексті неосферного розвитку України одну із ключових чинників складає соціокультурна підготовка усіх суб'єктів і об'єктів публічного управління до різного роду необхідних змін шляхом чіткого визначення місії, стратегії та ціннісних орієнтирів діяльності, а також довгострокових цілей, які об'єднують людей і змушують рухатися в одному напрямі.

Не менш важливим методологічним аспектом інституалізації організаційної культури публічного управління і зміни менталітету українського посадовця є їх

діагностика і оцінювання досить широким колом як внутрішніх, так і зовнішніх суб'єктів, причетних до оцінюваної публічної діяльності. Методика цього процесу є простою і базується на аналізі і розрахунках середніх бальних оцінок відповідей респондентів стосовно питань відповідної анкети, в якій закладено, наприклад, такі критерії: найважливіші характеристики; загальний стиль лідерства; управління найманими працівниками; об'єднуюча сутність організації; стратегічні цілі; критерій успіху. Різниця між даними анкет, що характеризують наявний стан організації і перспективний (на верхівці її успіху), дає можливість визначити проблемні характеристики організаційної культури, наприклад, із таких шести ознак: орієнтація на зовнішнє середовище; орієнтація на внутрішнє середовище; стабільність; гнучкість; колективізм; індивідуалізм. Таке діагностування та оцінювання організаційної культури сприяє надійному зворотному зв'язку між посадовими особами, їх підлеглими і споживачами послуг.

Таким чином, узагальнюючи вищезначене, можна стверджувати, що в сучасних умовах України саме організаційна культура публічного управління у змозі відповісти на глобальні виклики, що стосуються не тільки внутрішнього демократично-корпоративного формату взаємодії суб'єктів і об'єктів публічного управління; урівноваження глобальних та національних векторів їх

культурного розвитку і гармонізації соціокультурних тенденцій стабільності та змін, а й ноосферного розвитку України.

Література

1. *Вернадский, В.И.* Автотрофность человечества // Владимир Вернадский. Жизнеописание. Избранные труды. Воспоминания современников. Суждения потомков / В. И. Вернадский. — М. : Современник, 1993. — С. 462 — 520.

2. *Гайдученко, С. О.* Теоретико-методологічні засади формування та розвитку організаційної культури публічного управління : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 — теорія і історія державного управління / Гайдученко Світлана Олександрівна. — Харків, 2017. — 40 с.

3. *Жульков, М.В.* Шляхи ноосферного розвитку людства: модель системи ноосферного суспільства / М.В. Жульков. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sn-philcultpol.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/008-julk.pdf>

4. *Маслова, Н.В.* Ноосферное образование — фундаментальная социальная технология / Н.В. Маслова. — Электронный ресурс. — Режим доступа: http://noosferiana.narod.ru/olderfiles/1/7_Noosf_Obrazov_Kluch.pdf

5. *Печчеи, А.* Человеческие качества / А. Печчеи. — М. : Прогресс, 1985. — 312 с.

15.03.2017

УДК 35 [502.31:13]

Нове публічне врядування та спільне вироблення суспільних благ

Костянтин Козлов,

кандидат наук з державного управління, доцент,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

На початку 2000-х років реформи державного управління у глобалізованому світі перейшли на новий етап розвитку, який був обумовлений впровадженням якості як головного показника діяльності державноуправлінських інституцій у процес державного управління. Перше місце у теорії та практиці державного управління посів концепт “Governance”, що відповідає принципам демократії, вимогам ефективності, відповідальності та відкритості. За умов даного концепту відбулося становлення та розвиток нової політико-адміністративної системи — Нове публічне врядування (New Public Governance — NPG).

У свою чергу, це призвело до появи нових методів політико-адміністративного управління, фрагментації публічного (суспільного) сектора, скорочення повноважень державної служби та до створення нових умов організації самого суспільства та управління ним. Звідси витікає абсолютна спрямованість еволюції політико-адміністративних систем:

— на скорочення ролі держави та децентралізацію владних відносин;

— відмову від амбіцій керувати (управляти, контролювати) суспільством, спираючись на приватизацію процесу управління;

— пошук нових форм соціального регулювання, які обговорюються та виробляються у межах управлінської парадигми.

С. Мунші та П. Біджу наголошують, що “publicgovernance” означає “управління на основі широкої участі, що здійснюється відповідальним, підзвітним і транспарентним чином на основі принципів ефективності, легітимності та консенсусу з метою заохочення прав окремих громадян і суспільних інтересів, що свідчить про прояв політичної волі до забезпечення матеріального благополуччя суспільства та стійкого розвитку в умовах соціальної справедливості” [1].

Не можна не погодитись й з П. Хьорстом, який зауважує, що “publicgovernance” спрямоване на “створення ефективних політичних рамок, що сприяють приватній економічній діяльності: стабільному режимові, правопорядку, ефективній державній адміністрації, адаптованій до виконання функцій, які звичайно можуть виконуватися урядами, і сильному громадянському суспільству, не залежному від держави [2]”.

На нашу думку, найбільш просто “publicgovernance” можна охарактеризувати як систему, в якій зацікавлені сторони взаємодіють одна з одною для впливу на результати публічної політики.

Підтвердженням цьому є й вже класичне значення поняття “публічна політика”, що можна визначити як прогнозований та послідовний напрямок діяльності владних органів, із залученням широкого кола громадськості, з розв’язання або

попередження проблем, що виникли у суспільстві з метою гармонізації процесу суспільного розвитку. У цьому випадку саме остання стане показником якості публічного врядування.

У свою чергу, NPG є політико-адміністративною системою, що включає соціальні структури та організаційно-правові впливи при вирішенні проблем управління справами суспільства. У сучасних умовах, коли гостріше постають проблеми взаємодії органів публічного врядування і інститутів громадянського суспільства, а механізми державного управління у всьому світі не витримують кризи, проблеми підвищення дієвості публічного врядування набувають особливого значення.

NPG вимагає більш інноваційних підходів до побудови діалогу між владою і громадськістю. А тому на перший план у стосунках держави і громадянського суспільства виходить “спільне виробництво” благ (Co-production) для задоволення потреб споживачів послуг, що у свою чергу, дає можливість громадськості відчувати відповідальність за прийняті рішення стосовно подолання чи попередження проблем, які виникають (чи можуть виникнути) у суспільстві.

На сьогоднішній день термін “Co-production” (спільне виробництво) знайшов відображення у працях деяких науковців. Проте класичними є праці ведучих фахівців з державного управління, які протягом доволі довгого часу працювали над питанням діалектичного поєднання NPG і спільного виробництва суспільних благ, а саме В. Пестоффа та Т. Брандсена [3].

Найпростіше визначення як поняттю “спільне виробництво суспільних благ”, так і “співуправління” (co-management) та “співурядуванню” (co-governance) надає В. Пестофф [4].

На думку вченого, “спільне виробництво суспільних благ” належить до такої сфери життєдіяльності суспільства, у якій громадяни виробляють, принаймні частково, послуги, якими вони самі ж й ко-

ристуються. Громадяни, які обіймаються спільним виробництвом суспільних благ, не покладаються на фінансові або інші ресурси від владних установ для розвитку нових або вдосконалення існуючих послуг. Проте у більшості випадків, під час вироблення суспільних благ, працівники владних структур здійснюють пряму підтримку громадян, територіальних громад або малих неприбуткових організацій.

У свою чергу, за твердженням вченого, “співуправління” (co-management) відбувається за ситуації, коли різні організації взаємодіють одна з одною з метою координації надання послуги або реалізації проекту. “Співуправління” не потребує прямої участі споживача послуги або громадянина, але у той же час, актори з різних секторів або організацій використовують свої певні ресурси безпосередньо для внесення вкладу щодо практичного способу надання послуги або реалізації проекту.

“Співурядування” (co-governance) відображається у процесі вироблення політики та стратегічного планування надання послуг або реалізації проекту. Актори з різних організацій і секторів визначають загальні пріоритети публічної політики і можуть трансформувати їх у стратегічні плани. “Співурядування” (co-governance) відбувається ефективно за умов найбільшого залучення різного роду організацій до процесів вироблення публічної політики, спільного виробництва суспільних благ, надання послуг чи реалізації проекту.

Треба зазначити, що у процесі реалізації певного проекту або наданні послуги, ми, швидше за все, можемо знайти відображення всіх трьох вимірів співучасті. Проте, кожен з цих вимірів відрізняється один від одного. Процес спільного виробництва благ та послуг відрізняється від тісної співпраці з іншою організацією для ефективного “співуправління” (co-management) процесом вироблення блага чи надання послуги. Також існує чітка різниця між спільним виробництвом благ (co-production) та “співуправлінням”

(co-management), які безпосередньо стосуються надання конкретної послуги або реалізації проекту та “співурядуванням” (co-governance), що у першу чергу стосується вироблення політики і реалізації стратегії.

Література

1. *Munshi, S.* Concern for Good Governance in Comparative Perspective / Surendra Munshi and Paul Abraham Biju // Good Governance, Democratic Societies and Globalization. — New Delhi, Sage Publications, 2004. — 424 p.

2. *Hirst, P.* Democracy and Governance / Paul Hirst // in Pierre, Jon (ed.), Debating Governance : Authority, Steering, and Democracy, Oxford University Press, 2000. — 266 p.

3. *Pestoff, V.* New Public Governance, the Third Sector, and Co-Production / Victor Pestoff, Taco Brandsen, Bram Verschuere. — Routledge, 2013. — 424 p.

4. *Pestoff, V.* Co-production and new public governance in Europe [Електронний ресурс] / Victor Pestoff. — Режим доступу : https://wiki.p2pfoundation.net/Co-Production_and_New_Public_Governance_in_Europe.

15.03.2017

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ

УДК 378.6

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту — одна з десятки кращих економічних кафедр в Україні

Володимир Дикань,
доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри,

Ірина Назаренко,
кандидат економічних наук, доцент,
Український державний університет залізничного транспорту

Економіка — це найбільше мистецтво в світі — мистецтво створення благ для задоволення найнеобхідніших потреб людини.

Для виходу економіки України з кризи та забезпечення її зростання необхідним є налагодження промислового, сільськогосподарського та іншого бізнесу, націленого на створення благ, що забезпечать потреби населення нашої країни.

Для досягнення заданих стратегічних цілей, звичайно, необхідні кваліфіковані спеціалісти, які володіють теоретичною та практичною базами з питань створення та організації підприємств малого,

середнього та крупного бізнесу, а також їх ефективного подальшого розвитку для забезпечення виробництва конкурентоспроможних товарів та послуг відповідно до потреб населення.

Сьогодні наявна хибна думка, що економістів, як і юристів, українські ВНЗ випустили забагато, і більше немає потреби у нарощуванні їх кількості. Дійсно, бум на ці спеціальності прийшовся на 2000 — 2010 роки, і тепер пішов на спад. Але чи замислюються люди над тим, що

при наявності великого числа лікарів як важко знайти того, хто вилікує? При великій кількості будівельників — знайти того, хто якісно побудує? При надлишку ремонтників — знайти того, хто дійсно відремонтує?

Так само з економістами — можливо, їх і багато, але великі, середні й малі підприємства шукають потрібного фахівця та не можуть знайти, влаштовують тестування при прийомі на роботу — і не можуть вибрати! Адже якість підготовки економістів значно різниться в залежності від ВНЗ та кафедри.

Кафедра «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом» Українського державного університету залізничного транспорту є лідером у підготовці саме таких висококваліфікованих спеціалістів, яких потребують наші вітчизняні підприємства.

Наші випускники — бакалаври та магістри за спеціальностями «Економіка» (освітня програма підготовки «Економіка підприємства») та «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (освітня програма підготовки «Підприємництво») — мають широку сферу застосування своїх знань, вмінь та навичок:

- у виробничій діяльності підприємств будь-якої галузі економіки (промисловість, транспорт, сільське господарство, торгівля, сфера послуг та ін.);
- у підприємстві, великому, середньому та малому бізнесі;
- у торгівельній та біржовій діяльності;
- у науковій та проектно-конструкторській діяльності технопарків, дослідних інститутів, конструкторських бюро, та ін.);
- в управлінській діяльності підприємств та державних органів самоврядування (місцеві органи влади, міські та обласні адміністрації та ін.);
- в освітній діяльності (аспіранти, викладачі, кандидати та доктори наук, доценти та професори економічного напрямку).

Підготовка здійснюється за денною та заочною, повною та скороченою формами навчання.

Кафедра «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом» — це одна з шести кафедр економічного факультету УкрДУЗТ, яка виступає локомотивом прогреса не тільки на факультеті, а й в Університеті в цілому. За роки існування кафедри (з 2001 р.) завдяки наявності при ній спеціалізованої Вченої Ради Д 64.820.05 з захисту кандидатських і докторських дисертацій за спеціальностями «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» й «Економіка та управління національним господарством» відбувся захист 16 дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, 134 дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, з них частина — роботи викладачів економічного факультету УкрДУЗТ. Головою ради є завідувач кафедри проф. В. Л. Дикань.

Індекс Хірша кафедри (h-індекс) (наукометричний показник, який визначає місце колективу кафедри в науковому середовищі країни) на 24.03.2017 р. складає 20, що дає можливість входити у десятку кращих кафедр економічного напрямку та бути на 60-му місці з 559-ти кафедр всіх напрямків України.

Детальніше про історію кафедри. Кафедру економіки, організації та управління підприємством було засновано у 2001 р. У січні 2014 р. вона отримала нову назву — кафедра Економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом.

З першого року заснування кафедру очолив відомий вчений-економіст, д.е.н., професор, академік Транспортної академії України, заслужений будівельник України, почесний залізничник В. Л. Дикань, багатий практичний досвід якого дозволяє максимально наблизити підготовку конкурентоспроможних фахівців з економіки промисловості та транспорту до сучасних потреб ринку.

Навчальний процес на кафедрі забезпечують 25 викладачів, зокрема чотири доктори наук, професори та 18 кандидатів наук, доцентів, а також чотири особи навчально-допоміжного персоналу.

До 2015 р. кафедра здійснювала підготовку фахівців за спеціальністю «Економіка підприємства», а нині — за спеціальностями «Економіка» та «Підприємство, торгівля та біржова діяльність».

Загальний контингент студентів за спеціальністю «Економіка підприємства» складає близько 500 чоловік, які отримують освіту за денною та заочною формами навчання на бюджетній та контрактній основі. Також кафедра готує спеціалістів за скороченою формою навчання на базі комплексу «ВНЗ-технікум».

Весь професорсько-викладацький склад кафедри має величезний практичний досвід роботи на різних підприємствах транспорту і промисловості. Зокрема, завідувач кафедри проф., д.е.н. В.Л. Дикань був генеральним директором АКЗТ «Харківський завод Проммонтажелектроніка» — ЮБіСі Про-мо протягом 22 років; проф., д.е.н. Компанієць В.В. — завідувачем лабораторії економічного аналізу ПАТ «Проммонтажелектроніка»; проф., д.т.н. Калабухін Ю.Є. працював у локомотивному депо Основа, також був науковим співробітником та

завідувачем Галузевої науково-дослідної лабораторії.

Для вдосконалення самостійної роботи студентів професорсько-викладацький склад кафедри постійно готує та видає науково-методичну літературу, яка обов'язково застосовується у навчальному процесі. За час існування кафедри загальна кількість таких робіт складає 29 підручників та навчальних посібників, які затверджено Міністерством освіти і науки України як підручники для студентів ВНЗ, а також понад 210 методичних розробок.

Науково-методична література, підготовлена професорсько-викладацьким складом кафедри, щороку посідає перші місця в конкурсі науково-методичної літератури в Українському державному університеті залізничного транспорту. Підручник «Економіка праці на підприємствах залізничного транспорту» був представлений на отримання Державної премії в галузі науки і техніки в 2015 р.

На базі кафедри ЕУВКБ працює потужна наукова школа, яку очолює учень та колега видатного вченого, визнаного

світовою спільнотою, директора Інституту економіки академії наук України, академіка І.І. Лукінова — Дикань Володимир Леонідович.

Як зазначав І.І. Лукінов, «стратегічна ціль — у кінцевому підсумку зводиться до створення на фундаменті всього кращого, що нагромаджено людством, міцної, соціально орієнтованої і конкурентоспроможної економіки країни, яка б характеризувалася ринковим динамізмом, високим технологічним і організаційно-управлінським рівнем, структурною збалансованістю, товарно-грошовою бездефіцитністю і достойним життям свого народу. Першочерговою проблемою є досягнення виробництва валового національного продукту і доходу на душу населення на рівні високорозвинутих країн, без чого неможливо реалізувати на здоровій економічній основі необхідні соціальні програми». Саме на досягнення таких стратегічних цілей спрямовані дослідження наукової школи В.Л. Диканя, під керівництвом якого підготовлено та захищено 12 докторів та 41 кандидат економічних наук.

Основними напрямками досліджень наукової школи є:

- «Забезпечення конкурентоздатності підприємств в умовах ринкової економіки».
- «Економічна безпека підприємства».
- «Стратегічне управління підприємством».
- «Державне регулювання економікою».
- «Міжнародні транспортні коридори та логістичні центри».

Результати досліджень знаходять відображення в наукових публікаціях, дисертаційних роботах аспірантів та здобувачів кафедри.

Підготовка науково-педагогічних кадрів здійснюється через аспірантуру та докторантуру за спеціальностями «Економіка» (за напрямом «Економіка підприємства») й «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» (за напрямом «Підприємництво»).

Нині кафедра готує п'ятьох аспірантів та двох здобувачів. Тематика поданих до захисту дисертацій та робіт, які ще готуються, визначається основними напрямками науково-дослідної діяльності кафедри та факультету.

З 2002 р. при кафедрі діє редакційна рада збірника наукових праць «Вісник економіки транспорту і промисловості», який публікується чотири рази на рік та входить до «Переліку електронних фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Постанови ВАК України №1-05/6 від 11.06.2003 р., Постанови ВАК України №1-05/4 від 14.10.2009 р., Наказу МОН України від 21 грудня 2015 р., № 1328.

Індекс Хірша збірника (наукометричний показник, який визначає місце збірника у науковому середовищі країни) складає 15, що дозволяє йому увійти до 30 кращих журналів України.

Збірник, включений до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus (ICV 2015: 40.96), РИНЦ (elibrary.ru), має бібліометричні та реферативні бази в розділі наукової періодики на сайті національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, науковій періодиці України (УРАН), GoogleScholar.

Основною тематикою статей Вісника є висвітлення питань щодо державного регулювання економіки країни, економіки підприємства, проблем транспортного комплексу України, соціально-економічних відносин, інвестиційної та інноваційної діяльності, менеджменту та маркетингу, економічної психології, етики, моралі та культури бізнесу та інших загально-економічних питань.

За 2002 — 2016 рр. випущено 55 номерів збірника. Робочими мовами збірника є українська, російська, англійська.

До складу редакційної колегії «Вісника економіки транспорту і промисловості» входять відомі фахівці галузевих підприємств і вищих навчальних закладів, зокрема 19 докторів економічних

наук, 2 доктори технічних наук, 3 доктори філософії, 1 кандидат економічних наук, з яких 7 провідних вчених зарубіжних країн (Польщі, Естонії, Білорусії, РФ), 11 представників Українського державного університету залізничного транспорту.

Це видання розраховане не тільки для науковців, а й для практиків, які черпають із нього чимало корисного для своєї діяльності.

З 2004 р. кафедра є співорганізатором 12 науково-практичних міжнародних конференцій «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України», яка з 2015 р. змінила напрямок роботи на «Міжнародні транспортні коридори та корпоративна логістика». Конференція проводиться:

- за підтримки Міносвіти, Міністерства інфраструктури, Транспортної Академії України, ПАТ «Українська залізниця»;
- за участю Conservatoire national des arts et métiers (France), Institute of automatic control telematics of transport (Poland), Петербурзького державного університету шляхів сполучення, Білоруського державного університету транспорту.

Науково-дослідна робота

Протягом 2005 — 2015 р. науковці кафедри співпрацювали з Міністерством інфраструктури України, Укрзалізницею, Південною залізницею в межах наступної науково-дослідної діяльності:

- «Рекомендації з формування та техніко-економічного обґрунтування розрахунків собівартості пасажирських перевезень далекого сполучення в тарифних цінах. Методика нарахування собівартості пасажирських перевезень далекого сполучення».
- «Методичні аспекти удосконалення вантажних залізничних тарифів на основі врахування попиту на перевезення».
- «Забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств в умовах міжнародних транспортних коридорів».

- «Забезпечення конкурентоздатності промислових підприємств залізничного транспорту».
- «Розробка техніко-економічних розрахунків та пропозицій по перевантажуванню залізобетонних мостів на коліях транспортних коридорів».
- «Забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту в логістичній системі».
- «Дослідження та розробка організаційно-економічного механізму інвестиційно-інноваційної діяльності залізничного комплексу на принципах інтеграції».
- «Розробка методичних положень і забезпечення конкурентоспроможності національної мережі залізничних міжнародних транспортних коридорів».
- «Дослідження та розробка методичних положень із забезпечення конкурентоспроможності залізничного транспорту з урахуванням соціально-господарської відповідальності підприємств залізничного транспорту».

Зовнішні зв'язки: міжнародні, з іншими вузами, з підприємствами

Кафедра підтримує ділові наукові стосунки з науковими та навчальними закладами: Дніпропетровським національним університетом залізничного транспорту ім. В. Лазаряна, Харківським національним автомобільно-дорожнім університетом, Київським національним економічним університетом, Одеським національним економічним університетом, Національним університетом «Львівська політехніка», Одеським національним морським університетом, Одеською національною морською академією, Університетом економіки (Польща), Консерваторією мистецтв і ремесел (Франція) та іншими. В названих підрозділах проходять апробацію майбутні кандидатські та докторські дисертації, проводяться науково-методичні семінари. Налагоджені ділові зв'язки з науковими закладами:

Інститутом економіки НАН України, ПАТ «Українська залізниця», Регіональна філія «Південна залізниця», ВНІЗТом (м. Москва) та іншими.

Встановлені ділові зв'язки з економічними кафедрами Московського державного університету шляхів сполучення, Санкт-Петербурзького державного університету шляхів сполучення, Білоруського державного університету транспорту, Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, Харківського національного економічного університету ім. С.Кузнеця, Національного політехнічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харківського національного університету будівництва та архітектури, Державного економіко-технологічного університету транспорту, Одеського національного морського університету, а також технікумами залізничного транспорту України.

В рамках університету кафедра активно бере участь у міжнародному проєкті *TEMPUS IV*, головною метою якого є адаптувати навчання в університетах залізничного транспорту до зростаючих потреб високошвидкісного залізничного руху. Основними партнерами, в межах цього проєкту, є:

- Національна школа майстерності та професій, Франція;
- Національне об'єднання залізниць Франції, SNCF;
- Ризький технічний університет, Латвія;
- Радомський технічний університет, Польща;
- Польські залізниці, РКР PLK;
- Московський державний університет шляхів сполучення, Росія;
- Петербурзький державний університет шляхів сполучення, Росія;
- Відкрите акціонерне товариство «Російські залізниці», РЖД;
- Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту;
- Українська державна академія залізничного транспорту, Україна;
- Державна адміністрація залізнич-

ного транспорту України, Укрзалізниця.

В межах цього проєкту здійснюється підготовка магістрів з отриманням двох дипломів — українського та французького.

При кафедрі успішно працює *Студентський науковий центр*.

Напрями науково-дослідної роботи студентів, яка здійснюється у Студентському науковому центрі у межах наукової школи кафедри:

- міжнародні транспортні коридори та корпоративна логістика, організація швидкісного руху, створення сучасних інформаційно-логістичних центрів;
- забезпечення конкурентоспроможності підприємств;
- економічна безпека підприємств промисловості та транспорту;
- економічна психологія та етика підприємницької діяльності;
- розвиток підприємництва в Україні;
- управління бізнесом;
- підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Студенти кафедри неодноразово посідали призові місця в міських, регіональних, всеукраїнських конкурсах студентських наукових робіт, Всеукраїнських олімпіадах, конкурсах дипломних робіт, які проводились в Київському національному економічному університеті, Одеському національному економічному університеті, Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті, Українському державному університеті залізничного транспорту, Інституті економіки та менеджменту Національного авіаційного університету, Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», Кременчуцькому національному університеті ім. М. Остроградського. За останні десять років студенти кафедри були нагороджені дипломами I ступеня Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт — 7 студентів, дипломами II ступеня — 9 студентів, дипломами III ступеня — 9

студентів та понад 30 студентів отримали заохочувальні грамоти.

Наші випускники успішно працюють не тільки на підприємствах залізничного транспорту (у тому числі на найвищих керівних посадах), а й в інших сферах матеріального виробництва, сфері послуг, державного управління: економістами, бухгалтерами, аналітиками, менеджерами, комерційними директорами на промислових підприємствах (наприклад, ООО «Укрелектро-сетъстрой», ТОВ «Погребищенський завод «Ідеал», ТОВ «Європа-Транс ЛТД» та ін.), на різних керівних посадах у науково-дослідних інститутах (ТОВ «Інститут проектування інфраструктури транспорту» та ін.), в органах державного управління (Харківська міська рада, Східна ОДП м. Харкова ГУ ДФС у Харківській області та ін.), в інвестиційно-консалтингових фірмах, в провідних українських і зарубіжних компаніях, у сфері освіти і на-

уки. Багато наших випускників успішно започаткувати власну справу, зокрема у сфері інтелектуального бізнесу (консалтинг та ін.).

Колектив кафедри впроваджує нові, сучасні технології навчання у процес підготовки бакалаврів та магістрів, використовує ділові ігри, навчальні аудіо- та відеоматеріали тощо, планує розширення переліку спеціальностей (зокрема, впровадження нової спеціальності — «Економічна кібернетика»).

Крім надання професійних знань, наша кафедра виховує майбутніх фахівців у дусі патріотизму та духовно-моральних цінностей (дисципліни «Моральні основи економіки та підприємницької діяльності», «Економічна психологія», «Етичні основи бізнесу»), щоб вони докладали усіх зусиль для процвітання нашої рідної України.

10.03.2017

УДК 371.321.5

Кредитно-модульна система вищої освіти як інструмент формування компетенцій у студентів

Руслана Левкіна,
доктор економічних наук, професор,

Віталій Цуканов,
кандидат технічних наук, доцент,

Артур Левкін,
кандидат технічних наук, доцент,
Харківський національний технічний
університет сільського господарства
імені Петра Василенка

Вурхливе зростання обсягів інформації, що стає характерною рисою сьогодення, висуває нові вимоги до кількісних та якісних показників рівня освіти випускників вищих навчальних закладів, а отже, і до змісту навчального процесу в цих закладах. При тих самих термінах навчання складність навчальних програм близька до граничної.

Наразі часто використаний термін «кредитно-модульна система» об'єднує два різних поняття — кредитну систему та модульний принцип побудови освітніх програм. Кредитна система, елементи якої поступово вводяться в практику української вищої школи, сприяє впровадженню прогресивної асинхронної організації навчального процесу. У деяких ВНЗ України в порядку експерименту розроблено технології її реалізації: студент має право скласти індивідуальний робочий план (у рамках певних обмежень по кількості кредитних одиниць). Проте принцип асинхронного навчання можна реалізувати і при традиційному для нашої країни обліку трудомісткості з академіч-

них годин. Кредитна система важлива, насамперед, як інструмент забезпечення міжнародної академічної мобільності студентів в умовах інтеграційних світових процесів. Її впровадження відкриває широкі можливості індивідуалізації освітніх траєкторій у світовому освітньому просторі. У даному контексті важливу роль відіграє модульний принцип побудови освітніх програм. Поняття модуль в освіті розглядають різний зміст. У контексті як модуля навчальних дисциплін, так і модуля освітніх програм. На наш погляд, в обох випадках прослідковуються загальні властивості модуля. По-перше, це логічна завершеність і, як наслідок, відносна відокремленість змісту модуля від решти навчального матеріалу. По-друге, це детально розроблене методичне забезпечення, адресоване і студенту, і викладачеві. Воно включає чітко сформульовані (і для викладача, і для студента) цілі навчання (заплановані результати навчання); логічну схему, що показує місце модуля в дисципліні та/або освітній програмі; логічну схему вивчення модуля; навчальні

матеріали, необхідні для освоєння модуля (включаючи завдання для самоконтролю); ясну, задокументовану процедуру контролю засвоєння змісту навчання відповідно до даного модуля. Таким чином кожен модуль потребує підтримки власним навчально-методичним комплексом. По-третє, що не є обов'язковим згідно модульного принципу, навчальну дисципліну та освітню програму доцільно складати з інваріантної частини (модулів для обов'язкового вивчення) та варіативних заміних модулів. Ними можна варіювати глибину і спрямованість навчання, оперативно реагуючи на потреби студентів, роботодавців, ринку праці. На практиці модулем зазвичай вважають: розділи навчальної дисципліни; різні навчальні дисципліни; сукупність навчальних дисциплін спорідненого змісту (які мають змістову єдність); сукупність навчальних дисциплін, що вивчаються одночасно, паралельно (в триместрі, семестрі тощо).

Шередбачається, що модуль орієнтує на досягнення певного запланованого результату навчання. Модулі на основі змістової єдності дисциплін можуть бути побудовані за „горизонтальною” або за „вертикальною” схемами. У „горизонтальному” модулі всі складові дисципліни вносять приблизно рівний і відносно незалежний внесок у освітній результат; їх можна вивчати паралельно, послідовність вивчення жорстко не задана. У „вертикальний” модуль включають дисципліни, що вивчаються послідовно, націлені на досягнення певного освітнього результату та складаються з них, що належить до базової підготовки від фундаментальних і загальних професійних вузівсько-прикладних та професійно-практичних до спеціальних. Така побудова модулів характерна для німецької вищої освіти.

Модульний принцип безпосередньо з кредитною системою виміру трудомісткості навчальної роботи не пов'язаний. Однак при „перезаліку” виконаної навчальної роботи в інших вузах поєднання кредитної системи і модульного принци-

пу в певному сенсі є зручним. Відзначимо, що провідною, більш доцільною компонентою в цій парі є все-таки кредитна система.

Реформування системи вищої освіти України відбувається у напрямку застосування, введення Європейської системи руху та накопичення кредитів (ECTS). Під системою кредитів розуміється системне визначення всіх основних аспектів організації навчального процесу на основі використання залікової одиниці (кредиту) як способу визначення трудомісткості навчальної роботи, що виражає сукупність всіх складових, пов'язаних з організацією навчального процесу. З точки зору функціональних аспектів система залікових одиниць є основою:

- індивідуально-орієнтованої організації навчального процесу, що надає студентам можливість складання індивідуальних навчальних планів, вільного визначення послідовності освоєння дисциплін, самостійного складання особистих семестрових розкладів навчальних занять;
- стимулюючої бально-рейтингової системи оцінювання результатів навчання студентів;
- формування та постійного розвитку навчальних планів, програм і стандартів змісту освіти;
- надання викладачам академічних свобод, в тому числі, права вільного вибору методики навчання.

Кредити безпосередньо пов'язані з модулями. При цьому введення модульного навчання так само, як і система кредитів, спонукає до змін в організації навчального процесу по лінії відносин між студентом, викладачем і ВНЗ, забезпечуючи *компетентнісний* підхід до навчання. Основна ідея модульного навчання: студент навчається самостійно, викладач здійснює управління його навчанням: мотивує, організовує, координує, консультує, контролює. Таким чином, модуль виступає інструментом кредитно модульного навчання, оскільки містить в собі цільовий план дій, банк інформації, методичне

керівництво для досягнення дидактичних цілей. Отже, модуль може виступати як програма навчання, індивідуалізована за змістом, методами навчання, рівнем самостійності, темпом навчально-пізнавальної діяльності студента.

В останні роки у вищих навчальних закладах запроваджується модульно-рейтингова система оцінювання знань. Це зумовлено тим, що діюча чотирибальна система не задовольняє ні викладачів, ні студентів, оскільки в її основі лежить низка недоліків. Вона не забезпечує достатньої мотивації навчання студентів, тому що трапляється багато випадковостей, пов'язаних з поняттями „пощастило”, „здав”, „не здав”, „підглянув”, „підказали” та ін. Перед екзаменом впродовж 3-4 днів за допомогою короткотермінової пам'яті студент „набрив” значний обсяг інформації, на екзамені „видав” її, далі вона є зайвим багажем, його треба позбутися, аби звільнити пам'ять для інформації з наступної дисципліни. В оцінюванні студентів проявляється суб'єктивізм і випадковість, що нерідко веде до порушення соціальної справедливості. Породжуються стресові ситуації, викликані підвищеною відповідальністю студентів щодо оцінки, від якої залежить нарахування стипендії; користування шпаргалками та ін.

Тому важливим є запровадження такої системи аналізу навчальної діяльності студентів, яка б сприяла створенню оптимальних умов для професійної підготовки фахівців. Кредитно-модульна, рейтингова система оцінювання широко використовується у багатьох країнах світу. Навряд чи варто її сліпо копіювати, переносити на наше дидактичне поле, як і чужу систему освіти взагалі, але корисне, прийнятне доцільно запозичити.

Література

1. *Алексюк, А.М.* Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія / А.М. Алексюк. — К. : Либідь, 1998.
2. *Амонашвили, Ш.А.* Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников / Ш.А. Амонашвили. — М. : Педагогика, 1984.
3. *Вітвицька, С.С.* Основи педагогіки вищої школи : метод, посіб. для студентів магістратури / С.С. Вітвицька. — К. : Центр навч. літ., 2003.
4. *Ерников, С., Лобова, Т., Филиппов, С.* и др. Опыт использования рейтинговой системы / С. Ерников // Высшее образование в России. — 1998. — № 1.
5. *Зільберштейн, А.І., Солдатов, Т.Д.* Проведення екзаменів та заліків у вищій школі / А.І. Зільберштейн. — К. : Вища шк., 1979.
6. *Кобиляцький, І.І.* Методи навчально-виховної роботи у вищій школі / І.І. Кобиляцький. — Л. : Вид.-во ЛДУ, 1970.
7. *Кучер, С.* Сутність та завдання контролю в системі модульного навчання / С. Кучер // Рідна шк. — 2000. — № 11.
8. *Лозниця, В.С.* Психологія і педагогіка: основні положення : навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни / В.С. Лозниця. — К. : ЕксОб, 2003.
9. *Моисеев, Ю.* Использование рейтинговой системы в профессиональной подготовке / Ю. Моисеев // Alma mater. — 1988. — № 2.
10. *Навчальний процес у вищій педагогічній школі : навч. посіб. ; за ред. О.Г. Мороза.* — К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001.
11. *Тичина, І.І.* Модульна організація навчального процесу. Рейтингова система контролю успішності студентів / І.І. Тичина. — К. : УДПУ, 1990.

15.03.2017

УДК 612:378.091.33-027.522-026.12

Методи та правила організації інтерактивних технологій для формування професійних умінь у майбутніх лікарів

Роман Алексєнко,
кандидат медичних наук, доцент,

Любов Рисована,
асистент
Харківський національний медичний університет

Інтерактивними або діалоговими називають групу навчальних методів, у яких соціальні взаємодії розглядаються як найважливіший освітній ресурс, що дозволяє інтенсифікувати процес навчання, тобто значно підвищити його розвиваючий потенціал, поглибити й розширити засвоюваний зміст освіти. До інтерактивних методів відносять лише ті, які будуються на психологічних механізмах посилення впливу групи на процес засвоєння кожним учасником досвіду взаємодії й взаємонавчання. До інтерактивних методів навчання, насамперед, відносяться: тренінг, ділова гра, дискусія й проектний семінар.

Недостатнє використання інтерактивних технологій, більш тривала традиція використання пояснювально-ілюстративних методів у навчанні і недовіра до відносно інноваційних — діалогових — методів, відсутність власного досвіду інтерактивного навчання у педагогів — звідси випливає необхідність впровадження інтерактивних методів у професійну освіту, оскільки вони за своєю суттю адекватні цілям й змісту медичної освіти та є шляхом до вирішення проблеми застосування цих методів у педагогічній практиці [1, 2].

Розглядаючи основні вимоги до медичної практики, а саме засвоєння культури медичної праці, що за даними сучасних досліджень визначається трьома основними складовими: медична діяльність, спілкування з пацієнтом й особистість лікаря, бачимо, що насамперед інтерактивні методи дозволяють реалізовувати цю мету. Якщо орієнтуватися на повне уявлення про зміст освіти, відповідно до якого вона представлена медично-адаптованою системою знань, умінь й навичок, досвідом творчої діяльності й досвідом ціннісного ставлення до світу, що забезпечує розвиток особистості, то очевидно, що інтерактивні методи дозволяють засвоїти всю повноту цього змісту, на відміну від пояснювально-ілюстративних методів, більшою мірою орієнтованих на перший компонент змісту.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що практично всі студенти залучені в процес пізнання, вони мають можливість розуміти та рефлектувати з приводу того, що вони знають і думають. Спільна діяльність студентів у процесі пізнання, засвоєння навчального матеріалу означає, що кожний вносить свій особистий індивідуальний внесок. Таким чином здійснюється обмін знаннями,

ідеями, способами діяльності. Причому відбувається це в атмосфері доброзичливості й взаємної підтримки, що дозволяє не тільки одержувати нові знання, але й розвиває саму пізнавальну діяльність, переводить її на більш високі форми кооперації й співробітництва [3].

У порівнянні з традиційними, в інтерактивних моделях навчання змінюється й взаємодія з викладачем: його активність уступає місце активності студентів, а завдання викладача — створити умови для їх ініціативи. Інтерактивні технології допомагають студентам виступити повноправними учасниками пізнавального процесу, їх досвід важливий не менш, ніж досвід викладача, який не стільки дає готові знання, скільки спонукає студентів до самостійного пошуку.

На основі нових інтерактивних технологій стає можливим змінити, причому радикально, роль викладача, зробити його не тільки носієм знань та умінь, але й керівником, ініціатором самостійної творчої роботи студента, виступити в якості провідника в океані найрізноманітнішої інформації, сприяючи самостійному формуванню у студентів критеріїв та засобів орієнтації, пошуку раціонального рішення в інформаційному потоці.

У теперішній час методистами й викладачами розроблено чимало форм групової роботи для навчального процесу. Найбільш відомі з них — «велике коло», «вертушка», «акваріум», «мозковий штурм», «дебати». Ці форми ефективні в тому випадку, якщо на заняттях обговорюється яка-небудь проблема в цілому, про яку студенти мають первісні знання, отримані раніше на заняттях або в життєвому досвіді. Крім того, обговорювані теми не повинні бути закритими або дуже вузькими [2, 4].

Тим педагогам, хто вирішив працювати згідно методів інтерактивних технологій, необхідно пам'ятати про деякі правила організації інтерактивного навчання на заняттях.

Правило перше. У роботу повинні бути залучені тією чи іншою мірою всі учасни-

ки. Із цією метою корисно використати технології, що дозволяють залучити всіх студентів в процес обговорення.

Правило друге. Треба подбати про психологічну підготовку учасників. Мова йде про те, що не всі, хто прийшов на заняття, психологічно готові до безпосереднього включення в ті або інші форми роботи. У цьому випадку корисні розминки, постійне заохочення студентів до активної участі у роботі, надання можливості для самореалізації студента.

Правило третє. Кількість учасників в групах і якість навчання можуть знаходитися в прямій залежності. Тому в роботі не повинні брати участь більше 20 студентів-медиків. Тільки за такої умови можлива продуктивна робота в малих групах. Адже важливо, щоб кожний був почутий, кожній групі надана можливість виступити з проблеми.

Правило четверте. Віднестися з увагою до підготовки приміщення для роботи. Навчальна кімната повинна бути підготовлена з таким розрахунком, щоб учасникам було легко пересаджуватися для роботи в більших і малих групах. Іншими словами, для студентів повинен бути створений психологічний і фізичний комфорт.

Правило п'яте. Необхідно з увагою ставитись до питань процедури й регламенту. Про це треба домовитися з самого початку й намагатися не порушувати його. Наприклад, корисно домовитися про те, що всі учасники будуть виявляти терпимість до будь-якої точки зору, поважати право кожного на свободу слова, повагу його людської гідності.

Правило шосте. Віднестися з увагою до розподілу учасників семінару на групи. Спочатку його краще побудувати на основі добровільності. Потім доречно скористатися принципом випадкового вибору. Роботи, присвячені проблемам віртуальної або дистанційної освіти, використання сучасних інформаційних технологій у медичній освіті, ще більше переконують у необхідності засвоєння майбутніми лікарями методів інтерактивного навчання, без яких не можна одержати необхідний

ефект від використання комп'ютера в освіті [5-7].

Аналіз основних тенденцій у розвитку освіти у світі показує рух у бік інноваційної, розвиваючої, інтенсивної, гуманної, індивідуально-орієнтованої стратегії або парадигми освіти, спроби подолання авторитарної, догматичної, технократичної, адаптивно-дисциплінарної або пояснювально-ілюстративної стратегії, яка характерна для освітньої практики всіх країн. Очевидно, що інтерактивні методи адекватні саме особистісно-діяльнісній або особистісно-орієнтованій парадигмі й дозволяють втілити її в реальну освітню практику. В такому змісті їх по праву називають методами XXI століття, методами перспективними, що мають майбутнє в мінливому освітньому просторі інформаційного суспільства. Очевидно й те, що в закордонних теоретичних дослідженнях і в педагогічній практиці, у тому числі в практиці підготовки різних фахівців, ідеї інтенсифікації утворення й інтерактивного навчання одержали більше поширення [6].

Інтенсифікувавши процес медичної освіти, можливо не тільки підвищити її якість, але й вирішити проблему впровадження в клінічну практику методів інтенсифікації — методів інтерактивного навчання студентів. Це дозволить перейти від декларацій про парадигмальне зрушення в освітніх технологіях до реального процесу зміни парадигми вищої медичної освіти.

Для цього необхідно розгорнуте психолого-педагогічне обґрунтування специфіки, принципів, необхідності, можливостей, обмежень інтенсивної медичної освіти з використанням інтерактивних методів у сучасній вищій медичній освіті, тобто розробка теорії інтенсивного (інтерактивного) навчання майбутніх лікарів. Інтенсивна освіта повинна отримати цілісне психолого-педагогічне обґрунтування через опис принципів, механізмів впливу на професійну свідомість, професійну спрямованість, педагогічну рефлексію,

мислення, комунікативну компетентність майбутніх лікарів і через опис конкретних психолого-педагогічних умов, створюваних в освітньому процесі.

За умов інтерактивного навчання, як показують результати спостережень, анкетування, тестування, вивчення продуктів проектної й реальної діяльності студентів, розвивається особистісна відповідальність за прийняті рішення, змінюється локус контролю, у студентів підсилюється почуття особистісної включеності в освітній процес і формується відповідальність за власні освітні результати.

Найважливішим механізмом інтенсифікації медичної освіти в інтерактивному навчанні є інтеріоризація досвіду продуктивних взаємодій студентів з викладачами. Викладачі в цьому випадку виступають як носії педагогічної культури: культури ціннісно значущих відносин, культури педагогічно доцільних комунікацій, культури педагогічної діяльності.

Рефлексивні роботи студентів на різних етапах навчання й після закінчення всього курсу не тільки показують їх високу особистісну задоволеність процесом і результатами навчання, але й дозволяють виявити позитивну динаміку в критичності, гнучкості, самостійності й глибині мислення, у мовній компетентності (засвоюються складні мовні жанри, розвиваються всі показники сформованості монологічної й діалогічної мови), у сформованості загальнонавчальних навичок (читання й осмислення наукових текстів, реферування, педагогічне дослідження й проектування), у змісті й модальності навчальної мотивації (формується стійка потреба в самоосвіті, глибокі й діючі пізнавальні інтереси, переживаються інтелектуальні емоції, які приносять особистості глибоке задоволення). Всі перераховані показники свідчать про розвиток особистісних професійно значущих якостей майбутніх лікарів, про формування в них необхідних компонентів спілкування з пацієнтом й про надбання студентами основних професійних умінь

і навичок: аналітичних, прогностичних, рефлексивних, гностичних, медичних [4].

В силу високої освітньої ефективності інтерактивні методи як форма інтенсивної медичної освіти пред'являють досить високі вимоги до особистості й мотивації тих, кого навчають, і виступають як своєрідні індикатори особистого й професійного невдосконалення деяких викладачів.

Методи інтерактивного навчання дискусія, аналіз реальних ситуацій, мозковий штурм, рольова або імітаційна гра, ведуть до створення сприятливої психологічної атмосфери на занятті, до посилення мовної й інтелектуальної активності тих, кого навчають, підвищують їх зацікавленість, почуття впевненості в собі, знижують тривожність і створюють значний контекст комунікацій.

При тривалому й систематичному використанні інтерактивних методів студенти засвоюють уміння справлятися з непростими навчальними проблемами, проявляючи оптимізм і реалістичний погляд на ситуації [7,8].

Таким чином, можна сказати, що інтерактивні методи виступають на початкових етапах навчання як своєрідні діагностичні процедури, що виявляють характер навчальної мотивації й сформованість навчальної діяльності студентів. Використання інтерактивних технологій в процесі семінарського заняття знімає нервову навантаження, дає можливість міняти форми їх діяльності, перемикає увагу на вузлові питання теми занять.

Визначено, що інтерактивне навчання дозволяє вирішувати одночасно кілька питань: розвиває комунікативні вміння й навички; допомагає встановленню емоційних контактів між студентами; забезпечує виховне завдання; вчить працювати в команді й прислухатися до думки своїх одногрупників.

Література

1. Богданова, І. М. Модульний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя / І.М. Богданова. — Одеса : Малк, 1998. — 284 с.
2. Борщева, Н. Л. Возможности информационных образовательных технологий по развитию творческого мышления студентов медицинских вузов / Н.Л. Борщева // VI Междунар. конф. «Медицинское образование 2015». — С. 50-52.
3. Даниленко, Л.І. Основні проблеми освітньої інноватики в сучасній теорії та практиці / Л.І. Даниленко // Всеукр. наук.-практ. конф. «Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи». — С. 6-11.
4. Дмитренко, Т.О. Сучасний стан вирішення проблеми педагогічного процесу. Проблеми інженерно-педагогічної освіти / Дмитренко Т.О. — Харків : УПА. — 2004. — №1. — С. 14-18.
5. Лемперт, Л.Б. Преимущество использования интерактивных методов преподавания психиатрии / Л.Б. Лемперт // Образовательные ресурсы и технологии. — 2016. — №1 (13). — С. 51-60.
6. Романенко, Т.А. Особенности применения интерактивных методов обучения в процессе изучения эпидемиологии / Т.А. Романенко // Університетська клініка. — 2014. — Т.10. — №1. — С. 113-117.
7. Кошелева, В.С. Індивідуалізація навчання як одна з особливостей модульних технологій. Проблеми розробки та впровадження модульної системи професійного навчання / В.С. Кошелева. — Харків : УПА, 2005. — Ч.2. — С. 43.
8. Гущин, Ю.В. Интерактивные методы обучения в высшей школе / Ю.В. Гущин // Психологический журнал. — 2012. — №2. — С. 1-18.

22.03.2017

УДК 378.147-057.36

Підготовка військовослужбовців до застосування здоров'язберезжувальних технологій у процесі професійної підготовки

Юрій Таймасов,

кандидат педагогічних наук,

Навчальний пункт Аварійно-рятувального загону спеціального призначення
Головного Управління ДСНС України у Харківській області

Олена Зуб,

кандидат сільськогосподарських наук, доцент,

Артем Турчинов

кандидат педагогічних наук,

Національна академія Національної гвардії України, Харків

В умовах економічної та екологічної криз, падіння духовно-культурних цінностей упродовж останніх років в Україні спостерігається значне зниження здоров'я молоді. Формування здоров'я постає як стратегія гармонізації фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку особистості для забезпечення самореалізації та ефективної адаптації до оточуючого середовища шляхом набуття необхідних знань про здоров'я та закріплення навичок здорового способу життя.

Тільки свідоме сприйняття здорового способу життя визначає результативність зусиль людини в збереженні та зміцненні здоров'я, продовженні тривалості життя, повноцінному виконанні біологічних і соціальних функцій.

Однією із визначальних характеристик сучасної держави є її спроможність забезпечити дотримання законності всередині країни та захистити свій суверенітет на міжнародній арені [10].

Здатність офіцерів України виконувати службово-бойові обов'язки залежить

не лише від їхньої професійної підготовки, а й потребує високого рівня фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я. Саме тому особливої актуальності набуває проблема застосування здоров'язберезжувальних технологій у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів [10].

У педагогічній науці залишаються недостатньо дослідженими питання професійної підготовки майбутніх офіцерів до застосування здоров'язберезжувальних технологій.

У зв'язку з цим актуальним для фахівців вищої школи стає формування здоров'язберезжувальних технологій, спрямованих на вироблення індивідуально-ціннісних і діяльнісно-практичних орієнтирів збереження і зміцнення здоров'я [9].

На необхідності підвищення ефективності здоров'язберезжувальної підготовки майбутніх офіцерів наголошено у Законах України «Про оборону України» (1991); «Про Національну гвардію України» (2014); «Про національну поліцію» (2015); Кодексу цивільного захисту Укра-

їни (2014); Національній доктрині розвитку освіти на 2012–2021 рр.; Постанові Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи військової освіти» (1997); Наказі МВС України «Про затвердження Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах МВС України» (2008); правових актах Головного управління Національної гвардії України та інших нормативно-законодавчих документах [10].

Найбільш доцільними для розроблення основ раціональної організації життєдіяльності військовослужбовця були визначені здоров'язбережувальні технології, що включають: методи оцінювання, самоконтролю і відновлення розумової працездатності під час навчання; методи відновлення розумової працездатності у вільний час; методи корекції функціонального стану зорового і слухового аналізаторів; методи поліпшення стану психічного здоров'я і зменшення нервового напруження; загальнозміцнювальні засоби підвищення стійкості до дистресів; система заходів з організації режиму дня; раціональне харчування.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми підготовки майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності засвідчив, що її вирішення потребує комплексного підходу.

Процес професійної підготовки майбутніх офіцерів та застосування здоров'язбережувальних технологій потребує форм і методів навчання, спрямованих на активізацію пізнавального інтересу до засвоєння знань про здоров'я, формування позитивного ставлення курсантів до оздоровчої діяльності, розвиток творчої індивідуальності, гнучкості суджень, уяви, прагнення генерувати ідеї, шукати альтернативні рішення, вміння використовувати свої позитивні якості і нейтралізувати недоліки, стимулювання самопізнання, набуття досвіду професійної діяльності в індивідуально-неповторному стилі [10].

Проблеми формування здоров'я, куль-

тури здоров'я, здорового способу життя активно розроблялися у таких напрямках: обґрунтування цілісного підходу до формування здоров'я людини (Г. Апанасенко, Т. Бойченко, Е. Булич, М. Гончаренко, О. Дубогай, І. Мурахов, С. Омельченко та інші), формування культури здоров'я і здорового способу життя особистості (В. Бабич, В. Бобрицька, В. Горещук, Н. Маковецька, Ю. Мельник та інші), дослідження різних аспектів створення здоров'язбережувального освітнього середовища (В. Беспалько, О. Дубогай, Н. Завидівська, В. Омеляненко, В. Оржеховська та ін.).

У контексті формування здоров'язбережувальної компетентності важливими є дослідження, в яких розкриваються концептуальні засади впровадження компетентнісного підходу в освіту та формування професійної компетентності фахівця (Н. Бібік, Н. Бідюк, Ю. Бойчук, В. Гриньова, М. Гриньова, Р. Гуревич, М. Євтух, І. Зимня, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Лук'янова, А. Хуторський та ін.); теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах (Ю. Ажиппо, Н. Башавець, Н. Белікова, О. Біда, Г. Бойко, Ю. Бойчук, С. Гаркуша, М. Гончаренко, Б. Долинський, Г. Єдинак, Г. Мешко, О. Міхеєнко, Л. Сущенко та ін.), а також наукові праці, в яких висвітлюються питання удосконалення системи військової освіти (О. Діденко, Т. Івашкова, М. Козяр, А. Кучерявий, В. Манько, М. Медвідь, О. Островерх, С. Полторак, В. Садковий, І. Радванський, Ю. Сердюк, О. Федоренко, Г. Яворська, В. Ягупов та ін.); формування різних аспектів культури здоров'я та здорового способу життя курсантів вищих військових навчальних закладів (В. Бондаренко, Ю. Бородін, Б. Клименко, Ю. Компанієць, В. Кузьмінський, П. Мельник, П. Приходько та ін.).

Разом з тим, багато проблем лишилися поза увагою дослідників, у тому числі питання професійної підготовки майбутніх офіцерів до застосування здоров'язбережувальних технологій.

Аналіз навчально-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх офіцерів України засвідчив, що у його змісті представлений навчальний матеріал про чинники негативного впливу на здоров'я під час військової служби, безпечну поведінку у військово-бойових ситуаціях, надання невідкладної долікарської допомоги постраждалим тощо. Крім того, у вищих військових навчальних закладах обов'язковою є фізична підготовка. Разом з тим, у курсантів не сформована цілісна система знань про здоров'я та способи його збереження, відсутні навички збереження свого здоров'я та здоров'я інших людей, не сформовані цінності і мотиви здорового способу життя, відповідно у них не сформована здоров'язбережувальна компетентність [10].

Структура відповідального ставлення до здоров'я являє собою єдність таких компонентів, як когнітивно-пізнавальний, емоційно-оцінний, потребнісно-ціннісний, мотиваційно-вольовий, практично-діяльнісний та рефлексивно-результативний [3].

 тже, актуальність здоров'язбережувальних технологій обумовлена об'єктивно існуючими протиріччями на: соціально-педагогічному рівні — між: суспільними потребами у відновленні, збереженні та зміцненні здоров'я військовослужбовців і недостатнім рівнем підготовки до здоров'язбережувальної діяльності; науково-теоретичному рівні — між: необхідністю підготовки курсантів до здоров'язбережувальної діяльності і відсутністю в педагогіці вищої військової школи однозначних теоретичних уявлень про сутність і структуру готовності до здоров'язбережувальної діяльності; існуючими вимогами до професійної підготовки майбутніх офіцерів і недостатньою теоретичною та практичною розробкою педагогічних умов, необхідних для ефективної реалізації процесу їх підготовки до здоров'язбережувальної діяльності; науково-методичному рівні — між: необхідністю ефективної підготовки до професій-

ної діяльності та недостатньою розробкою змісту, форм і методів підготовки майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності [3, 4, 5].

Все це підтверджує соціальну значущість процесів відновлення, зміцнення і збереження здоров'я військовослужбовця та необхідність переосмислення сутності, змістових і технологічних підходів до підготовки майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності.

Існують різні підходи до дослідження проблеми підготовки майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності, серед них: *професійно особистісний* — дозволяє забезпечувати підготовку курсантів до здоров'язбережувальної діяльності як невід'ємної складової частини професійного становлення особистості майбутнього офіцера у процесі його професійної підготовки; *системний* — сприяє організації професійної підготовки майбутніх офіцерів як цілісного педагогічного процесу, що характеризується структурністю, ієрархічністю і взаємозалежністю із професійним середовищем, а також дозволяє виділити компоненти готовності майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності та їх структурно-функціональні зв'язки; *акмеологічний* — забезпечує формування у майбутніх офіцерів групи якостей з метою особистісного професійного зростання курсанта, що проявляється в оволодінні ефективними технологіями здоров'язбережувальної діяльності в контексті неперервного особистісно-професійного розвитку для досягнення високого рівня продуктивності і професіоналізму; аксіологічний спрямовує процес підготовки майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності на формування у них професійних мотивів і цінностей, базуючись на визнанні цінності здоров'я людини як однієї із базових; *особистісно орієнтований* — сприяє здійсненню диференційованого відбору засобів, форм і методів організації навчально-виховної діяльності у процесі підготовки майбутніх офіцерів

до здоров'язбережувальної діяльності, враховуючи їх особистісні та індивідуальні особливості, рівень інтелектуальної, ціннісно-сислової готовності до навчання, самоосвіти і самовиховання; *діяльнісний* — визначає організацію діяльності головних суб'єктів освітнього процесу (викладачів і курсантів) у єдності її стратегічної, тактичної і операційної складових, сприяє виявленню сукупності педагогічних умов успішної підготовки майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності, а також розробці методики реалізації цих умов; *рефлексивний* — дозволяє сформувати у майбутніх офіцерів уміння і навички для проектування діяльності, направленої на відновлення, зміцнення і збереження здоров'я, а також готовність самостійно вирішувати проблемні ситуації у майбутній професійній діяльності; *компетентнісний* — допомагає сформувати в майбутніх офіцерів спеціальні компетенції у структурі здоров'язбережувальної компетентності для здійснення здоров'язбережувальної діяльності, підготувати їх до застосування своїх знань, умінь і навичок при розв'язуванні професійних задач, а також заохочувати курсантів до саморозвитку, самореалізації та формування особистісного суб'єктивного досвіду здоров'язбережувальної діяльності [1, 2].

Необхідність професійної підготовки майбутніх офіцерів, готових до здійснення здоров'язбережувальної діяльності, визначена пріоритетними напрямками їх роботи. Підготовка майбутніх офіцерів до здоров'язбережувальної діяльності розглядається як цілеспрямований процес набуття курсантами здатності здійснювати на всіх етапах — від планування до реалізації — професійно організовану діяльність щодо відновлення, зміцнення та збереження здоров'я [8].

Здоров'язбережувальна діяльність розглядається як специфічна форма людської активності, яка спрямована на формування здорового способу життя і забезпечує повне біосоціальне функціонування індивіда, його фізичну й інтелектуальну

працездатність, достатню адаптацію до природних впливів і мінливості зовнішнього середовища [4, 5].

У процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів формування відповідального ставлення до власного здоров'я відбувається в контексті формування здоров'язберігаючої компетентності, що здійснюється поетапно за допомогою комплексу навчальних дисциплін, спрямованих безпосередньо на розвиток знань, умінь та навичок у галузі охорони, підтримки та збереження здоров'я та наскрізної системи практик.

Значною мірою на формування відповідального ставлення майбутніх офіцерів до власного здоров'я впливають такі дисципліни, як «Безпека життєдіяльності», «Безпека військової діяльності», «Медицина надзвичайних ситуацій» «Фізичне виховання», «Фізична підготовка», «Психологія екстремальної діяльності», «Тактична медицина та екстремальна психологія», «Основи охорони праці», «Спеціальна фізична підготовка».

Формування стійких мотивів до здоров'язбереження здійснювалося під час професійно-прикладної фізичної підготовки, яка забезпечує: профілізацію фізичної підготовки відповідно до вимог військових професій; формування психофізичних якостей, які визначають ефективність майбутньої професійної діяльності; виховання вольових якостей; створення умов для активного відпочинку та профілактики фізичної перевтоми засобами фізичної культури і спорту; зміцнення здоров'я і формування здорового способу життя, гармонійний фізичний і духовний розвиток курсантів. Використовувалися такі форми професійно-прикладної фізичної підготовки: навчально-тренувальні заняття, спортивні змагання, бойова підготовка [10].

Зміст навчальних дисциплін професійної підготовки також доповнювався питаннями здоров'язбережувальної тематики та введення до переліку вибіркового дисциплін інтегрованого спецкурсу. Для реалізації цієї педагогічної умови у зміст

дисциплін «Фізичне виховання», «Фізична підготовка», «Психологія екстремальної діяльності» і «Тактична медицина та екстремальна психологія» включено навчальний матеріал здоров'язбережувальної тематики (окремі питання, теми, модулі). Також розроблено і впроваджено спецкурс «Спеціальна фізична підготовка», який поєднує знання про здоров'я в цілісну систему і, таким чином, усуває предметне вивчення навчальних дисциплін та забезпечує формування інтегрованих знань та умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між явищами і процесами. Головною метою впровадження спецкурсу є формування цілісної системи знань про здоров'я та умінь їх використовувати для розв'язання професійних завдань [10].

Також важливою умовою формування здоров'язбережувальної компетентності офіцерів є використання інтерактивних форм і методів навчання, що забезпечують формування у курсантів ціннісного ставлення до здоров'я та досвіду його збереження. У підготовку майбутніх офіцерів впроваджено такі *організаційні форми навчання*: аудиторні (проблемна лекція «Фізична культура і спорт як основа збереження здоров'я суспільства», лекція-бінар «Вплив фізичного виховання на здоровий спосіб життя», лекція-настанова «Вплив харчування на здоров'я людини», лекція з помилками «Поняття про адаптацію і стрес», міждисциплінарний семінар «Профілактика суїцидальної поведінки у військовослужбовців: діагностика та кризова допомога», семінар-ділова гра «Служба порятунку», семінар-прес-конференція «Проблеми здоров'язбереження у твоєму місті», практичне заняття творчого змісту «Розвиток емоційно-вольової сфери особистості в екстремальних умовах», тренінги «Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в середовищі військовослужбовців» і «Перша медична допомога в умовах бойових дій»); позааудиторні (самостійна робота, науково-дослідницька робота, практики,

спортивні змагання, бойова підготовка, участь у волонтерській і громадській діяльності). Використовувалися такі *методи навчання*: евристична бесіда, метод проектів, тренінг, ділова гра, «мозковий штурм», діалог, дебати, диспут, переконання, демонстрація, вирішення ситуаційних завдань, рефлексивні ситуації, тестування [10].

Технологія формування здоров'язбережувальної компетентності реалізується в декілька етапів: підготовчий, мотиваційно-стимулювальний, змістово-практичний та результативний. На підготовчому етапі розроблено навчально-методичне забезпечення формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів, підібрані найбільш оптимальні форми і методи навчання. Мотиваційно-стимулювальний етап спрямований на формування у курсантів ціннісного ставлення до здоров'я та мотивації до його збереження. На змістово-практичному етапі відбувається формування знань про здоров'я та методи його збереження і зміцнення, умінь їх використовувати, також індивідуально-психологічних якостей майбутнього офіцера. Результативний етап передбачає оцінювання сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів [10].

На найбільш результативними в процесі формування мотивації здоров'язбереження були такі прийоми: насичення змісту гуманітарних предметів історичними довідками, а також сучасними уявленнями про валеологічні принципи організації життєдіяльності людини; показ альтернативних підходів у розумінні сутності здоров'язбереження; демонстрування досягнень сучасних медичної і педагогічної наук в галузі оздоровлення людей; формування зацікавленості досліджуваним матеріалом (цікаві наукові дані, парадоксальні факти); розкриття наукової і практичної значущості здоров'я і способів його підтримки; показ необхідності здоров'язбереження для продуктивного навчання у вищому військовому навчальному закладі, для

майбутньої професійної діяльності, для самовдосконалення.

У процесі реалізації здоров'язберезжувальних технологій передбачено: удосконалення навчально-виховного процесу, посилення здоров'язберезжувальних аспектів у його реалізації; розвиток системи інфраструктури військового навчального закладу для активного збереження, відновлення і зміцнення здоров'я курсантів; поліпшення якості життя, стимулювання розвитку адаптаційних механізмів [6].

Під час розробки здоров'язберезжувальних технологій ми взяли за основу вивчення фізичних, психічних, соціальних, духовно-моральних складових здоров'я людини.

При успішній реалізації процесу здоров'язбереження в освітньому просторі можна говорити про підвищення ефективності навчання, по-перше, через зниження здоров'явитрат, і, отже, підвищення цінності отриманих результатів освітньої діяльності; по-друге, через підвищення результативності навчання, оскільки здоровий курсант може максимально реалізувати себе в освітній і майбутній професійній діяльності, розкрити свій інтелектуальний і творчий потенціал [7, 8].

Організаційно-педагогічне забезпечення реалізації здоров'язберезжувальних технологій в освітньому процесі військовослужбовців повинне бути побудоване з урахуванням виділеного комплексу педагогічних умов.

Вивчення ряду дисциплін та проходження різних видів практики протягом усього часу навчання у вищому військовому навчальному закладі позитивно вплинуло на формування відповідального ставлення курсантів до власного здоров'я та здорового способу життя. У рамках підвищення загального рівня здоров'язберігаючої компетентності, що є невід'ємною складовою професіоналізму військового, курсанти отримали знання про складну систему саморегуляції організму і ту значну роль, яку відіграє

здоров'я у житті кожної людини, інформацію про професійні ризики в роботі військовослужбовця, уміння і навички щодо охорони, підтримки, збереження та зміцнення власного фізичного, психічного та соціального здоров'я, шляхи захисту від небезпек різного роду походження при здійсненні ними професійної діяльності і таким чином ставлення курсантів до власного здоров'я набуло більш відповідального і усвідомленого характеру, зорієнтованого на здоровий спосіб життя та використання методів здоров'язбереження не лише при виконанні професійних завдань, але й у повсякденному житті.

Література

1. *Белікова, Н. О.* Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язберезжувальної діяльності : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Наталія Олександрівна Белікова. — Київ : Б.в., 2012. — 45 с.
2. *Бойчук, Ю. Д.* Сутність здоров'язберезжувальної компетентності в контексті валеологічної парадигми / Ю. Д. Бойчук, А. В. Турчинов // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. — Харків : УІПА, 2015. — Вип. 48/49. — С. 180–186. (міжнар. база: Index Copernicus).
3. *Бойчук, Ю. Д.* Педагогічні умови розвитку культури здоров'я студентів в освітньому середовищі вищого навчального закладу / Ю. Д. Бойчук, І. М. Авдєєнко, А. В. Турчинов // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. — Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2015. — № 9. — С. 141–149. (міжнар. бази: Index Copernicus, Master List та CEJSH)
4. *Гусак, П. М.* Відповідальне ставлення до здоров'я : теорія та технології : монографія / П. М. Гусак, Н. В. Зимівець, В. С. Петрович ; М-во освіти і науки України, Волинський нац. ун-т ім. Л. Україн-

ки. — Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. — 219 с.

5. *Зимівець, Н. В.* Соціально-педагогічні технології формування відповідального ставлення до здоров'я в учнівській молоді: соціальна педагогіка / Наталія Володимирівна Зимівець. — Луганськ, 2008. — 22 с.

6. *Митяева, А. М.* Здоровьесберегающие педагогические технологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. М. Митяева. — М. : Академия, 2008. — 192 с. С. 100.

7. *Міхєєнко, О. І.* Професійна підготовка майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій у контексті компетентнісного підходу / О. І. Міхєєнко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / за заг. ред. В. І. Євдокимо-

ва і О. М. Микитюка. — Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. — Вип. 42. — С. 85–97.

8. *Палічук, Ю. І.* Застосування здоров'язбережувальних технологій у вищих навчальних закладах економічного профілю: монографія / Ю. І. Палічук. — Вижниця: Черемош, 2014. — 260 с.

9. *Сериков, Г. Н.* Здоровьесбережение в гуманном образовании / Г. Н. Сериков, С. Г. Сериков. — Екатеринбург ; Челябинск : ЧГПУ, 1999. — 242 с.

10. *Турчинов, А. В.* Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 — теорія і методика професійної освіти / Артем Васильвич Турчинов. — Хмельницький, 2017. — 23 с.

15.01.2017

УДК 374.1

Система неформальної освіти в державі Ізраїль

Олександра Компанієць,

викладач,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник — доктор наук з державного управління, доцент *Н.С. Калашник*

Незадоволення системою освіти в Україні на жаль є такою самою ознакою часу, як економічна криза, занепад соціальних інституцій тощо. Зростає кількість громадян, які прагнуть здобувати освіту для дітей чи для себе за кордоном. Зростає кількість дітей, яких забирають на домашнє навчання через незадоволення середньою школою.

Також не відповідають викликам часу форми здобуття освіти (особливо обов'язкової) в Україні. Сучасні тенденції у Європі та світі передбачають три форми здобуття освіти: формальна, неформальна освіта і інформальне навчання. При цьому законодавствами багатьох країн передбачено механізми визнання результатів неформальної освіти та інформального навчання у системі формальної освіти. Проект Закону України «Про Освіту» від 12.02.2015 р. N 2121 вперше в історії українського законодавства порушує питання про визнання неформальної освіти [4]. Але, як і будь-яка нова реалія, яка прогнозується для імплементації, система неформальної освіти потребує вивчення позитивного досвіду інших країн, вивчення перспектив та доцільності цього кроку, а також механізмів адаптації до українських реалій та історико-педагогічного досвіду, відповідності цілям та завданням системи освіти в Україні як такої.

Метою статті є надати описову характеристику системі неформальної

освіти держави Ізраїль в історичній ретроспективі та на сучасному етапі.

Завданнями, які обумовлені метою статті, є:

- визначити місце неформальної освіти в сучасній освітній системі держави Ізраїль;
- охарактеризувати певні особливості, що існують у визначенні поняття «неформальна освіта» в ізраїльській фаховій літературі;
- презентувати форми та напрями освітньої роботи, які сьогодні існують в системі неформальної освіти держави Ізраїль;

Незважаючи на те, що проблемами іноземного досвіду в сфері неформальної освіти в Україні займалася такі дослідники, як педагоги О. Шапочкіна, В. Давидова, Т. Григор'єва, Н. Терьохіна, Е. Гусейнова, Ю. Лук'янова та інші фахівці, правознавці В. Бахрушин, О. Войтенко, І. Шуміло (в ракурсі діяльності приватних університетів в Україні), соціологи О. Білинська, С. Попов, К. Шендеровський, О. Василенко, культурологи А. Платонова, О. Лазоренко та інш., саме досвід держави Ізраїль, поки що залишився поза увагою вітчизняних дослідників. В Ізраїлі дослідженням історичного процесу та перспективами розвитку неформальної освіти на сучасному етапі (методи, форми, практична організація неформальної освіти та її кореляція з освітою формаль-

ною в Ізраїлі) займаються такі науковці, як Б. Хазан, Д. Шугуренський, Й. Мірвіс, М. Кіпніс, Н. Мендель-Леві, І. Арці, Ш. Роман, Х. Клібанський, Х. Нашрин та інші.

Внаслідок особливостей перебігу історико-педагогічного процесу єврейської етнічної групи (дистанціювання традиційної/домашньої освіти та виховання від системи формальної освіти та виховання в місцях постійного проживання, закритість форм та традицій в системі традиційної єврейської освіти, збереження власної самоідентичності за рахунок неформальних форм освіти тощо), на сьогодні держава Ізраїль є світовим флагманом неформальної освіти. Зі зростанням темпів «алії» — репатріації до Ізраїлю, та кількості переселенців, зростала кількість єврейського населення різних вікових груп.

Поруч з формальною освітою, поширюється розвиток і неформальної освіти, яка в значній мірі завжди була складовою освіти єврейського народу протягом років життя в діаспорі — «Вигнанні». Історія єврейської діаспори свідчить про те, що національна система виховання в різні історичні епохи, в значній мірі, складалась з тих елементів, що на сьогоднішній день відносять до системи неформальної освіти. Таким чином, сучасна ізраїльська неформальна освіта, виходить з системи цінностей, що склалась протягом існування єврейського народу в умовах відсутності державності [3, с. 54].

У 2007 році парламентом Ізраїлю прийнято законопроект, згідно якому кожна людина має право на отримання неформальної освіти. Для реалізації цього положення кожний муніципалітет зобов'язаний створити на своїй території розгалужену систему закладів неформальної освіти, яка трактується як доповнююча. За визначенням Міністерства освіти Ізраїлю, неформальна освіта — це будь-який вид організованої систематичної навчально-виховної діяльності, що не співпадає з діяльністю формальних закладів освіти [5, с.14]

Професор Баррі Хазан (Barry Chazan) у статті «Філософія неформальної єв-

рейської освіти» виводить вісім основних характеристик, що покладено в основу сучасної системи неформальної освіти держави Ізраїль:

Людина в центрі освітнього процесу. Людина розглядається не як сосуд, що потребує наповнення знаннями, а як динамічний організм, який формується і зростає через активну участь у процесі навчання.

Центральна роль досвіду. Поняття досвіду спирається на ідею, що фізична участь у події або її емоційне переживання дозволяє зрозуміти концепцію, факт чи ідею безпосереднім шляхом.

Навчальна програма, що базується на досвіді і цінностях. Навчальна програма, яка застосована в Ізраїлі і до неформальної освіти, коріниться в сформованому наборі національних цінностей і досвіду. Центральним аспектом навчальної програми ізраїльської неформальної освіти є її гнучкість і динамічність.

Інтерактивність. Активна взаємодія між учасниками (учнями і вчителем) є критично важливою в освітньому процесі. Принцип інтерактивності передбачає створення стимулюючого середовища, в якому уважно слухають один одного і реагують на висловлювання з гідністю, де учасникам комфортно сперечатися і висловлювати навіть протилежні думки. Робота вчителя в неформальному освітньому процесі полягає в тому, щоб створити динамічні інтерактивні процеси між учасниками, ведучими, навчальним матеріалом і національними традиціями.

Груповий досвід. У системі неформальної освіти Ізраїлю група є невід'ємною частиною процесу навчання. Група, частиною якої є людина, формує її погляди, мову і саму її особистість. Тобто робота в групі — це не просто процес одночасної передачі знань всім учасникам, а складний динамічний процес вивчення ідей і цінностей через сутність групового процесу.

«Культура» освіти. На думку ізраїльських педагогів, цінність та мета освіти полягає у «створенні культури» [2; 3; 7]. «Культура» в даному контексті розглядається як сукупність компонентів, які

складають освітній контекст: норми і коди поведінки, правила взаємодії, мовні засоби, стиль одягу, стан приміщення і багато іншого. Відповідно до теорії культурної психології, саме загальне культурне середовище підносить, створює і зміцнює цінності, ідеї, досвід, норми і, зрештою, світогляд.

Залучення. Неформальна освіта прагне залучити всіх учасників до активної взаємодії, але без насильства, допомагаючи кожному знайти такий ступінь залучення, при якому людині комфортно.

Цілісність системи «Вчитель/куратор». Куратор у неформальній освіті навчає за допомогою слів та справ, також як і шляхом формування культури, в центрі якої цінності і традиції. Основна мета куратора — особистісне зростання учасників групи/класу через взаємодію і формування досвіду [8, с. 34–36].

Увага до особистості і акцент на важливих для кожного учасника питаннях стали поштовхом до опису неформальної освіти як «радісного», «веселого», «приємного» проведення часу в фаховій педагогічній літературі Ізраїлю (М. Кіпніс, Ц. Цвмерет, Н. Мендель-Леві). Це не пов'язано з легковажністю або нестачею серйозності. Справа в позитивних почуттях, що викликає в учасників приналежність до групи, від досвіду і традицій, що в цій групі склалися.

Сьогодні згідно чинного законодавства неформальну освіту в Ізраїлі контролює Міністерство освіти держави Ізраїль, але насправді втручання держави в систему неформальної освіти є опосередкованим. Фактично, воно зводиться до створення умов для розвитку і функціонування закладів неформальної освіти, регулювання правових та кваліфікаційних відносин між формальним та неформальним компонентом системи освіти держави Ізраїль. Основною рушійною силою для функціонування та розвитку системи неформальної освіти в країні залишається громадська ініціатива. Громадські рухи та неурядові організації, чітко реагують на виклики, що ставить перед ізраїльським суспільством життя.

Сьогоднішня неформальна освіта в державі Ізраїль не обмежується концепцією «Неформальна освіта — освіта дорослих» і охоплює всі без винятку аспекти професійної діяльності та соціально-вікової приналежності людини. Наприклад:

Неформальна освіта для дітей та молоді. Сюди слід віднести групи та різноманітні гуртки, що діють при ізраїльських школах та університетах. Більшість з них пов'язані з формуванням у дітей різноманітних соціальних навичок, підтримкою особистості в процесі соціалізації, психічно-емоційними аспектами формування особистості. Значну кількість серед молодіжних організацій неформальної освіти займають молодіжні рухи (наприклад, ізраїльські скаути «Цофім»).

Неформальна освіта для військових. Систему неформальної освіти для військових складають заклади освіти, що діють, або пов'язані з армією. До них можна віднести групи психологічної підтримки, а також курси та різноманітні гуртки, завдяки яким людина, що перебуває на військовій службі, отримує додаткові знання, емоційну підтримку та можливість для саморозвитку.

Неформальна освіта для репатріантів. Значна кількість неформальних груп в Ізраїлі, як і в часи великої алії, задіяна в сфері підтримки нових репатріантів. Кожний рік до Ізраїлю на постійне місце помешкання приїздить велика кількість людей з різних країн світу (162 000 — осіб протягом 2014 року). Більшість з них становлять вихідці з країн колишнього СРСР, Ефіопії та Франції. Неформальна освіта в даному контексті, в першу чергу, покликана долучити цих людей до норм, правил та цінностей ізраїльського суспільства.

Неформальна освіта для педагогічних працівників. Окрему ланку в системі неформальної освіти держави Ізраїль сьогодні складають групи та установи неформальної освіти, що задіяні в підготовці працівників системи освіти (як формальної, так і неформальної). Тут можна виділити як групи, що працюють при педагогічних навчальних закладах, де

навчаються майбутні педагогічні працівники, так і групи, що працюють в рамках підвищення кваліфікації, для працівників, що вже мають професійний досвід [3; 6; 7].

В сфері додаткової освіти для дорослих пов'язана робота цілого ряду груп та установ, що зазвичай розташовані у «матнасах» — муніципальних центрах культури та дозвілля, які зосереджені на вирішенні питань безперервної освіти для усіх вікових категорій [2].

В якості висновків зазначимо, що доволі часто у традиційній системі освіти людина, яка дотепер вважала, що отримала блискучу освіту і може не боятися за своє майбутнє, опиняється у ситуації, коли отримані нею знання застарівають, а сучасні професійні кваліфікації та вимоги працедавця вимагають поглиблення існуючих знань або ж набуття нових знань та навичок. У цьому випадку, людина звертається до нетрадиційних форм освіти, серед іншого, до неформального навчання, щоб поліпшити кваліфікацію, поглибити знання та набути нові навички і досвід [1, с. 10].

Демографічна ситуація в Україні потребує більш повнішого залучення дорослого населення до освітніх процесів також і за рахунок неформальної освіти. Тому питання формування цілісної системи неформальної освіти (а не лише фрагментарне надання певних освітніх послуг) є на разі часу, але потребує ретельного вивчення вже існуючого у світі досвіду. Система неформальної освіти держави Ізраїль перевірена часом і пройшла довгий час розвитку, що почався задовго до створення самої держави і на сьогоднішній день становить одну з найрозгалуженіших систем неформальної освіти у світі. До її переваг можна віднести органічну взаємодію з системою формальної освіти, наявність форм та методів, які задовольняють потреби як суспільства в цілому, так і представників всіх без винятку вікових, соціальних, професійних прошарків населення країни, спрямування на швидке вирішення конкретних економічних та соціальних проблем су-

спільства зі збереженням акценту на національну самоідентифікацію, традиційні цінності тощо. Отже, досвід Ізраїлю може бути корисним при будівництві системи неформальної освіти в Україні.

Література

1. *Вершиловский, С.* Непрерывное образование: историко-теоретический анализ феномена / С.Вершиловский. — С.-Пб. : СПБАППО, 2008. — 155с.
2. *Кипнис, М.* Песах и неформальное образование в Израиле / М. Кипнис // Израиль для Вас. — 15.03.2015 — [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://il4u.org.il/blog/about-israel/israel-today/pesax-i-neformalnoe-obrazovanie-v-izraile>
3. *Коен Авраам Оded.* Неформальна освіта. Додаткова освіта. Ідейно-історичний фон/ Авраам Оded Коен // Ювілей системи освіти в Ізраїлі. — Єрусалим: Міністерство освіти, 1999. — С.52-117 (мовою іврит).
4. *Крулько, І.* Чи потрібна в Україні неформальна освіта / І. Крулько // Українська правда. — 10.03.2015
5. *Система освіти в Ізраїлі.* Методичні матеріали міністерства абсорбції держави Ізраїль. — Єрусалим : Міністерство абсорбції, 2015. — 73 с. (мовою іврит).
6. *Сміт, М.* Неформальна освіта // Освіта на місцях : зб. статей з неформальної єврейської освіти. — Нью-Йорк : University Press, 2010. — С.115-134. (мовою іврит)
7. *Шугуренській, Д.* Це наша школа: Неформальна освіта і місцеве самоврядування / Д. Шугуренській // Навчання на місцях: Хрестоматія з неформальної освіти. — Тель-Авів : Тель-Авівський ун-т, 2014. — 506 с. (мовою іврит).
8. *Chazan, B.* A philosophy of Israel education/ Barry Chazan. — New York : Springer, 2016. — 68 p.

10.02.2017

УДК 378.147

Активизация деятельности студентов заочной формы обучения в дистанционном курсе «Основы сертификации автомобилей»

Ольга Букреева,
кандидат технических наук,

Ирина Рыбалко,
кандидат технических наук, доцент,
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

Проблема активизации деятельности студента является одной из приоритетных в педагогике. Ее решение позволит вывести обучающихся на уровень саморазвития и самообучения путем интенсификации их самостоятельной работы. Мы согласны с автором [1], что это возможно при помощи методов активного образования, т.е. обучения деятельностью. Как никогда, актуальным этот вопрос является в среде дистанционного обучения (ДО), в котором в связи с его спецификой успешность больше зависит от мотивации, рефлексии и общения, чем в традиционных формах.

Как отмечает [2], при традиционных формах обучения системный характер

самостоятельной работы наблюдается лишь у незначительного числа студентов. Однако, по мнению [3], для успешного решения задачи активизации процесса саморазвития студентов необходимо создать соответствующие педагогические условия. Согласно [4] ДО, является одним из средств интенсификации процесса обучения, поскольку вносимая им интерактивность позволяет развивать активно-деятельные формы обучения, при которых самостоятельная учебная работа наиболее эффективна. Вместе с тем, ДО требует от студентов значительных навыков самоорганизации и самообучения. В то же время использование непривычной формы обучения порождает ряд типич-

ных психолого-педагогических проблем, в том числе [5]:

- трудности с установлением межличностных контактов;
- актуализация и поддержание мотивации обучения;
- адекватность поведения преподавателя выбранным для ДО методике и педагогической технологии.

В связи с этим студенты в большей мере нуждаются в поддержке и участии преподавателя. Решение данной проблемы представляется возможным путем организации эффективного общения в ДК, использования инновационных способов мотивации и организации рефлексии.

Разработанный нами ДК «Основы сертификации автомобилей» (ОСА) размещен в системе LMS Moodle, преимуществом которой является наличие инструментов, позволяющих активизировать и контролировать работу студентов. Среди них: задание, чат, форум, тест, интернет-ссылки, журнал оценок [6, 7]. Авторы [2, 8, 9] констатировали успешность использования данной системы при решении указанной проблемы.

Цель статьи — изучение возможности активизации учебной работы студентов заочного факультета при помощи дистанционных курсов.

Для успешности ДО ключевую роль играет организация общения. Согласно [10], общение в ДО может иметь такие формы: общение с преподавателем, с коллегами, дискуссионный форум, обучение в сотрудничестве, отчеты и домашние задания. В курсе ОСА общение реализовано через тематические форумы, форумы «вопрос-ответ», «отзывы», «новости», ознакомительный чат, практические задания.

Мы согласны с авторами [11], что дискуссия является одним из методов обучения, который значительно активизирует учебный процесс. Крайне важное значение для организации общения имеют корректно составленные информационные материалы. Ниже приведено информационное письмо-приглашение к

дискуссионному форуму на тему «Доверие к процедуре сертификации продукции и услуг в Украине», которое содержит проблемный вопрос, его краткое описание, дополнительные ресурсы, критерии оценивания.

Форум к занятию 18

«Доверие к процедуре сертификации продукции и услуг в Украине»

Уважаемые студенты, в течение этой учебной недели предлагаю обсудить проблемный вопрос доверия к процедуре сертификации автомобилей в Украине.

В связи с фактическим отсутствием производства автомобилей в Украине и существенным реформированием систем стандартизации и сертификации перед автолюбителями возникают сложные задачи: как провести «растаможку», как зарегистрировать переоборудованный автомобиль, какой нужен сертификат и т.д.

Согласно *статье* (ссылка на Интернет-ресурс), количество органов сертификации автомобилей сократилось в 20 раз после введения реформ. Как следствие, стоимость этих услуг увеличилась в 6 раз. Такая ситуация создает монополию в этой сфере, что негативно сказывается на ее развитии и одновременно позволяет таким органам диктовать потребителям свои условия, несмотря на наличие регулирующих нормативных актов. Все это формирует кризис доверия к процедуре сертификации автомобилей.

Предлагаю ознакомиться с приведенными ниже ресурсами и ответить на такие вопросы:

1. Какие последствия имеет реформа системы сертификации для авторемонтной отрасли?
2. Как изменится количество и качество автомобилей на дорогах?
3. Как это повлияет на количество и травматизм в ДТП?
4. Как изменится спрос на новые и поддержанные автомобили?

Интернет-ресурсы:

1. Украинским водителям может понадобиться новый документ на автомобили.

2. «Пригон»: Сертификация автомобилей в вопросах и ответах.

3. Реформа системы сертификации парализовала импорт подержанных автомобилей.

4. Сертифікація колісних (дорожніх) транспортних засобів, їх частин та обладнання.

Ответ должен быть обстоятельным, аргументированным, содержать описание проблемы с нескольких сторон. Свой ответ разместите в форуме отдельной темой — 5 баллов. Обсудите ответы других студентов — 5 баллов.

Мотивация

Согласно известной концепции об источнике мотивации [12], педагог в процессе своей деятельности оперирует внешней мотивацией и создает такие условия, чтобы у обучающегося возникла внутренняя мотивация. Для этого в ДК ОСА были реализованы такие элементы: оценка студентов на входе, четкие измеряемые цели на каждой неделе, реальная обратная связь (форумы «вопрос-ответ», «новости»), поддержка актуальности ДК, формирование значимых навыков. Кроме этого, в ДК были использованы различные средства для повышения мотивации при работе с текстом, при организации практической деятельности, общения и сотрудничества [10].

Для мотивирования необходимо активное участие тьютора: поощрения и похвала в форумах, подведение итогов на каждой неделе с анализом деятельности студентов, создание доброжелательной атмосферы, приватное общение с отстающими, поддержка в самоуважении.

Многие педагоги (Хуторской А. В., Кухаренко В. Н., Андреев О. О. и др.) отмечают, что в дистанционном обучении студентам свойственна более низкая вовлеченность и неустойчивый интерес к учебному процессу. Для решения этой проблемы в том числе может быть применена геймификация, т.е. использование игровых механизмов для решения неигровых задач, например, вручение званий и медалей за учебные достижения. В ДК

ОСА целесообразно использовать такие элементы геймификации:

1. Звания за прохождение курса:

- Специалист (по сертификации) — за блок модулей 1.
- Инженер (по качеству) — за блок модулей 2.
- Аудитор (по сертификации автомобилей) — за блок модулей 3.

2. Каждое звание можно получить в трех медалях:

- бронзовой — за 60 % баллов;
- серебряной — за 80 % баллов;
- золотой — за 100 % баллов.

3. Дополнительные звания (бейджи) в неограниченном количестве:

- птица-говорун — за 30 сообщений в чате;
- трибун — за 20 сообщений в форуме;
- «Чип и Дейл» — за 10 ответов в форуме вопрос-ответ;
- энциклопедист — за прохождение теста на 100%.

Такая организация помогает создать разноплановую систему мотивации, которая позволит заинтересовать максимальное количество обучающихся различных категорий.

Рефлексия

Поскольку рефлексия — процесс осознания своей деятельности, то ее целью является создание новых видов деятельности. В ДК ОСА это реализовано в нескольких заданиях к занятиям:

- предложить способы борьбы с производством и импортом фальсифицированной продукции;
- определить виды и средства контроля узлов и агрегатов автомобиля;
- составить программу коммуникации с потребителем авторемонтного производства;
- составить программу мотивации работников авторемонтного производства.

Целями рефлексии также являются: вспомнить, выявить и осознать основные компоненты деятельности — ее содержание, типы, способы, проблемы, пути их решения, полученные результаты и

т.д. Это в значительной степени отражает цели к каждому занятию.

Элементами рефлексии в курсе также являются:

- вопросы к самоконтролю на каждой неделе;
- тестирование;
- входная и выходная анкета;
- составление карты памяти;
- форум вопрос-ответ, который также позволяет отследить изменение целей обучения студента, и показать как ему освоить новый вид деятельности;
- форум предложений в конце курса.

Согласно концепции метапознания [13], рефлексия может быть также отражена в заданиях, которые требуют документирования и пометок, а также позволяют проследить, как изменилось мнение студента в процессе обучения (форумы с проблемными вопросами).

Наиболее показательным способом организации рефлексии было бы еженедельное анкетирование, которое содержало бы вопросы для определения уровня таксономии Блума по результатам рефлексии. Однако опрос 30 студентов 4-5 курсов показал, что только 10% из них ставят себе цели обучения, анализируют их достижение и практическую значимость для профессиональной деятельности, остальные — либо не задаются такими вопросами, либо удовлетворены ответами преподавателя. Причиной этого нам видится формальный подход к обучению. В связи с этим рефлексия в ДК ОСА была организована косвенными методами, т.е. при выполнении заданий.

Работа тьютора

Как отмечено в [14], качество ДО можно сформировать на следующих принципах: высокий уровень структурирования информации, высокая мотивация, использование активных средств и методов обучения, поощрение контактов между студентами и преподавателями, развитие сотрудничества студентов, быстрая обратная связь, учет талантов студентов и путей обучения, эффективное использование времени. Большинство этих прин-

ципов реализует тьютор через непосредственную работу в ДК.

Т.о., с учетом предложенных способов реализации общения в ДК, мотивации и рефлексии был составлен детальный план работы тьютора в ДК ОСА. Он предусматривает пошаговые задачи, которые необходимо выполнить до начала ДК, на первой неделе, в течение ДК, на последней неделе и после завершения ДК. А именно:

1. До начала ДК: вспомнить его содержание и особенности ДО; проследить возможные изменения в отрасли, скорректировать содержание; изучить группы студентов, их опыт, цели; обсудить с партнером-тьютором эту информацию, учесть его рекомендации и пожелания относительно содержания ДК, повторно его скорректировать при необходимости.

2. На первой неделе: установить контакт со студентами; помочь в регистрации и предоставить другие технические пояснения; разместить организационную запись в форуме «Новости», обратить внимание студентов на нулевой неделе; мотивировать прохождение входящей анкеты студента; организовать чат «Знакомство».

3. Во время учебного процесса: организовать общение в форумах, своевременно оценивать задания, комментарии; проводить мониторинг форума «Вопрос-Ответ»; поддерживать связь со студентами, которые не успевают по графику; привлекать лидеров к оценке других студентов; предоставлять поощрительные баллы активистам; поддерживать связь с партнером-тьютором.

4. На последней неделе: напомнить о модульном тестировании, контрольной работе; мотивировать прохождение выходящей анкеты студента; поощрить участие в форуме «Отзывы и предложения»; провести окончательное оценивание студентов.

5. После окончания ДК: предоставить отчет администрации; обсудить с партнером-тьютором итоги ДК; обработать выходящие анкеты студентов, их комментарии

в форуме «Отзывы и предложения»; скорректировать ДК по его результатам.

Именно эти действия помогают тьютору выполнить свои важнейшие функции сопровождения, среди которых психологическая поддержка, поддержка в самоуважении, мотивация соискателей, организация рефлексии, общения, работы в группах, создание доброжелательной среды.

Результаты апробации ДК ОСА в 2015/2016 учебном году со студентами-заочниками позволяют судить об успешности мероприятий плана работы тьютора. На первом этапе наибольшие трудности вызвало изучение группы студентов, их опыта и целей, поскольку заочная форма обучения не предполагает тесного контакта со студентами, а краткий период установочных занятий и сессии не позволяет в полной мере оценить их личность, цели, социальное положение. Кроме того, ДО было впервые внедрено в этой группе, что не дало возможности воспользоваться опытом других преподавателей. Т.о. нам была доступна только формальная информация из личного дела студента.

На втором этапе установление контакта со студентами и помощь в регистрации были проведены деканатом заочного факультета и лабораторией инновационных технологий образования, поскольку именно на них были возложены эти задачи администрацией вуза. Прохождение входящей анкеты мы мотивировали дополнительными баллами. Чат «Знакомство» имел низкую успешность: в нем приняли участие менее половины студентов, которые использовали его для решения организационных вопросов по данной дисциплине. Мы связываем это с двумя факторами: 1) трудности в организации синхронного общения, 2) эти студенты уже достаточно хорошо познакомились за предыдущие три года обучения.

Во время учебного процесса активизация общения в форумах потребовала

более активного участия тьютора, чем это рекомендовано, — дискуссия затухала без наводящих вопросов. Также мониторинг выполненных заданий не выявил лидеров, которых можно было бы привлечь к оценке других студентов.

На четвертом этапе не потребовалось дополнительных мер для мотивации прохождения модульного тестирования, выходящей анкеты, размещения контрольной работы. Затруднения вызвал форум «Отзывы и предложения»: первые ответы содержали краткую характеристику ДК (понравилось/не понравилось, трудно/легко и т.д.). Исправить ситуацию позволил составленный нами типовой план ответа.

После анализа результатов ДК, обработки выходящих анкет, комментариев в форуме «Отзывы и предложения» на последнем этапе было принято решение о модернизации ДК ОСА: сложные задания разбить на несколько этапов, использовать работу в малых группах, организовать вебинары для обсуждения проблемных вопросов, увеличить число форумов для активизации общения и группового решения заданий.

Апробация ДК ОСА выявила, что значительная часть сложных заданий с проблемным вопросом, оставленных для индивидуальной работы, имеет наименьший средний балл и наибольшее количество студентов, которые их не выполнили. В связи с этим считаем необходимым увеличить количество ресурсов для общения студентов. Однако это потребует больше времени тьютора, чем это предусмотрено индивидуальным планом работы преподавателя.

Вместе с тем, считаем результаты ДК ОСА в целом удовлетворительными, поскольку качество и успешность увеличились по сравнению с традиционной заочной формой. Кроме того, опрос участников ДК выявил качественные отличия (таблица).

Результаты опроса участников ДК ОСА

Показатель	Изменение показателя по сравнению с заочной формой
Практические навыки	Больше
Глубина освоения дисциплины	Значительно больше
Количество общения	Больше
Связь с профессией	Незначительно больше
Интерес к дисциплине	Больше
Мотивация к обучению	Неизменно

В связи с этим считаем необходимым дальнейшие исследования направить на развитие методов мотивации студентов и адаптации их к ДО, а также, использование смешанного обучения.

Литература

1. Короб, Е. Б. Активизация учебно-познавательной деятельности студентов как педагогическая проблема / Е. Б. Короб // Педагогические науки. Теория и практика общественного развития. — 2014. — № 3. — С. 141-144.
2. Шурыгин, В. Ю. Организация самостоятельной работы студентов при изучении физики на основе использования элементов дистанционного обучения в LMS MOODLE / В. Ю. Шурыгин, Л. А. Краснова // Образование и наука. — 2015. — № 8 (127). — С. 125-139.
3. Тимербаев, Р. М. Педагогические условия активизации учебного процесса и саморазвития студентов при изучении курса «Детали машин» / Р. М. Тимербаев, Р. Х. Мухутдинов, В. Ф. Данилов // Современные проблемы науки и образования. — 2014. — № 6. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=16382>
4. Черноталова, К. Л., Гончаренко, Е. Е. Дистанционное обучение в самостоятельной работе студентов очной формы обучения технических вузов // Концепт. — 2013. — № 11 (ноябрь). — ART 13215. — 0,4 п. л. — URL: <http://e-koncept.ru/2013/13215.htm>. — Гос. рег. Эл № ФС 77-49965. — ISSN 2304-120X.
5. Шаров, В. С. Дистанционное обучение: форма, технология, средство / В. С. Шаров // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. — 2009. — № 94. — С. 236-240.
6. Басев, И.Н. Активизация самостоятельной работы студентов средствами e-learning / И.Н. Басев // Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения. — 2010. — № 12-2. — С. 14 — 18.
7. LMS Moodle. Официальная документация на русском языке [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.docs.moodle.org/ru.
8. Гусева, Е. В. Виртуальный образовательный комплекс по курсу «методы планирования эксперимента» в среде дистанционного обучения Moodle // Е. В. Гусева, Д. Р. Батыргазиева // Вестник Воронежского государственного университета инженерных технологий. — 2016. — № 2(68). — С. 95-101.
9. Лучанинов, Д. В. Интерактивное информационное взаимодействие средствами Moodle для формирования творческой инициативы студентов в использовании средств информационных технологий / Д. В. Лучанинов // Открытое образование — 2014. — № 6. — С. 28-33.
10. Биков, В. Ю. Технология створення дистанційного курсу : навч. посібник ; за ред. В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка. — К. : Міленіум, 2008. — 324 с.
11. Петрушанко, Т. О. Дискусія як один із методів стимулювання навчально-пізнавальної діяльності студентів-медиків в рамках роботи студентського наукового товариства // Т. О. Петрушанко, Н.В. Гасюк, Т.М. Мошель, І.Ю. Попович,

Т.Д. Бублій // Світ медицини та біології. — 2013. — № 3. — С. 165-167.

12. Ильин, Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2002. — 512 с.

13. Халин, С. М. Природа метапознания и его принципы / С. М. Халин // Вестник Тюменского государственного университета. Социально-экономические

и правовые исследования. — 2003. — № 2. — С. 258-266.

14. Кухаренко, В. М. Якість та оцінювання навчання [Електронний ресурс] / Володимир Миколайович Кухаренко. — 2016. — Режим доступу до ресурса: <http://dl.khpi.edu.ua/mod/book/view.php?id=5621&chapterid=977>.

05.02.2017

УДК 371.132

Значення навчально-методичних комплексів для навчання іноземних студентів

Оксана Бешенцева,

кандидат хімічних наук,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Для успішного продовження навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах важливим є визначення цілей і змісту їх пропедевтичної підготовки. Потрібно так організувати навчальний процес, щоб усі його елементи були скоординовані і давали належний навчально-виховний ефект. Для цього важливо застосувати адекватні технології навчання: впорядковану численність дій для збереження внутрішньої цілісності предмета. Такі дії на підготовчих факультетах спрямовані на засвоєння іноземними студентами знань, придбання вмінь і навичок роботи на нерідній мові, на формування їх особистісних якостей, які визначаються сучасними вимогами суспільства [1].

Мета та завдання статті полягають у визначенні основних технологій навчання хімії, а саме у застосуванні принципів створення навчально-методичних комплексів з хімії для іноземних студентів, які навчаються на підготовчих факультетах за напрямом «Підготовка до вступу в ВНЗ України».

Одним з елементів сучасної технології навчання природничо-науковим дисциплінам є розробка, створення і застосування у навчальному процесі засобів навчання, які сприяють не лише трансформації навчальної інформації в знання та вміння студентів, але й інтенсифікації навчального процесу. Застосування цифрових освітніх ресурсів дозволяє підвищити ефективність і покращити якість

процесу природничо-наукової підготовки іноземних громадян і підняти його на якісно новий рівень.

Необхідно зазначити, що якість освіти залежить від багатьох чинників: педагогічної діяльності навчального закладу, його навчально-матеріальної бази, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, технічного і кадрового забезпечення, а також від якості навчально-методичних матеріалів, що використовуються в навчально-виховному процесі.

Одним із заходів оптимізації навчального процесу є створення навчально-методичного комплексу. Л. Лук'янова зазначає, що це «цілісна система, що є окремим елементом загальної педагогічної системи і має тісні інтегровані зв'язки з усіма іншими компонентами», а його складовими є підручник, навчальні посібники, збірники задач і вправ, дидактичні і роздавальні матеріали, довідники, книжки для позакласного читання тощо. Головними функціями таких комплексів є розвантаження підручника і посилення диференціації навчання. За допомогою навчально-методичного комплексу, в умовах масового навчання можна вирішити проблему індивідуального підходу, проектування змісту освіти на рівень особистості студента [2].

Склад навчально-методичного комплексу визначається змістом затвердженної робочої програми з відповідної дисципліни. Традиційний навчально-методичний комплекс складається з двох

частин: матеріали щодо планування вивчення дисципліни (навчальний план; навчальна програма, робоча навчальна програма); матеріали методичного забезпечення вивчення навчальної дисципліни (підручник або навчальний посібник чи конспект лекцій; матеріали до практичних і лабораторних занять; завдання для самостійної роботи студентів; завдання для поточного і підсумкового контролю знань з навчальної дисципліни; запитання до іспиту; методичні вказівки для студентів щодо виконання індивідуальних завдань, курсових, дипломних і кваліфікаційних робіт, рефератів тощо).

Безумовно, з усіх засобів навчання у набутті знань провідна функція належить підручнику, що значною мірою визначає обсяг і зміст знань, послідовність вивчення навчального матеріалу, пропонує обґрунтований методичний апарат.

Підручник — це книга, у якій системно викладено інформацію з певної галузі знань і яку використовують в системі освіти на різних рівнях, а також для самостійного навчання. При цьому має бути забезпечено коректність введення наукових понять, їх відповідність загальноприйнятій термінології та символіці. Зміст підручника має забезпечувати зв'язок з життям, бути спрямованим на формування особистості студента, розвиток його здібностей та обдарувань [3].

Академік І. Зязюн підкреслює, що зараз необхідні підручники принципово нового покоління, які б забезпечували психологічно комфортний режим розумової праці [4].

Навчальний посібник — це книга, зміст якої повністю відповідає навчальній програмі або розглядає окремі теми навчального предмета; може містити емпіричний матеріал, що слугує закріпленню основного теоретичного матеріалу. Матеріал посібника розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові відомості.

Підручники і посібники для іноземних студентів підготовчих факультетів ма-

ють вміщувати в своїй структурі і змісті принципи теорії навчання нерідною мовою, виокремлені російським науковцем О. Суригіним [5].

Провідна функція навчальної дисципліни змінюється впродовж її вивчення, тому є необхідність у двох принципово різних етапах у вивченні дисципліни нерідною мовою. Кожний етап потребує методичної підтримки у вигляді певного типу навчального посібника: на початковому етапі — це «Вступ до дисципліни», на подальшому — дидактично пророблений підручник, який враховує особливості і потреби іноземних студентів.

Методичні рекомендації до проведення практичних занять, лабораторних занять, семінарів — це навчальні видання для студентів, що складені у відповідності до затвердженої програми з навчальної дисципліни. Ці видання допомагають студентам навчитися застосовувати теоретичні знання для розв'язання практичних завдань, придбати навички самостійної та дослідницької роботи, дозволяють сформулювати більш глибокі знання з дисципліни, яка вивчається.

Матеріали для самостійної роботи студентів спрямовані на закріплення та систематизацію теоретичних знань, отриманих під час аудиторної роботи, на розвиток навичок самостійної роботи з навчальною та науковою літературою, на формування вмінь самостійної організації процесу навчання. Такі дидактичні матеріали дають можливість студентові працювати в індивідуальному темпі, що є необхідною умовою особистісно-орієнтованого підходу до навчання.

Контрольні завдання та екзаменаційні матеріали призначені для поточного та підсумкового контролю рівня засвоєння навчального матеріалу. Екзаменаційні матеріали для іноземних студентів з метою виконання комунікативної мети підготовчого факультету обов'язково мають містити усну частину.

Мультимедійна підтримка лекцій і практичних занять сьогодні є невід'ємною

частиною навчального процесу і слугує для забезпечення високої якості та ефективності навчального процесу. Для цього використовують: електронні підручники і посібники; інтерактивні навчальні ресурси; віртуальні середовища навчально-практичної діяльності; комп'ютерні демонстрації; комп'ютерні засоби імітаційного моделювання; електронні джерела інформації; електронні тренажери; віртуальні лабораторії, електронні системи контролю і вимірювання результативності навчання; набори дистанційних занять та навчальних фрагментів; дистанційні курси.

Хімія розпочинає ланцюжок природничих дисциплін, які викладаються для іноземних студентів на підготовчому факультеті Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (ХНАДУ). Ця дисципліна потребує більш численної лексичної насиченості, ніж попередні дисципліни (математика, інформатика). Її мова більш різноманітна, мовні конструкції складніші. Проте хімія спирається на вже вивчений матеріал з математики та інформатики. Крім того, хімія, як і математика, користується мовою символів і тим самим частково візуалізує матеріал, що вивчається.

З огляду на мету природничо-наукової підготовки іноземних студентів підготовчого факультету було визначено основні завдання навчально-методичного комплексу з хімії: формування мотивації на підвищення власного рівня природничо-наукової підготовки; оволодіння студентами основними термінами та поняттями з курсу «Хімія»; оволодіння ними основними граматичними науковими конструкціями й правильним їх застосуванням; оволодіння уміннями описувати, аналізувати та пояснювати фізичні та хімічні явища (хімічні реакції); формування умінь здійснювати рефлексію при оцінці власної навчальної діяльності; стимулювання студентів до активного самовдосконалення в процесі професійної освіти.

На нашому факультеті до складу навчально-методичного комплексу, по-перше, входять матеріали щодо планування вивчення дисципліни (навчальний план; навчальна програма, робоча навчальна програма для інженерно-технічних та медико-біологічних спеціальностей). Другу частину комплексу (матеріали методичного забезпечення вивчення хімії) розпочинають тести для перевірки вихідних знань з хімії англійською, французькою, китайською, в'єтнамською та арабською мовами. Тести складено за програмою загальноосвітньої української школи. Після вступного тестування іноземні студенти розпочинають вивчення дисципліни російською мовою [5].

Для забезпечення процесу природничо-наукової підготовки іноземних студентів було створено навчальні посібники з хімії: 1) для студентів-іноземців медико-біологічного профілю навчання; 2) для студентів-іноземців інженерно-технічного профілю. Ці навчальні посібники написані згідно з чинною навчальною програмою, адаптовані для іншомовної аудиторії, добре ілюстровані і розраховані для спільної роботи викладача і студентів.

Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з хімії розроблені з урахуванням основних цілей підготовчих факультетів для іноземних студентів. З огляду на те, що лабораторні роботи виконують дві функції: поглиблення знань, формування навичок і вмінь; а також формування мовної компетенції з природничих дисциплін, вказівки характеризуються спрямованістю на досягнення означених цілей. Лабораторні роботи, що пропонуються для іноземних студентів, прості у виконанні, не займають багато аудиторного часу й не потребують дорогого обладнання.

Методичні вказівки до самостійної роботи студентів містять завдання з усіх розділів хімії, які вивчаються, з короткою теоретичною частиною та зразками вирішених типових задач.

Контролюючі матеріали з хімії дозволяють визначити фактичний рівень

підготовки іноземних громадян, які прибувають для навчання у ВНЗ України, порівняти з рівнем підготовки випускників 11 класів українських середньо-освітніх шкіл. Ці матеріали сприяють інтенсифікації навчального процесу з урахуванням вихідного рівня знань з хімії, а також створення індивідуальних освітніх матеріалів.

Набір мультимедійних засобів навчання є аудіо-візуальною підтримкою до вивчення курсу хімії, й вони дуже допомагають викладачеві в рамках традиційних методик навчання.

Мультимедійний посібник з курсу «Хімія» містить навчальні презентації до кожного заняття курсу; практичні завдання різного рівня складності, роботу з хімічними термінами та поняттями; лексичні завдання у вигляді кросвордів, ребусів та ін.

Не слід забувати, що хімія — експериментальна наука. Хімічний експеримент відіграє важливу роль у вивченні хімічних явищ. Комп'ютерне моделювання хімічного експерименту дає можливість більш раціонально та доступно організувати вивчення тих тем, пояснення яких неможливо підкріпити демонстрацією реального експерименту. Використання комп'ютера за таких умов може лишитися єдиним технічним засобом, який дозволить забезпечити оптимальні умови сприйняття навчального матеріалу.

Оскільки комп'ютер оперативно реагує на кожну відповідь студента, цілеспрямовано його використовувати як тренажер, а також для автоматизованого контролю знань. Це звільняє викладача від рутинної роботи з перевірки самостійних та контрольних робіт, побічно сприяє підвищенню ефективності процесу навчання. Для самостійної роботи студентів над хімічною лексикою розроблений мовний тренажер (HotPotatoes та PowerPoint).

Використання комп'ютерних засобів навчання дозволяє отримувати гарні результати при відпрацюванні, закріпленні і повторенні вивченого матеріалу. Крім

того, застосування комп'ютера дозволяє суттєво економити навчальний час, а також здійснювати індивідуальний підхід до навчання студентів, тому що кожен з них має можливість працювати в необхідному йому темпі й повертатися, якщо в цьому є потреба, до різних видів вправ.

Тренувальні комп'ютерні тестові завдання (виконані у MyTest) є універсальним засобом перевірки знань студентів, який виключив суб'єктивність і дозволив індивідуалізувати навчальний процес. Можливості програми MyTest дозволили викладачеві формувати тест із загальної бази завдань для кожного окремого студента, враховуючи його рівень і потреби.

Дистанційне навчання — одна з форм використання інформаційно-комунікативних технологій у навчальному процесі, яка може бути реалізована на постійній основі, тимчасово та як додаткова форма в рамках очного навчання. При емпіричному зважуванні позитивних і негативних аспектів дистанційного навчання іноземних студентів на підготовчих факультетах, стає очевидною неможливість надання даних освітніх послуг на постійній основі, тому ми застосовували її лише як додаткову форму у разі потреби, не виключаючи звичайні аудиторні заняття.

Дистанційні курси «Основи хімії» та «Хімія для іноземців» (виконані в оболонці Moodle) розроблені з метою надання студентам можливості додатково й самостійно здійснювати процес навчання. Дистанційні курси не є простим перекладом паперового варіанта в електронну форму. В ньому ту ж саму інформацію подано в іншому вигляді, розроблені інші вправи і завдання, проте спостерігається високий рівень міждисциплінарної координації. У дистанційних курсах гармонійно поєднано можливість працювати в індивідуальному темпі, реалізовувати самоконтроль і самоосвіту, при цьому не втрачаючи контакт із викладачем.

Результати проходження цих дистанційних курсів найбільш мотивованими студентами не враховувалися в їх загальній успішності, проте в ході дослідження

виявлено, що означені студенти отримали більш міцні знання і мали менше труднощів під час аудиторних занять.

Отже, навчально-методичний комплекс — це система дидактичних засобів навчання з конкретної дисципліни, метою якої є повна реалізація освітніх і виховних завдань, сформульованих навчальною програмою дисципліни. Створення та застосування навчально-методичного комплексу є одним із засобів, що дозволяє досягти необхідної якості підготовки студентів.

Література

1. Булгакова, Н.Б. Система пропедевтической подготовки иностранных граждан по естественнонаучным дисциплинам в техническом университете : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і

методика професійної освіти» / Н.Б. Булгакова. — К., 2002. — 382 с.

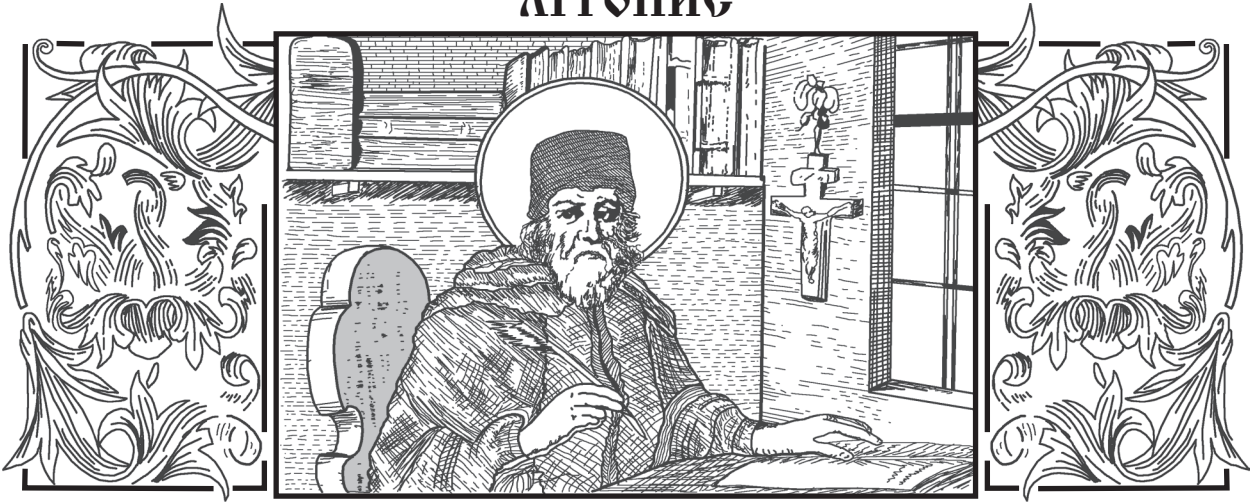
2. Лук'янова, Л. Екологічна освіта у професійно-технічних навчальних закладах: теоретичний і практичний аспекти : [монографія] / Л. Лук'янова. — К. : Міленіум, 2006. — 249 с.

3. Положення про організацію навчально-виробничого процесу у професійно-технічних навчальних закладах: Наказ МОНУ від 30.05.2006 р. № 419 [Електронний ресурс]. — Міністерство освіти і науки України: режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0711-06>.

4. Зязюн, І. Концептуальні засади теорії освіти в Україні / І. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2000. — №1. — С. 10–34.

5. Сурыгин, А.И. Основы теории обучения на неродном для учащихся языке / А.И. Сурыгин. — СПб. : Златоуст, 2000. — 230 с.

01.02.2017

УДК [373.31(410)]«18»

Реформи елементарної освіти у Великій Британії у другій третині XIX ст.

Олена Мокроменко,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

На сучасному етапі розвитку української держави визначено пріоритет глибокого і системного вивчення національного концепту освіти на засадах єдності і взаємопроникнення культурних традицій і педагогічного досвіду науковців різних країн світу. Вхідження України у Болонський процес вимагає ретельного аналізу і глибокого осмислення культурно-історичної спадщини європейських країн, ефективної освітньої інтеграції національної системи освіти України в європейський освітній простір.

Урізноманітнення освітніх послуг, демократизація управління освітою, посилення гуманітарного аспекту у змісті загальноосвітньої підготовки учнівської молоді, ліквідація монополії держави на освіту об'єктивно зумовлюють потребу наукового узагальнення історичного досвіду проведення освітніх реформ у Великій Британії у XIX ст.

Ретельне вивчення наукових джерел (монографій, статей, дисертацій та ін.) свідчить про те, що досягнення у галузі британської освіти в історичному аспекті привертати увагу багатьох науковців.

Соціальний характер утворення елементарних шкіл у Великій Британії розкрито у працях С. Сміт, Дж. Кей, Ф. Бедаріда. У ході дослідження авторами детально аналізується вплив соціальних реформ XIX — XX ст. на британські родини різних верств населення, що привели до зміни їх традиційних рис, а відповідно, й шляхів виховання дітей, піднесення ролі елементарної освіти в суспільстві.

Питання історії освіти Великої Британії висвітлене у публікаціях британських і західноєвропейських учених Дж. Адамсон, Г. Белфор, Е. Куберлі, Г. Бернард, М. Боултвуд, С. Кертіс, Дж. Іннес.

Окремі факти організації елементарної освіти періоду, що досліджується,

описували у наукових статтях науковці, зокрема: Дж. Гріноу, Г. Бартлі, Дж. Херт, П. Хорн, Д. Вардл, Дж. Мерфі, Дж. Лавсан, Г. Сілвер. Працям цих учених притаманний лаконізм, зосередження уваги на питаннях розширення мережі і фінансування закладів елементарної освіти.

Методи і засоби елементарної освіти у Великій Британії конкретизовано певним чином у працях учених: І. Гамеля, який аналізував особливості методичного забезпечення белл-ланкастерських шкіл; Д. Оуена, Р. Оуена, Г. Маккаба та інших, які характеризували методи навчання у нью-ленаркській школі. Узагальнення досвіду діяльності цієї школи присвячено публікації світових науковців. Автори вказували на пріоритети в розробці методичного забезпечення елементарної освіти: 1) підтримка розумового розвитку дитини; 2) підвищення мовної та числової грамотності на початковому періоді навчання; 3) нові стосунки між владою та вчителями. Законодавчу базу освітніх закладів аналізував А. Ліч. У контексті питань історії права і культури Великої Британії XIX ст., проблеми діяльності педагогів-реформаторів елементарної школи проаналізовано у публікаціях таких учених: Дж. Макколей Тревельян, Дж. Маккі, Дж. Девіс.

Мета статті — визначити і проаналізувати нормативну базу елементарної освіти, міру громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії у другій третині XIX ст.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що до нормативної бази елементарної освіти другого етапу періоду, що вивчається, увійшли групи документів:

- фабричні й законодавчі акти британського уряду;
- протоколи діяльності Комітету з питань освіти, звіти про інспектування елементарних шкіл;
- звіт першої королівської комісії, який містив результати дослідження стану елементарної освіти в Уельсі.

Аналіз нормативних документів свідчить про те, що законодавча база системи освіти у другій третині XIX ст. поповнювалася фабричними законодавчими актами (1844, 1850) британського уряду, які фактично заборонили працю дітей до дев'яти років на всіх підприємствах країни [7, с. 301; 9, с. 38].

Серед прогресивних тенденцій у справі розвитку елементарної освіти у другій третині XIX ст. у дослідженні виокремлено: створення британським урядом для власників сприятливих умов передання земель під заснування шкіл законодавчим актом 1841 р., виділення суми у 10 тис. фунтів стерлінгів на заснування коледжів для підготовки вчителів згідно з законодавчим актом 1835р. (Комітет доручив організацію педагогічних коледжів народоосвітнім громадам і у 1846 р. таких коледжів було засновано вже 9); збільшення суми державних дотацій у 20 раз з 1839 по 1859 р. [4, с. 15].

У ході наукового пошуку з'ясовано, що вагомим внеском у формування законодавчої бази елементарної освіти Великої Британії у другій третині XIX ст. порівняно з першою третиною правомірно вважати заснування 10 квітня 1839 р. Комітету з питань освіти при Таємній Раді як вищого органу, який мав свої повноваження. Головною функцією Комітету було: визначення обсягів та відповідальність за розумні витрати урядових коштів, виділених на розвиток елементарних шкіл. Зазначимо, що діяльність Комітету спрямовувалася на організацію інспектування шкіл двічі на рік (протоколом від 10 серпня 1840 р.), яким уряд уже виділив кошти; вивчення статей витрат коштів, наданих для відкриття нових елементарних шкіл; вивчення та оцінку стану елементарної освіти в різних частинах країни. Відомо, що в 1840 р. Комітет запропонував виділення державних коштів для будівництва шкільних приміщень за розробленими проектами, забезпечення шкіл необхідними меблями та навчальним обладнанням [4, с. 33; 5, с. 997; 13, с. 103].

Як бачимо, такі заходи сприяли посиленню контролю над фінансуванням і витратами коштів на розвиток закладів елементарної освіти, що є однією з важливих умов розвитку освітньої галузі. Приклад британського уряду у досліджуваній період може бути аргументом доцільності таких заходів.

Варто зазначити, що поступово коло повноважень Комітету розширювалося від звичайного моніторингу державних коштів на освітню галузь до інспектування шкіл та впровадження системи дотацій для матеріального забезпечення, підготовки освітянських кадрів і забезпечення шкіл дипломованими учителями. Надалі Комітет був реорганізований британським урядом у Відомство у справах освіти, до складу якого входили віце-президент та чотири радники згідно з законодавчим актом 1856 р [4, с. 41].

З приватної ініціативи У. Уільямса, радикального члена палати громад, у 1846 р. була створена перша королівська комісія, яка займалася вивченням стану шкільної справи в Уельсі. Уряд визначив мету роботи цієї комісії: перевірка і пропозиція засобів, які доступні народу для отримання знань з англійської мови як державної. Результати діяльності комісії були надруковані в звіті 1847 р. і містили факти щодо доступності недільних шкіл (національних шкіл Уельсу) в усіх графствах цієї частини країни, кількості відвідувачів порівняно з белл-ланкастерськими школами англіканської церкви, визначення недоліків в елементарній освіті, яку надавали педагоги недільних шкіл. Серед них істотними відзначали низький рівень володіння англійською, ліквідація неписьменності переважно з національної мови Уельсу людей різного віку, незначний досвід організації навчання англійською мовою уельсців у белл-ланкастерських школах [6, с. 390].

Певні корективи мали місце і в формах та методах елементарної освіти. Зокрема, протоколом від 18 грудня 1847 р. Комітетом було розроблено переліки рекомендованих книг, мап, діаграм для елемен-

тарного навчання, що було новацією у зазначений час. Держава навіть виділяла кошти на їх придбання за умови, якщо 2/3 вартості компенсують приватні пожертви [13, с. 15].

Вивчення матеріалів з означеної проблеми засвідчило, що білль 1853 р. лорда Дж. Рассела вміщував розробку законодавчої та адміністративної реформи елементарної освіти. Він частково був реалізований шляхом заснування адміністративної бази дотацій для сільських регіонів. Ця система дотацій була схвалена Комітетом і поширилася на міські регіони з 1856 р. Уряд виділяв дотації елементарним школам, де працювали за фахом дипломовані вчителі. Мета введення дотаційної системи — стимулювання забезпечення навчальних закладів дипломованими учителями. Здобутками дотаційної системи є підвищення заробітної платні дипломованим учителям в інспектованих школах; виділення королівських стипендій для заохочення учителів-практикантів до навчання у педагогічних коледжах та систематичного підвищення кваліфікації (за протоколом від 26 липня 1858р.); збільшення чисельності дипломованих учителів (з 1849 по 1859 рр. — у десять разів), учителів-практикантів, що були проєкзаменовані інспекторами (відповідно — у п'ять разів) та появи нової категорії — асистентів учителів, учнів у віці 13 років (згідно із запровадженням нової системи підготовки вчителів через практиканство протоколами від 25 серпня та 21 грудня 1846 р. за ініціативи секретаря Комітету Дж. Кея, реформатора, обізнаного із зразковим на той час народним шкільництвом Пруссії, Голландії і Швейцарії) [4, с. 25; 7, с. 444, 628].

У другій третині ХІХ ст. зросла чисельність британських і національних шкіл народноосвітніх громад по всій країні. Зазначимо, що всі благодійні школи англіканської церкви на території Великої Британії реорганізовані англіканською церквою в національні школи в умовах моніторної системи навчання. Саме з

метою зміцнення панівної англіканської церкви своїх позицій у суспільстві на всій території Великої Британії, завдяки державній підтримці (фінансова допомога і інспектування Комітетом), виділенню представниками цієї церкви значних сум на розвиток шкільництва набули масовості в першу чергу національні школи (за методикою навчання Е. Белла) [8, с. 250 ; 11, с. 180]. У ході дослідження віднайдено приклади для підтвердження цієї тези. Зокрема, в Уельсі британських шкіл у 1843 р. налічувалося 28, у 1850-ті роки — 79, на 1870 р. — 300 шкіл. Національних шкіл у 1843 р. налічувалося 146, у 1850-ті роки — 231, у 1870 р. — 1000 [6, с. 389].

У ході дослідження з'ясовано, що не отримували державної фінансової допомоги і не підлягали інспектуванню Комітетом у справах освіти недільні школи (національні школи Уельсу), дамські школи, благодійні школи при церковних парафіях нонконформістських течій [4, с. 400; 13, с. 120].

Крім того, у цей час з ініціативи і при підтримці благодійної громади пресвітеріанської церкви набули поширення нові типи шкіл: асамблейські, що поширювалися в гірських районах, та сесійні школи, які відкривалися в містах з розвиненим самоврядуванням (ці школи відомі в історії Шотландії під назвою бургських) [5, с. 362; 10, с. 338]. Благодійні громади (громада Вільної Церкви Шотландії, громада римо-католицької церкви, єврейська громада, громада шкіл для сиріт, ірландська громада римо-католицької церкви) ініціювали відкриття й фінансову підтримку своїм школам [2, с. 79; 3, с. 23; 11].

Порівняно з першою третиною XIX ст. мета елементарної освіти у другій доповнювалася початками професійного навчання. За ініціативи Комітету в меті елементарної освіти було визначено обов'язкове початкове освоєння ремесел залежно від специфіки розвитку промислово-виробничої сфери регіону.

Установлено, що зміст і методи елементарної освіти продовжували визнача-

тися приватною ініціативою просвітників і були спрямовані на забезпечення початкового професійного навчання.

На підставі узагальнення звітів про інспектування елементарних шкіл з'ясовано, що у другій третині XIX ст. елементарні школи надавали практично спрямовану елементарну освіту. У національних, британських школах багато уваги приділяли читанню й тлумаченню релігійних текстів. Письмо й арифметика становили групу найуживаніших дисциплін. Багато уваги приділяли в змісті формуванню виробничих навичок, які б забезпечували молодій людині можливість самостійно заробляти на їжу, одяг, житло. У благодійних, недільних, почасти в школах для сиріт у змісті елементарної освіти віддавали перевагу церковному співу, заучуванню молитов [3, с.45; 12, с. 93]. Однією з цілей релігійного виховання були добропорядність, так само як і благодійність. Благодійні вчинки будь-якого рівня стали ефективним засобом формування постконвенціональної моралі, без якої неможлива етика відповідальності [1].

У дослідженні позитивними надбаннями другої третини XIX ст. визнано: поширення моніторної системи елементарного навчання; виділення сталої кількості годин на основні уроки читання, письма, арифметики; введення до групи дисциплін, що забезпечували початкове професійне навчання, вивчення сучасних іноземних мов. Таким чином, елементарна освіта у другій третині XIX ст. набувала відносно завершених рис, була послідовною і логічною щодо визначення цілей (релігійного виховання, початкового професійного навчання і формування мовленнєвої грамотності) та способів їх реалізації.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, що постановка шкільної справи у другій третині XIX ст. у процесі розвитку елементарної освіти у Великій Британії також мала характер громадсько-приватної ініціативи та благодійності, яка виступала однією з цілей релігійного виховання епохи. Варто вказати, що

розвиток елементарної освіти у Великій Британії відбувався під впливом загальних суспільно-економічних, культурних та політичних змін у країні. Доведено активізування державної ініціативи у фінансуванні й спробі масового заснування закладів елементарної освіти.

Докладного розгляду потребує питання систематизації і узгодження діяльності закладів елементарної освіти відповідно до вимог промислово-виробничої галузі у Великій Британії в останню третину XIX століття.

Література

1. Фельдман, О.Б. Благодійність як орієнтир виховання сучасної людини / О.Б. Фельдман // Матеріали XI міжнар. наук.-практ. конф. [«Освіта і доля нації. Перспективи та орієнтири розвитку українського суспільства »], (Харків, 21-22 трав. 2010 р.) ; М-во освіти і науки України, ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. — С. 12–13.

2. Adamson, J. W. English Education 1789 — 1902 / J. W. Adamson. — Cambridge, 1930. — 220 p.

3. Barnard, H. C. A History of English Education from 1760 / H. C. Barnard. — London: University of London Press, 1961. — 150 p.

4. Bartley, G. The Schools for the people, containing the history, development and

present working of each description of English school for the industrial and poorer classes / G. Bartley. — London: Daldy, 1871. — 582 p.

5. Collins Encyclopedia of Scotland / [edited by Keay J., Keay J.]. — L.: Harper Collins Publishers, 1991. — 450 p.

6. Davies, J. A History of Wales / J. Davies. — London: Penguin Books, 1993. — 500 p.

7. Gardiner, J., Wenborn, N. The History today companion to British history / J. Gardiner, N. Wenborn. — London: Collins & Brown, 1995. — 839 p.

8. Horn, P. Education in Rural England 1800-1914 / P. Horn. — London, 1978. — 368 p.

9. Leach, A. F. Some results of research in the history of Education in England with suggestions for its continuance and extension / A. F. Leach. — London published for the British Academy, 48 p.

10. Mackie, J. D. A History of Scotland / J. D. Mackie. — London : Penguin Books, 1991. — 414 p.

11. Murphy, J. Church, State and Schools in Britain 1800-1970 / J. Murphy. — London, 1971. — 242 p.

12. The New Universal Library. Volume V / London : Corporation Limited, 1927. — 2000 p.

13. Ward, H. The educational systems of England and Wales and its recent history / H. Wardle. — Cambridge : CUP, 1935. — 265 p.

АНОТАЦІЇ

АННОТАЦИИ

Освіта та суспільство

УДК 35.[502.31:13]

Ноосферна парадигма в публічному управлінні: теорія, історія, сучасність : Перша наук.-практ. конф. / Харк. рег. ін.-т держ. управління НАДУ при Президентіві України, 15.03.2017, Харків // *Новий Колегіум*. — 2017. — №2. — С. 3–32.

Поеднання різних наукових шкіл в рамках роботи Першої науково-практичної конференції «Ноосферна парадигма в публічному управлінні: теорія, історія, сучасність» продемонструвало багатогранність підходів до застосування вчень про ноосферу. Тематика основних доповідей стосувалась методології ноосферного управління, ноосферної парадигми функціонування людської життєдіяльності, менеджменту у контексті ноосферних ідей, перспектив ноосферної освіти» та ін. Як загальний висновок, можна вважати тезу про те, що ноосферне публічне управління, будучи синтезом науки і мистецтва, знання і досвіду, філософії та етики, представляє собою науковий об'єкт для дослідження сучасного соціуму.

Ключові слова: ноосферна парадигма, публічне управління, методологія, ноосферні ідеї, інформаційне поле, соціум.

УДК 35.[502.31:13]

Ноосферная парадигма в публичном управлении: теория, история, современность : Первая науч.-практ. конф. / Харьк. рег. ин-т гос. управления НАГУ при Президенте Украины // *Новый Коллегиум*. — 2017. — №2. — С. 3–32.

Объединение разных научных школ в рамках работы Первой научно-практической конференции «Ноосферная парадигма в публичном управлении: теория, история, современность» продемонстрировало многогранность подходов к применению учений о ноосфере. Тематика основных докладов касалась методологии ноосферного управления, ноосферной

парадигмы функционирования человеческой жизнедеятельности, менеджмента в контексте ноосферных идей, перспектив ноосферного образования» и др. Как общий вывод, можно считать тезис о том, что ноосферное публичное управление, являясь синтезом науки и искусства, знания и опыта, философии и этики, представляет собой научный объект для исследования современного социума.

Ключевые слова: ноосферная парадигма, публичное управление, методология, ноосферные идеи, информационное поле, социум.

УДК 35.[502.31:13]

Noospheric Paradigm in Public Administration: Theory, History, Modernity : First Scientific and Practical Conference / Харьк. рег. ин-т управления НАГУ при Президенте Украины // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 3–32.

Incorporation of several different scientific schools within the framework of the First Scientific and Practical Conference “Noospheric Paradigm in Public Administration: Theory, History, Modernity” has demonstrated multifacetedness of approaches to application of the noospheric thinking. The main speakers addressed the subject range of the methodology of noospheric administration, noospheric paradigm of human vital activity, and management in the context of noospheric ideas, prospects of noospheric education, etc. As a general conclusion, the following thesis can be recognized: the noospheric public administration, being a synthesis of science and art, knowledge and practice, philosophy and ethics, constitutes a broad field for researching the modern social medium.

Key words: noospheric paradigm, public administration, methodology, noospheric ideas, information field, social medium.

Організація та управління

УДК 378.6

Дикань, В., Назаренко, І. Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту — одна з десяти кращих економічних кафедр в Україні // *Новий Колегіум*. — 2017. — №2. — С. 33–39.

Присвячено кафедрі економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом. Розглядається історія створення кафедри, її сучасний стан, наукова діяльність, конференція, збірник наукових праць, міжнародне співробітництво тощо.

Ключові слова: економіка підприємства, бізнес, підготовка магістрів, кафедра, залізничний транспорт
УДК 378.6

Дикань, В., Назаренко, І. Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом Українського державного університету залізничного транспорту — одна з десяти кращих економічних кафедр в Україні // *Новий Колегіум*. — 2017. — №2. — С. 33–39.

Посвящается кафедре экономики и управления производственным и коммерческим бизнесом. Рассматривается история создания кафедры, ее современное состояние, научная деятельность, конференция, сборник научных трудов, международное сотрудничество и др. аспекты.

Ключевые слова: экономика предприятия, бизнес, подготовка магистров, кафедра, железнодорожный транспорт

UDC 378.6

Dukan, V., Nazarenko, I. Department «Economics and management of production and commercial business» of the Ukrainian State University of Railway Transport — one of ten the best in Ukraine // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 33–39.

In the article the department of economy and of production and commercial business: history of creation of department, its modern state, scientific activity, scientific conference, scientific magazine, international cooperation and other aspects are considered.

Key words: economy of enterprise, business, preparation for master's degrees, department, railway transport.

УДК 371.321.5

Левкіна Р., Цуканов В., Левкін А. Кредитно-модульна система вищої освіти як інструмент формування компетенцій у студентів // *Новий Колегіум*. — 2017. — №2. — С. 40–42.

Проведено аналіз кредитно-модульної системи навчання у ВНЗ. Зроблено висновок про вдосконалення такої системи, що веде до реалізації освітніх компетенцій.

Ключові слова: кредитно-модульна система, модуль, кредити, рейтинг.

УДК 371.321.5

Левкіна Р., Цуканов В., Левкін А. Кредитно-модульна система вищого образования как инструмент формирования компетенций у студентов // *Новый Коллегиум*. — 2017. — №2. — С. 40–42.

Проведен анализ кредитно-модульной системы обучения в вузе. Сделан вывод о совершенствовании такой системы, что ведет к реализации образовательных компетенций.

Ключевые слова: кредитно-модульная система, модуль, кредиты, рейтинг.

UDC 371.321.5

Levkina, R., Tjukanov, V., Levkin, A. Credit-modular system of higher education as a tool for the formation of competences in students // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 40–42.

Conducted analysis modulnoy credit system of teaching in vuzе. Done conclusion iprovement of such systems, something prospered for implementation of educational skills.

Key words: credit-modular system, module, credit rating.

УДК 612:378.091.33-027.522-026.12

Алексєєнко, Р., Рисована, Л. Методи та правила організації інтерактивних технологій для формування професійних умінь у майбутніх лікарів // *Новий Колегіум*. — 2017. — №2. — С. 43–46.

За умов інтерактивного навчання розвивається особистісна відповідальність за прийняті рішення, змінюється локус контролю, у студентів підсилюється почуття особистісної включеності в освітній процес і формується відповідальність за власні освітні результати. Найважливішим механізмом інтенсифікації медичної освіти в інтерактивному навчанні є інтеріоризація досвіду продуктивних взаємодій студентів з викладачами. Інтерактивне навчання розвиває комунікативні вміння й навички, допомагає встановленню емоційних контактів між студентами, забезпечує виховний процес.

Ключові слова: інтерактивне навчання, медична освіта, інтеріоризація досвіду, комунікативні навички, виховний процес.

УДК 612:378.091.33-027.522-026.12

Алексееенко, Р., Рисованая, Л. Методы и правила организации интерактивных технологий для формирования профессиональных умений у будущих врачей // *Новый Коллегиум*. — 2017. — №2. — С. 43–46.

В условиях интерактивного обучения развивается личная ответственность за принятие решений, изменяется локус контроля, у студентов усиливается чувство личной включенности в образовательный процесс, а также формируется ответственность за собственные образовательные результаты. Самым важным механизмом интенсификации медицинского образования в интерактивном обучении является интериоризация опыта продуктивных взаимодействий студентов с преподавателями. Интерактивное обучение развивает коммуникативные умения и навыки, помогает установлению эмоциональных контактов между студентами, обеспечивает воспитательный процесс.

Ключевые слова: интерактивное обучение, медицинское образование, интериоризация опыта, коммуникативные навыки, воспитательный процесс.

UDC 612:378.091.33-027.522-026.12

Alekseyenko, R., Rysovana, L. The methods and rules of organization of interactive technologies for forming professional skills in future doctors // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 43–46.

The present paper is about specific of interactive studying. Under the conditions of interactive studying personal responsibility is development. The process of interactive study helps to grow sense of involvement in the process for students and it is formed responsibility for their own educational outcomes. The most important mechanism for the intensification of medical education in an interactive learning experience is the internalization of productive interactions with the students and teachers. Interactive training develops communication skills, helps to establish emotional contact between students, and helps to educational process.

Key words: interactive study, medical education, experience, communication, skills, educational process.

УДК 378.147-057.36

Таймасов, Ю., Зуб, О., Турчинов, А. Подготовка войскослужбовців до застосування здоров'язберезувальних технологій у процесі професійної підготовки // Новий Колегіум. — 2017. — №2. — С. 47–53.

Викладено результати аналізу науково-педагогічних джерел щодо застосування здоров'язберезувальних технологій у навчальних закладах України та результати реалізації здоров'язберезувальних технологій у військових навчальних закладах. Розкривається інноваційна суть навчально-виховного процесу як відкритої системи, орієнтованої на формування в особистості рефлексивного, творчого, морального ставлення до власного життя і здоров'я в співвіднесенні з життям інших людей.

Ключові слова: здоров'язбереження, технологія, офіцери, військові навчальні заклади, підготовка.

УДК 378.147-057.36

Таймасов, Ю., Зуб, Е., Турчинов, А. Подготовка военнослужащих к использованию здоровьезберегающих технологий в процессе профессиональной подготовки // Новый Коллегиум. — 2017. — №2. — С. 47–53.

Изложены результаты анализа научно-педагогических источников по применению здоровьезберегающих технологий в учебных заведениях Украины и результаты реализации здоровьезберегающих технологий в военных учебных заведениях. Раскрывается инновационная суть учебно-воспитательного процесса как открытой системы, ориентированной на формирование у личности рефлексивного, творческого, нравственного отношения к собственной жизни и здоровью в соотношении с жизнью других людей.

Ключевые слова: здоровьезбережения, технология, офицеры, военные учебные заведения, подготовка.

UDC 378.147-057.36

Taymasov, Yu., Zub, O., Turchinov, A. Training of military personnel to use health-saving technologies in the process of training // New Collegium. — 2017. — №2. — P. 47–53.

The article presents an analysis of the scientific and educational sources health-saving on the application of technology in education and the results of the Ukraine health-saving technology in military schools. Reveals the innovative nature of the educational process as an open system, focused on formation of the personality

reflective, creative, moral attitude to their own lives and health in correlation with the life of others.

Key words: health-saving, technology, officers, military education, training.

УДК 374.1

Компанієць, О. Система неформальної освіти в державі Ізраїль // Новий колегіум. — 2017. — №2. — С. 54–57.

Присвячено питанням особливості функціонування системи неформальної освіти в державі Ізраїль, яка є невід'ємною складовою як загальної системи надання освіти в країні (середньої та вищої), так і виконує більш традиційні функції (задоволення інтересу, отримання нових знань та професійних навичок, підвищення кваліфікації та перекваліфікація тощо). Підіймаються як загальні питання функціонування системи ізраїльської неформальної освіти (концепція, принципи, форми), так і наведено конкретні приклади напрямів роботи системи неформальної освіти в Державі Ізраїль.

Ключові слова: держава Ізраїль, неформальна освіта, формальна освіта, освіта дорослих, освіта впродовж життя.

УДК 374.1

Компанієць, А. Система неформального образования в государстве Израиль // Новый Коллегиум. — 2017. — №2. — С. 54–57.

Посвящается особенностям системы неформального образования в государстве Израиль, которая является как неотъемлемой составляющей общей системы предоставления образования в стране (среднего и высшего), так и выполняет более традиционные функции (удовлетворение интереса, получение новых знаний и профессиональных умений, повышение квалификации и переквалификация и др.). Рассматриваются концепция, принципы, формы израильского неформального образования, приведены конкретные примеры работы системы неформального образования в государстве Израиль.

Ключевые слова: государство Израиль, неформальное образование, формальное образование, образование взрослых, образование на протяжении жизни.

UDC 374.1

Kompaniyets, O. System of non-formal education in Israel // New Collegium. — 2017. — №2. — P. 54–57.

This article focuses on issues deal with the system of informal (non-formal) education in modern Israel, that is an integral part of a general system of education in the country (secondary and higher), as well as performs more traditional functions (satisfaction of interest, gaining new and extra knowledge and skills, professional training and retraining, etc.). The paper mounts general issues deal with the Israel system of non-formal education profess (concept, principles, forms) as well as provides specific examples of areas and directions of non-formal education system's practical work in Israel.

Key words: State of Israel, informal education, formal education, adult education, life-long education.

Методологія освіти

УДК 378.147

Букреева, О., Рыбалко, І. Активізація діяльності студентів заочної форми навчання в дистанційному курсі «Основи сертифікації автомобілів» // *Новий Колегиум*. — 2017. — №2. — С. 58–64.

Розглянуто проблему застосування дистанційного навчання у заочній формі підготовки бакалаврів; викладено досвід розробки дистанційного курсу; наведено результати апробації дистанційного курсу у порівнянні з традиційною формою заочного навчання; виявлено проблеми і перспективи застосування дистанційної форми навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, заочне навчання, тьютор, сертифікація автомобілів.

УДК 378.147

Букреева, О., Рыбалко, И. Активизация деятельности студентов заочной формы обучения в дистанционном курсе «Основы сертификации автомобилей» // *Новый Коллегиум*. — 2017. — №2. — С. 58–64.

Рассмотрена проблема применения дистанционного обучения в заочной форме подготовки бакалавров; изложен опыт разработки дистанционного курса; приведены результаты апробации дистанционного курса в сравнении с традиционной формой заочного обучения; выявлены проблемы и перспективы применения дистанционной формы обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, заочное обучение, тьютор, сертификация автомобилей.

UDC 378.147

Bukreeva, O., Ryibalko, I. Activation of the activity of correspondence students in the distance course "Basics of car certification" // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 58–64.

The problem of activating activity of students in distance course was considered; the tutor role in solving this problem was identified; his work was plan compiled; the methods to increase motivation and organizing of reflection indirect ways they proposed; an example of the newsletter to the forum was introduced.

Key words: distance learning course, motivation, reflection, forum, gamification, tutor.

УДК 371.132

Бешенцева, О. Значення навчально-методичних комплексів для навчання іноземних студентів // *Новий Колегиум*. — 2017. — №2. — С. 65–69.

Присвячено теоретико-методологічним принципам створення навчально-методичних комплексів з хімії для іноземних студентів, які навчаються на підготовчих факультетах за напрямом «Підготовка до вступу в ВНЗ України».

Ключові слова: навчально-методичний комплекс, підготовка іноземних студентів, вступ до ВНЗ України.

УДК 371.132

Бешенцева, О. Значение учебно-методических комплексов для обучения иностранных студентов // *Новый Коллегиум*. — 2017. — №2. — С. 65–69.

Посвящается теоретико-методологическим принципам создания учебно-методических комплексов по химии для иностранных студентов, которые обучают-

ся на подготовительных факультетах по направлению «Подготовка к поступлению в вузы Украины».

Ключевые слова: учебно-методический комплекс, подготовка иностранных студентов, поступление в вузы Украины.

UDC 371.132

Beshentseva, O. Significance of educational and methodological complexes for foreign students // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 65–69.

The article is devoted to theoretical and methodological principles of creating teaching materials for chemistry for foreign students who study at the preparatory departments in «Preparation for Universities.»

Key words: methodical complex, preparation foreign students, preparation for Universities.

Літопис

УДК [373.31(410)]«18»

Мокроменко, О. Реформи елементарної освіти у Великій Британії у другій третині XIX ст. // *Новий Колегиум*. — 2017. — №2. — С. 70–74.

Висвітлюється реформування елементарної освіти у Великій Британії у другій третині XIX століття. Проаналізовано нормативну базу елементарної освіти. Визначено міру громадсько-приватної та державної ініціативи у створенні мережі елементарних шкіл у Великій Британії у другій третині XIX століття.

Ключові слова: елементарна освіта, реформування, нормативна база, громадсько-приватна ініціатива, державна ініціатива, друга третина XIX ст., Велика Британія.

УДК [373.31(410)]«18»

Мокроменко, Е. Реформи елементарного образования в Великобритании во второй трети XIX ст. // *Новый Коллегиум*. — 2017. — №2. — С. 70–74.

Рассматривается реформирование элементарного образования в Великобритании во второй трети XIX ст. Проанализирована нормативная база элементарного образования. Определена мера частной и государственной инициативы в организации сети элементарных школ в Великобритании во второй трети XIX ст.

Ключевые слова: элементарное образование, реформирование, нормативная база, частная инициатива, государственная инициатива, вторая треть XIX ст., Великобритания.

UDC [373.31(410)]«18»

Mokromenko, O. Formation changes of elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century // *New Collegium*. — 2017. — №2. — P. 70–74.

Formation changes of the elementary education in Great Britain in the two third of the 19th century has been investigated in this article. Unique ensuring of standards base in these years has been analyzed. Correlation between private initiative and State assistance in the formation process of elementary schools net of the two third of the 19th century has been defined.

Key words: elementary education, changes, standards base, private initiative, State assistance, two third of the 19th century, Great Britain.